

Θέμα Μεταδιδακτορικής Έρευνας:

**«Το οικιστικό απόθεμα των προσφυγικών οικισμών στη Βόρειο Ελλάδα.
Καινοτόμες εκπαιδευτικές πρακτικές στην αξιοποίηση των πρωτογενών και
δευτερογενών πηγών. Έρευνα, καταγραφή και ανάδειξη των Νέων Τεχνολογιών
και ψηφιακών εκπαιδευτικών εργαλείων για τη Δια Βίου Μάθηση. Η περίπτωση
του δυναμικού χάρτη “Estia”»**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Ελένη Γαβρά

Καθηγήτρια Οικιστικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, του Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών &
Ανατολικών Σπουδών, Πανεπιστημίου Μακεδονίας

Του
ΔΩΡΟΘΕΟΥ Γ. ΟΡΦΑΝΙΔΗ

Εικόνα 1. Το «Προσφυγάκι¹» - βοσκόπουλο με κουταβάκι (περίπου 150 μ.Χ.)
(Συλλογή Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου)

¹ Ανακαλύφθηκε Στο Γεροντικό της Νύσσης, Μικρά Ασία το 1922

«...σε αυτούς που έμειναν πίσω, είτε χάθηκαν»

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	7
Περίληψη	9
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	10
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	11
1.1. Μεθοδολογία & στάδια της έρευνας	11
1.2. Ερευνητικά ερωτήματα	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ	13
2.1. Η έννοια της μάθησης	13
2.2. Μορφές Μάθησης	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ & ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ	15
3.1 Ψηφιακός Γραμματισμός	15
3.2. Εργαλεία Web 3.0 για την Εκπαίδευση & τον Πολιτισμό	18
3.3. Από τις κοινωνικές ανισότητες στις ψηφιακές ανισότητες	21
3.4. Ψηφιακά Απεικονιστικά Περιβάλλοντα	24
3.4.1. Δυναμικοί Χάρτες	25
3.4.2. Πλατφόρμες No Code – Drag & Drop Εργαλεία	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ & ΤΟΠΟΙ ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΥ	29
4.1. ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ	29
4.2 ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ	30
4.2.1. Ο εποικισμός στην πόλη της Δράμας (1922-1928)	32
4.2.2. Ο εποικισμός στην πόλη της Καβάλας (1922-1928)	33
4.2.3. Σχεδιασμός και μορφολογικά στοιχεία προσφυγικών κατοικιών	36
5. Ο ΧΑΡΤΗΣ “ΕΣΤΙΑ”	38
5.1. Υλική & Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά	42
5.2. Η Θεωρία της Συντήρησης (teoria del restauro) του Cesare Brandi	45

ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	47
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ	48
ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ – ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΈΡΕΥΝΑΣ	49
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	50
Ελληνόγλωσση	50
Ξενόγλωσση	52
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ	56
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	59
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ	60

Ευχαριστίες

Ολοκληρώνοντας το έργο αυτό, οφείλω βαθιά ευγνωμοσύνη στην Καθηγήτρια Οικιστικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, του Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών & Ανατολικών Σπουδών, του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, κα. Γαβρά Ελένη, για την άψογη συνεργασία καθ' όλη τη διάρκεια συγγραφής της μεταδιδακτορικής έρευνας, αλλά και επειδή ήταν πάντα διαθέσιμη να με ακούσει, να με στηρίξει και να με κατευθύνει. Η καθοδήγησή της ήταν πολύτιμη και με οδήγησε σε μονοπάτια γεμάτα γνώσεις.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την Καθηγήτρια Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού, του Τμήματος Νηπιαγωγών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, κα. Ιφιγένειας Βαμβακίδου, για τις συμβουλές, την καθοδήγηση και την υποστήριξη της, τόσο στην ακαδημαϊκή μου πορεία, όσο και στην ακαδημαϊκή έρευνα.

Ολόψυχα να ευχαριστήσω τους υπαλλήλους στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Αθηνών, Σερρών, Αργολίδας, Πιερίας) για την άψογη συνεργασία, τον επαγγελματισμό και την διάθεση συνέργειας στην παρούσα μεταδιδακτορική έρευνα. Συγκεκριμένα να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Γκλαβίνα Ιωάννη, κα. Σταθοπούλου Μίνα, την κα. Καραδήμα Παναγιώτα, την κα. Χρυσοχοϊδου Μαρία, την κα. Τσουλουχά Μαρίνα και τον κ. Τσαρούχα Ιωάννη.

Επίσης να ευχαριστήσω την κα. Ελένη Σ. Λαζαρίδου, προϊσταμένη Δημάρχου Προσοτσάνης, Δράμας, για την βοήθεια της στην φωτογραφική καταγραφή του Λαογραφικού Μουσείου Προσοτσάνης.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ στη συζυγό μου Πηνελόπη για όλη την αγάπη, την κατανόηση και την αμέριστη συμπαράσταση που μου παρείχε και με παρέχει, σε αυτόν τον δύσκολο, μοναχικό και δημιουργικό δρόμο της ακαδημαϊκής έρευνας.

Στους γονείς μου, Γιώργο & Άννα.

Στον λατρεμένο μου γιο, Άγγελο!

Δωρόθεος Γ. Ορφανίδης

Περίληψη

Η μεταδιδακτορική έρευνα πραγματεύεται την διάχυση, ανάδειξη και την εκπαιδευτική αξιοποίηση του ιστορικού φαινομένου και ζητήματος του προσφυγικού (1922) στη Δια Βίου Εκπαίδευση, όπως αυτό έχει καταγραφεί σε δευτερογενείς πηγές (φωτογραφίες, έντυπα εφημερίδων και βιβλία). Αφορά στους Μνημονικούς τόπους πρώτης εγκατάστασης του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας & του Πόντου. Η έρευνα αναδεικνύει, μέσω της καταγραφής του πρωτογενούς υλικού, τα οικιστικά σύνολα εγκατάστασης των προσφύγων και χαρακτηριστικά στοιχεία (υλικά και άυλα).

Λέξεις Κλειδιά:

Τοπική Ιστορία, Αρχιτεκτονική, Πρόσφυγες, Δια Βίου, Νέες Τεχνολογίες, Ψηφιακός Χάρτης

Abstract

The Postdoctoral research deals with the diffusion, the promotion and educational exploitation of the historical phenomenon and the issue of refugees (1922) in Lifelong Learning, as it has been recorded in secondary sources (photographs, newspaper publications and books). It concerns the Memorial sites of the first settlement of the Hellenism of Asia Minor & Pontus. The research highlights, through the recording of the primary material, the residential settlements of the refugees and characteristic elements (tangibles and intangibles).

Key Words:

Public History, Architecture, Refugees, Lifelong Learning, New Technologies, Digital Map

Πρόλογος

Η μεταδιδακτορική έρευνα πραγματεύεται την διάχυση, ανάδειξη και την εκπαιδευτική αξιοποίηση του ιστορικού φαινομένου και ζητήματος του προσφυγικού στη Δια Βίου Εκπαίδευση, όπως αυτό έχει καταγραφεί σε δευτερογενείς πηγές (φωτογραφίες, έντυπα εφημερίδων και βιβλία). Αφορά στους Μνημονικούς τόπους πρώτης εγκατάστασης του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας & του Πόντου. Η έρευνα αναδεικνύει, μέσω της καταγραφής του πρωτογενούς υλικού, τα οικιστικά σύνολα εγκατάστασης των προσφύγων και χαρακτηριστικά στοιχεία (υλικά και άυλα). Η έρευνα επικεντρώνεται στις σχέσεις που δημιουργήθηκαν μεταξύ των προσφύγων και του νέου περιβάλλοντος στην χώρα υποδοχής και συγκεκριμένα στην 'οικιστική' κληρονομιά στο δομημένο περιβάλλον του δημιουργήθηκε στα μέρη υποδοχής.

Η έρευνα στοχεύει στην κάλυψη του ερευνητικού κενού σχετικά με την έρευνα, καταγραφή και δημιουργία δυναμικών χαρτών, ως ψηφιακών αποθετηρίων, για την ιστορική ανθρωπογεωγραφία των προσφύγων της Μικράς Ασίας στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Αν και οι σχετικές εκδόσεις καθώς και οι ειδικές μελέτες

για τον μικρασιατικό χώρο και τους πρόσφυγες κατά τη νεότερη ιστορία είναι πολλές, εν τούτοις απουσιάζουν δυναμικά λογισμικά και εκπαιδευτικά εργαλεία, τα οποία θα αναδεικνύουν τις διαθέσιμες ιστορικές πηγές με στοιχεία πολιτισμικά, γεωγραφικά, ιστορικά και να τα αποτυπώνουν σε χάρτες.

Το ερευνητικό κυρίαρχο ερώτημα αφορά την ιδιωτική αρχιτεκτονική ως δίαυλο αισθητικής, αστικής και ιστορικής «μυθολογίας», η συλλογή του υλικού γίνεται στο πεδίο της επιτόπιας ιστορικής έρευνας και της ψηφιοποίησης του υλικού. Η δυναμική είσοδος των νέων τεχνολογιών και των ψηφιακών μέσων, η ευρεία χρήση τους με τις δυνατότητες που παρέχουν, αποτελούν αφετηρία νέων συζητήσεων - αναζητήσεων για την καλύτερη αξιοποίησή τους στο χώρο της Δια Βίου Εκπαίδευσης.

Με την έρευνα επιθυμούμε να αναδείξουμε τις ανάγκες στην Δια Βίου Εκπαίδευση και να προτείνουμε τις λύσεις για μια πιο ολιστική εμπειρία μάθησης με συναισθηματική εμπλοκή για την Τοπική Ιστορία και τον πολιτισμό με ήχους, εικόνες καταγραφής όπως και γεγονότα της οικογενειακής ζωής.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η συγκεκριμένη μεταδιδασκτορική έρευνα, αφορούν την καταγραφή, τη μελέτη και ερμηνεία του πρωτογενούς υλικού καταγραφής με διεπιστημονικό τρόπο.

Έτσι επιδιώκεται:

- Η καταγραφή των εκπαιδευτικών εργαλείων και των χαρακτηριστικών τους, ως βάση αναφοράς για τους επαγγελματίες του πεδίου αλλά και ερευνητές,
- Η καταγραφή και η ανάδειξη του πρωτογενούς υλικού που αφορά το οικιστικό απόθεμα των προσφυγικών οικισμών στη Βόρειο Ελλάδα,
- Η δημιουργία ενός καινοτόμου διαδραστικού, ψηφιακού εργαλείου για την αξιοποίηση του ερευνητικού υλικού.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εκπαιδευτική και η ερευνητική κοινότητα, τόσο στη βιβλιογραφία αναφοράς όσο και στη χάραξη πολιτικής, αλλά και στα επίσημα κείμενα εθνικών και διεθνών οργανισμών, διαρκώς πληθαίνουν τις αναφορές για τη δια βίου μάθηση και εκπαίδευση. Αναδεικνύουν το ρόλο και τη σημασία τους για τις σύγχρονες κοινωνίες, τους σκοπούς και τους στόχους τους αλλά και το περιεχόμενό τους, συνυπολογίζοντας τη δυναμική των νέων τεχνολογιών και του διαδικτύου.

Το αντικείμενο που πραγματεύεται η μεταδιδασκτορική έρευνα είναι οι δυναμικοί χάρτες και η αξιοποίησή τους ως εκπαιδευτικά εργαλεία για τη δια βίου μάθηση. Συγκεκριμένα ερευνά, μελετά, αξιοποιεί και αναδεικνύει το προσφυγικό, οικιστικό απόθεμα ως ιστορικό λόγο & Δημόσια Ιστορία.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Τα ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η συγκεκριμένη μεταδιδασκτορική έρευνα, αφορούν την καταγραφή, τη μελέτη και ερμηνεία του πρωτογενούς υλικού καταγραφής με διεπιστημονικό τρόπο.

Έτσι επιδιώκεται:

- Η καταγραφή των εκπαιδευτικών εργαλείων και των χαρακτηριστικών τους, ως βάση αναφοράς για τους επαγγελματίες του πεδίου αλλά και ερευνητές,
- Η καταγραφή και η ανάδειξη του πρωτογενούς υλικού που αφορά το οικιστικό απόθεμα των προσφυγικών οικισμών στη Βόρειο Ελλάδα,
- Η δημιουργία ενός καινοτόμου διαδραστικού, ψηφιακού εργαλείου για την αξιοποίηση του ερευνητικού υλικού.

Κεφάλαιο 1. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1.1. Μεθοδολογία & στάδια της έρευνας

Ως ερευνητής των επιστημών αγωγής και εκπαιδευτικός του πεδίου, παρατήρησα το κενό δημιουργίας εκπαιδευτικών, ψηφιακών εργαλείων για το προσφυγικό οικιστικό απόθεμα στην Κεντρική Μακεδονία. Στη συνέχεια η συνάρτηση με την επιτόπια ιστορική καταγραφή και την εκπαιδευτική δράση, με οδήγησαν στην «τριγωνοποίηση» για τη θεματική και την ποσοτική καταγραφή και ανάλυση. Η χρήση δύο ή περισσότερων μεθόδων, ενεργούν συμπληρωματικά, στη μελέτη του ίδιου υλικού για την απάντηση των ίδιων ερευνητικών ερωτημάτων. Αυτή η μέθοδος είναι χρήσιμη για τον έλεγχο της εγκυρότητας της μελέτης. Επίσης, έχει φανεί ότι η μίξη πολλών μεθόδων εξισορροπεί τις αδυναμίες και τα δυνατά στοιχεία των διαφορετικών μεθόδων (Mitchell, 1986).

Ένα σημαντικό ζήτημα που προκύπτει στην εφαρμογή της μεθοδολογικής τριγωνοποίησης σχετίζεται με το εάν η θεωρία αναπτύσσεται επαγωγικά (από τη παρατήρηση στη θεωρία) ή παραγωγικά (έχοντας ήδη μία θεωρία η οποία επαληθεύεται από την ερμηνεία του στοιχείων).

Για την μελέτη που συνθέτουμε οδηγούμαστε από την παρατήρηση και την καταγραφή στη θεωρία όσον αφορά τη συλλογή του υλικού. Οπότε η έρευνα βασίστηκε στην: α. επιτόπια καταγραφή και ψηφιακή συλλογή του υλικού, β. βιβλιογραφική ανασκόπηση, διασταύρωση και επισκόπηση, γ. στην επιτόπια καταγραφή των προσφυγικών ιδιωτικών κατοικιών (Cohen, 2011 et al., Creswell, 2014, Howard et al. (1996).

Το ερευνητικό κυρίαρχο πρόβλημα αφορά στο προσφυγικό οικιστικό απόθεμα ως δίαυλο αισθητικής, αστικής και ιστορικής «μυθολογίας», αλλά και ως ιστορικό και δημόσιο λόγο με στόχο την εκπαιδευτική αξιοποίησή του.

Η συλλογή του υλικού γίνεται στο πεδίο της επιτόπιας ιστορικής έρευνας και της ψηφιοποίησης του υλικού.

Η δυναμική είσοδος των νέων τεχνολογιών και ψηφιακών μέσων, η ευρεία χρήση τους, οι δυνατότητες που παρέχουν, αποτελούν αφετηρία νέων συζητήσεων - αναζητήσεων για την καλύτερη αξιοποίησή τους στο χώρο της διδακτικής της δημόσιας ιστορίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Μιας συνθήκης, επίκαιρης όσο ποτέ, το διάστημα της πανδημίας.

Μεθοδολογικά, υποστηρίζεται από τον ψηφιακό και τεχνολογικό γραμματισμό (Palfrey & Gasser, 2008), την ιστορική και αρχαιολογική έρευνα, την έρευνα πεδίου με τη δημιουργία πρωτότυπου ψηφιακού λογισμικού. Η έρευνα βασίστηκε στην: α) Επιτόπια καταγραφή και ψηφιακή συλλογή του υλικού, β) Βιβλιογραφική ανασκόπηση, διασταύρωση και επισκόπηση.

Κύριες πηγές αποτελούν το εκπαιδευτικό αποθετήριο του Ινστιτούτου Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων (Ι.Τ.Υ.Ε.), Ιφιγένεια (<http://ifigeneia.cti.gr/repository/>), τα πανεπιστημιακά αποθετήρια, το Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών, οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες στο διαδίκτυο, αλλά θα γίνει και βιβλιογραφική επισκόπηση στην ελληνική και διεθνή έρευνα.

Το προτεινόμενο προς υλοποίηση παραδοτέο, το οποίο αποτελεί υλικό της μεταδιδακτορικής έρευνας, είναι ψηφιακό, πρωτότυπο υλικό που θα είναι αναρτημένο στο διαδίκτυο. Το ψηφιακό υλικό και τα ψηφιακά λογισμικά - προγράμματα που θα χρησιμοποιηθούν από τους μαθητές θα είναι δωρεάν προς χρήση. Το προτεινόμενο παραδοτέο είναι:

- **Δυναμικός Διαδραστικός Χάρτης.** Δημιουργία διαδραστικού χάρτη, πάνω στον οποίο θα είναι τοποθετημένο το πρωτογενές υλικό καταγραφής για το οικιστικό απόθεμα. Θα λειτουργεί ως ψηφιακό αποθετήριο.

Περιεχόμενα Χάρτη:

- Ήχος (αντικείμενα, κινητά και σταθερά μέρη οικίας),
- Εικόνες (ασπρόμαυρες οικογενειακές, οικογενειακών συνευρέσεων),
- Σχέδια – Αποτυπώσεις (Τοπογραφικά, Κατασκευαστικά),
- Υπερσύνδεσμοι για ρεαλιστική απεικόνιση αστικών δρόμων (Street View),
- 360° οπτική από δωμάτια,
- Ήχος περιβάλλοντος

Το καινοτόμο στοιχείο είναι η δημιουργία συνεργασίας με τον χρήστη του ψηφιακού χάρτη και τη δυνατότητα να συμπληρώσει στοιχεία σε πεδία αλλά και σε μέρη του χάρτη. Η αμφίδρομη αυτή σχέση δύναται να οδηγήσει σε μια πιο δημιουργική συνθήκη συνδιαμόρφωσης με υπεύθυνη εμπλοκή.

1.2. Ερευνητικά ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που καλείται να απαντήσει η συγκεκριμένη μεταδιδακτορική έρευνα, αφορούν τη μελέτη, την καταγραφή και αξιοποίηση του πρωτογενούς υλικού καταγραφής με διεπιστημονικό τρόπο. Τα ερωτήματα προκύπτουν από το ίδιο το πρωτογενές υλικό (προσφυγικό, οικιστικό απόθεμα), το οποίο καταγράφεται και ταξινομείται ως «*ερευνητικό σημείο και αρχείο*». Έτσι σε διάλογο επικοινωνούμε με το οικιστικό προσφυγικό απόθεμα και την πρόσληψή τους όσον αφορά: α) τη διαχείριση του δημόσιου μνημοτεχνικού λόγου της αρχιτεκτονικής, β) της δημόσιας ιστορίας, γ) της απόδοσης του υλικού και άυλου πολιτισμικού αποθέματος που εμπεριέχεται μέσω της γνώσης και της καλής πρακτικής, στο ψηφιακό εργαλείο διάχυσης που σχεδιάζουμε. Τα υποερωτήματα προκύπτουν από το ίδιο το υλικό που ερευνούμε ως δημόσια, ιδιωτική αρχιτεκτονική στην Κεντρική Μακεδονία και ως προτάσεις για τη διδασκαλία και τη σύγχρονη πρόσληψή τους στην πλατφόρμα, ως εργαλείο για τη Δια Βίου Μάθηση. Έτσι επιχειρούμε τη συνάρτηση και τη διάδραση του ερευνητικού με το διδακτικό έργο.

Για το σκοπό αυτό ο ερευνητής τα ονοματίζει και τα ορίζει, όπως καταγράφονται παρακάτω με σκοπό να διαμορφώσουν συγχρόνως και τη διδακτική πρόταση:

- A. Η διαχείριση του μνημοτεχνικού υλικού,
- B. Τις προτάσεις των ψηφιακών εργαλείων στην Τυπική, Μη - Τυπική & Άτυπη εκπαίδευση,
- Γ. Ποια η καινοτόμα πρακτική για την ευαισθητοποίηση και την ενδυνάμωση της δεξιότητας «αναγνώρισης και πρόσληψης» του προσφυγικού οικιστικού αποθέματος ως ιστορικό γραμματισμό και Δημόσια Ιστορία.

Κεφάλαιο 2: Δια Βίου Μάθηση και Εκπαίδευση Ενηλίκων

2.1. Η έννοια της μάθησης

Η μάθηση αποτελεί μια κοινωνική «κατασκευή» μέσω της οποίας συνειδητοποιούμε το πλαίσιο αναφοράς, μέσα στο οποίο πραγματοποιείται η διαδικασία της σκέψης, της αίσθησης και τελικά της ενέργειας, ενώ παράλληλα κρίνουμε την επάρκειά της και διαμορφώνουμε πιο νέα και ταυτόχρονα καταλληλότερα πλαίσια αναφοράς. Τα πλαίσια αυτά είναι πιο περιεκτικά, κάτι το οποίο μας οδηγεί στην συλλογή εμπειριών και κατ' επέκταση στην δια βίου μάθηση (Fleming, 1997).

2.2. Μορφές Μάθησης

Για την κατανόηση των εκπαιδευτικών εργαλείων, είναι σκόπιμο να αποσαφηνίσουμε πρώτα συγκεκριμένους εννοιολογικούς προσδιορισμούς που αφορούν εκπαιδευτικές δραστηριότητες και διαδικασίες μάθησης. Οι παραπάνω μπορούν να ενταχθούν στους ακόλουθους τύπους, που αποτελούν τρεις επιμέρους συνιστώσες:

- **Τυπική εκπαίδευση:** αποτελεί ένα ιεραρχικά δομημένο, χρονικά διαβαθμισμένο εκπαιδευτικό σύστημα, από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση έως το πανεπιστήμιο, που περιλαμβάνει, εκτός των γενικών ακαδημαϊκών σπουδών, ένα σύνολο εξειδικευμένων προγραμμάτων και οργανισμών για την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση. Χαρακτηριστικά της τυπικής μάθησης είναι ότι η δύναται να οδηγήσει τον εκπαιδευόμενο σε μία επίσημη αναγνώριση, όπως είναι το δίπλωμα, το πτυχίο ή εν γένει κάποιο πιστοποιητικό (Tissot, 2004).

- **Μη-τυπική εκπαίδευση:** περιλαμβάνεται κάθε οργανωμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του καθιερωμένου εκπαιδευτικού συστήματος, είτε μεμονωμένη είτε ως μέρος μιας ευρύτερης δραστηριότητας, που στοχεύει σε συγκεκριμένο κοινό και βασίζεται σε συγκεκριμένους εκπαιδευτικούς στόχους. Περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, την εκπαίδευση των εργατών και αγροτών, τα προγράμματα αλφαριθμητισμού, την ενδοεπιχειρησιακή και ενδουπηρειακή κατάρτιση, τα προγράμματα για μη παραδοσιακούς φοιτητές στα πανεπιστήμια, τα προγράμματα ανανέωσης των επαγγελματικών γνώσεων και τα ειδικά προγράμματα για νέους. Συμπεριληπτικά περιλαμβάνουν όλες τις προσπάθειες του οργανωμένου κράτους για εκπαίδευση, ανεξαρτήτως του τρόπου που αυτές χρηματοδοτούνται και διοικούνται. Η μη-τυπική μάθηση δύναται να οριστεί ως εκείνη η μορφή της μάθησης, η οποία αποτελεί την απόρροια των καθημερινών δραστηριοτήτων του ατόμου, οι οποίες (δραστηριότητες) συνδέονται τόσο με τον οικογενειακό και επαγγελματικό χώρο, όσο και με τον ελεύθερο χρόνο και, την πλειονότητα εκ των περιπτώσεων, (η μη-τυπική

μάθηση) δύναται να αναφερθεί στην βιβλιογραφία και ως βιωματική μάθηση ή και, υπό κάποια έννοια, ως τυχαία εκμάθηση (Tissot, 2004).

- **Άτυπη εκπαίδευση:** η δια βίου διαδικασία όπου το κάθε άτομο αποκτά στάσεις, αξίες, δεξιότητες και γνώσεις από την καθημερινή εμπειρία του και την επίδραση του περιβάλλοντος, από την οικογένεια, τη γειτονιά, την εργασία, την ψυχαγωγία, την αγορά εργασίας, τις βιβλιοθήκες και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας (Coombs & Amhed, 1974). Αυτές μπορεί να προστεθούν συσσωρευτικά στο σπίτι, στην εργασία, στο παιχνίδι, από το παράδειγμα και τις στάσεις της οικογένειας και των φίλων, τα ταξίδια, την ανάγνωση εφημερίδων και βιβλίων ή από τα ραδιόφωνο και τον κινηματογράφο. Η άτυπη εκπαίδευση είναι μια μη οργανωμένη, δομημένη και συχνά μη συστηματική διαδικασία.

Πρέπει να σημειώσουμε πως οι προαναφερθείσες τρεις μορφές μάθησης διέπονται από διαφορετικές στοχεύσεις και προοπτικές, από πλευράς δομής, αλλά και πρόθεσης. Η τυπική μάθηση αφορά μία μαθησιακή δραστηριότητα η οποία έχει σχεδιαστεί με εκούσιο τρόπο, ενώ την ίδια στιγμή η άτυπη μάθηση εμπεριέχει σκοπίμως προγραμματισμένες δραστηριότητες, με την μη-τυπική μάθηση να μην έχει σκόπιμο χαρακτήρα και να μην έχει προγραμματιστεί εκ των προτέρων². Όμως είναι πολύ σημαντικό πως και στις τρεις μορφές της δια βίου μάθησης, στο επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας είναι ο ίδιος ο εκπαιδευόμενος, στοιχείο σημαντικό για τη δια βίου εκπαίδευση.

Σύμφωνα με την Cedefop (2000): «Ο όρος δια βίου εκπαίδευση χαρακτηρίζει όλους τους τύπους της εκπαίδευσης (τυπική, μη-τυπική και άτυπη), ταυτόχρονα όμως αποτελεί αναφορά και για την μακροχρόνια διαδικασία εκπαίδευσης που αρχίζει κατά τη γέννηση και διαρκεί καθόλη τη διάρκεια της ζωής» (CEDEFOP, 2000: 42). Η δια βίου εκπαίδευση αποτελεί μια προσέγγιση του συνόλου των μορφωτικών δραστηριοτήτων (τυπικής, μη-τυπικής και άτυπης) όλων των επιπέδων, που επιτρέπει τη συγκρότησή τους σε ένα εκπαιδευτικό συνεχές, σε διαρκή αλληλεπίδραση με την κοινωνικο-οικονομική, πολιτική και πολιτισμική πραγματικότητα. Η δια βίου εκπαίδευση έχει ως χαρακτηριστικό τη δυνατότητα ευελιξίας στο χρόνο, στο χώρο, το περιεχόμενο και τις τεχνικές διδασκαλίας (Βεργίδης, 2001).

Η UNESCO στον ορισμό της για τη δια βίου εκπαίδευση και μάθηση αναφέρεται πως δηλώνει ένα χωρίς όρια σχήμα που αποβλέπει στην αναμόρφωση του υπάρχοντος εκπαιδευτικού συστήματος. Η εκπαίδευση και η μάθηση δεν περιορίζονται στη σχολική φοίτηση, πρέπει να επεκτείνονται σε ολόκληρη τη ζωή του ανθρώπου, να περιλαμβάνουν όλες τις δεξιότητες και όλους τους κλάδους της γνώσης, να χρησιμοποιούν όλα τα δυνατά μέσα και να δίνουν την ευκαιρία σε όλους τους ανθρώπους για πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Οι εκπαιδευτικές και οι σχετικές με τη μάθηση διαδικασίες στις οποίες τα παιδιά, οι νέοι άνθρωποι και οι ενήλικοι όλων των ηλικιών εμπλέκονται στη διάρκεια της ζωής τους σε οποιαδήποτε μορφή, πρέπει να θεωρηθούν ως σύνολο (UNESCO, 2012).

Η εκπαίδευση ενηλίκων, κατά τον ΟΟΣΑ, ταυτίζεται σε σημαντικό βαθμό με τη δια βίου εκπαίδευση, από την οποία διαφοροποιείται όχι μόνο με το κριτήριο της ενηλικιότητας, αλλά της απόστασης από την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Ο ορισμός αυτός παραπέμπει στην τυπική και μη-τυπική εκπαίδευση, με βάση την

² Colardyn D. & Bjonavold J. (2004). *Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States*. European Journal of Education, 39 (1), 70-81.

τυπολογία του Coombs, εξαιρώντας τις διεργασίες της άτυπης εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση ενηλίκων αφορά την κάθε μαθησιακή δραστηριότητα ή πρόγραμμα σχεδιασμένο από εκπαιδευτικό φορέα, το οποίο έχει το χαρακτηριστικό να ικανοποιήσει οποιαδήποτε ανάγκη κατάρτισης ή ενδιαφέρον, όπου ενδέχεται να πραγματοποιηθεί σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής ενός ανθρώπου που έχει υπερβεί την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Επίσης καλύπτει τις μη επαγγελματικές, επαγγελματικές, γενικές, τυπικές και μη τυπικές σπουδές, καθώς επίσης και την εκπαίδευση που έχει συλλογικό σκοπό (Rogers, 1999).

Η εκπαίδευση ενηλίκων, ως όρος ορθότερα προσδιορισμένος σε σχέση με τη δια βίου εκπαίδευση³, στη διεθνή βιβλιογραφία συναντάται πολλές φορές με διαφορετικό περιεχόμενο. Η σύγχυση γύρω από το περιεχόμενο του όρου «εκπαίδευση ενηλίκων» οφείλεται στο γεγονός ότι ο όρος χρησιμοποιείται με τουλάχιστον τρεις διαφορετικές έννοιες:

- Στην ευρύτερη έννοια του, παραπέμπει σε μια διαδικασία που περιλαμβάνει όλες τις εμπειρίες απόκτησης γνώσεων, δεξιοτήτων, ενδιαφερόντων, στάσεων και αξιών από ενήλικους.
- Σε μια περισσότερο τεχνική ερμηνεία, χρησιμοποιείται για την περιγραφή οργανωμένων δραστηριοτήτων που υλοποιούνται από μια πολυμορφία οργανισμών, με στόχο την επίτευξη συγκεκριμένων εκπαιδευτικών στόχων.
- Σε ένα άλλο επίπεδο, χρησιμοποιείται για να περιγράψει τον συνδυασμό των παραπάνω διεργασιών στην κατεύθυνση ενός κινήματος με άξονα το αίτημα για διαρκή πρόσβαση του ενήλικου πολίτη σε εκπαιδευτικές διαδικασίες.

Στις μέρες μας η εργασιακή επισφάλεια, λόγω της πανδημίας και της οικονομικής συνθήκης που προέκυψε από αυτήν, ενισχύουν την δυναμική για την σύνδεση του περιεχομένου της δια βίου εκπαίδευσης. Οι ανάγκες της οικονομίας, της αγοράς εργασίας και του μετασχηματισμού των επαγγελματικών περιγραμμάτων είναι τέτοιες, ορισμένοι μάλιστα ερευνητές θεωρούν πως αυτή ακριβώς η σύνδεση είναι και ο λόγος για τον οποίο αποδίδεται τόσο μεγάλη σημασία στη δια βίου μάθηση και εκπαίδευση (Nuisssl, 2001).

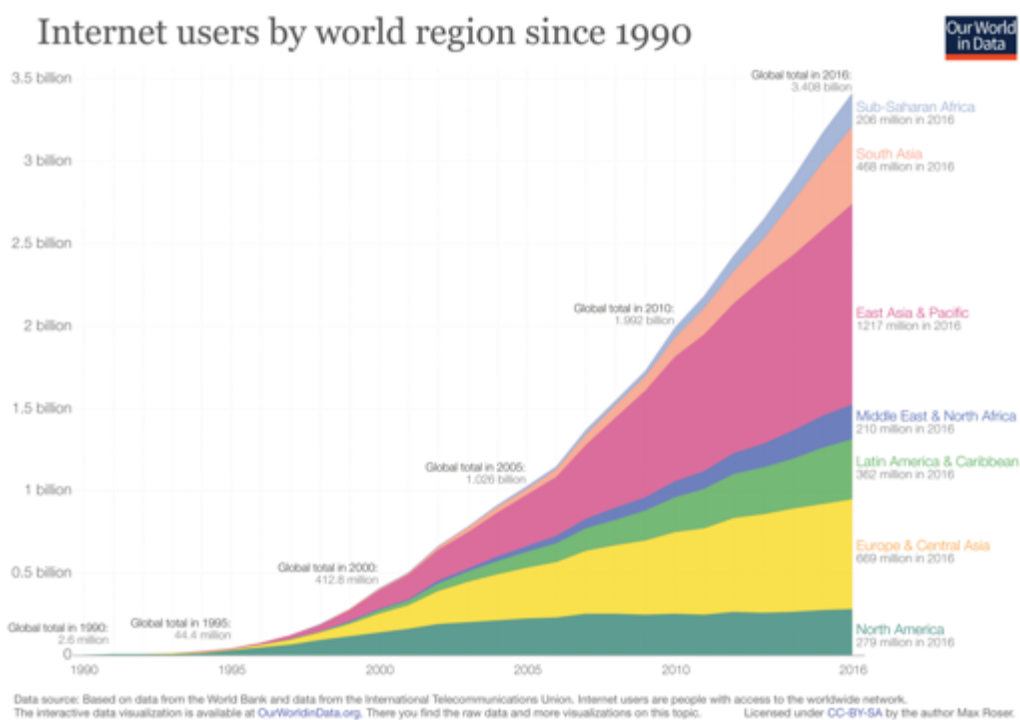
Χαρακτηριστικό αυτής της διαρκώς αυξανόμενης σημασίας είναι το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση καθιέρωσε από το έτος 1996 ως «*Ευρωπαϊκό Έτος Δια βίου Μάθησης*». Στο επίσημο κείμενο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που αναφέρεται στους στόχους της δια βίου μάθησης (Gass, 1996), η οικονομική διάσταση (economic dimension) προτάσσεται εκείνης της κοινωνικής (social dimension). Η οικονομική διάσταση περιλαμβάνει την επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό, την προώθηση της απασχόλησης σε μια εποχή δομικών αλλαγών και την ανάδειξη της επιχείρησης σε βασικό εταίρο της κοινωνίας της μάθησης. Η κοινωνική διάσταση, αναφέρεται στην άρση της παραδοσιακής διαίρεσης της ζωής (εκπαίδευση, εργασία και σύνταξη), στις ίσες ευκαιρίες και στην προσφορά εκπαιδευτικών ευκαιριών πολλαπλών μορφών.

Κεφάλαιο 3. ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ & ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

3.1 Ψηφιακός Γραμματισμός

³ διαφοροποιείται με βάση την ηλικία των εκπαιδευομένων.

Στον 21^ο αιώνα οι κοινωνίες των πολιτών κατακλύζονται καθημερινά από συνεχώς εξελισσόμενα ψηφιακά και τεχνολογικά μέσα, ενώ αυτοπροσδιορίζονται με γνώμονα και εργαλείο τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών. Οι πολίτες αναζητούν την ευκαιρία να αλληλεπιδράσουν με άτομα στα κοινωνικά δίκτυα, να ενημερωθούν όπως και να ορίσουν νέα εργαλεία για την εργασία τους. Σύμφωνα με τους Barton & Hamilton (1998): «Ο γραμματισμός, όπως όλες οι ανθρώπινες δραστηριότητες, αποτελεί μια κοινωνική πρακτική, η οποία αποκτάται μέσω της συνεχούς και ουσιαστικής αλληλεπίδρασης του ατόμου με τον κοινωνικό περίγυρό του» (Barton & Hamilton, 1998: 3).

Γράφημα 1. Σχηματική απεικόνιση των χρηστών του διαδικτύου (1990-2016) σε όλο τον κόσμο (Πηγή: Ανακτήθηκε από το ψηφιακό αποθετήριο <https://ourworldindata.org/>, στις 28/05/2022)

Για τις σύγχρονες κοινωνίες οι Γραμματισμοί αποτελούν πρωταρχικό θέμα και πυρήνα επιστημονικών ερευνών, αντιπαραθέσεων και προτάσεων τόσο εθνικά όσο και διεθνώς. Σημείο αναφοράς για την ανάπτυξη του ατόμου σε επίπεδο ατομικό αλλά και συλλογικό (Unesco, 2006, Bartlett, 2008). Με την τεχνολογία των ηλεκτρονικών υπολογιστών, τα κινητά τηλέφωνα προηγμένης γενιάς και τις συσκευές αφής (i-pad, e-books, tablets) διαμορφώνονται και δημιουργούνται νέα τα κοινωνικά δεδομένα και δημιουργούνται καινούριες, αναπροσαρμοσμένες καταστάσεις ζωής και εργασίας (Μπίκος, 2012). Συμπεριληπτικά διαμορφώνεται εκ νέου η έννοια του γραμματισμού και δημιουργούνται νεολογισμοί, όπως είναι ο «ψηφιακός γραμματισμός» (digital literacy). Οι εφαρμογές των ηλεκτρονικών υπολογιστών βρίσκονται καθημερινώς στο προσκήνιο είτε μέσω ασχολιών του σύγχρονου πολίτη της ψηφιακής εποχής είτε στο εργασιακό του περιβάλλον. Ο χειρισμός και η εξοικίωση των λειτουργικών δεξιοτήτων ψηφιακού γραμματισμού μέσω της αποτελεσματικής χρήσης των διάφορων ψηφιακών μέσων αποτελεί μία από τις

προτεραιότητες της εκάστοτε αναπτυσσόμενης οικονομικά και τεχνολογικά χώρας (OECD, 2012).

Ζητούμενο αποτελεί η ενσωμάτωσή του Τεχνολογικού Γραμματισμού τόσο στην καθημερινότητα των ανθρώπων όσο και στην επαγγελματική τους ζωή (Nasah et al., 2010). Δημόσιοι, κρατικοί φορείς και υπηρεσίες, χώροι μάθησης, όπως οι σχολικές μονάδες και οι βιβλιοθήκες, χώροι εργασίας και διεθνείς οργανισμοί κινούνται σε ρυθμούς προσαρμογής, βάσει των απαιτήσεων της λεγόμενης δικτυακής κοινωνίας (network society) (Ferguson et al., 2014). Με το πέρασμα των χρόνων λοιπόν στρατηγικής σημασίας κινήσεις πιέζουν για χρήση των διάφορων εξελιγμένων ψηφιακών συσκευών και των εφαρμογών τους και για ευρείας αποδοχής πρόσβαση σε μονάδες Η/Υ αλλά και σε συσκευές τελευταίας γενιάς, όπως τα i-phone, τα i-pad, τα tablets κ.ά. (Johnston & Marsh, 2014). Στόχος είναι η δυναμική εισαγωγή των οικονομικά εξελιγμένων χωρών στην αγορά εργασίας, με άρτια τεχνολογικά εκπαιδευμένο προσωπικό. Η έννοια της συμμετοχής των πολιτών στη νέα αγορά εργασίας και της προσαρμογής τους σ' αυτήν τη νέα μορφή επικοινωνίας και εργασίας είναι ένα από τα ζητούμενα των ιθυνόντων της εκάστοτε δυτικής, κατά κύριο λόγο, κοινωνίας⁴ (Williams, 2002).

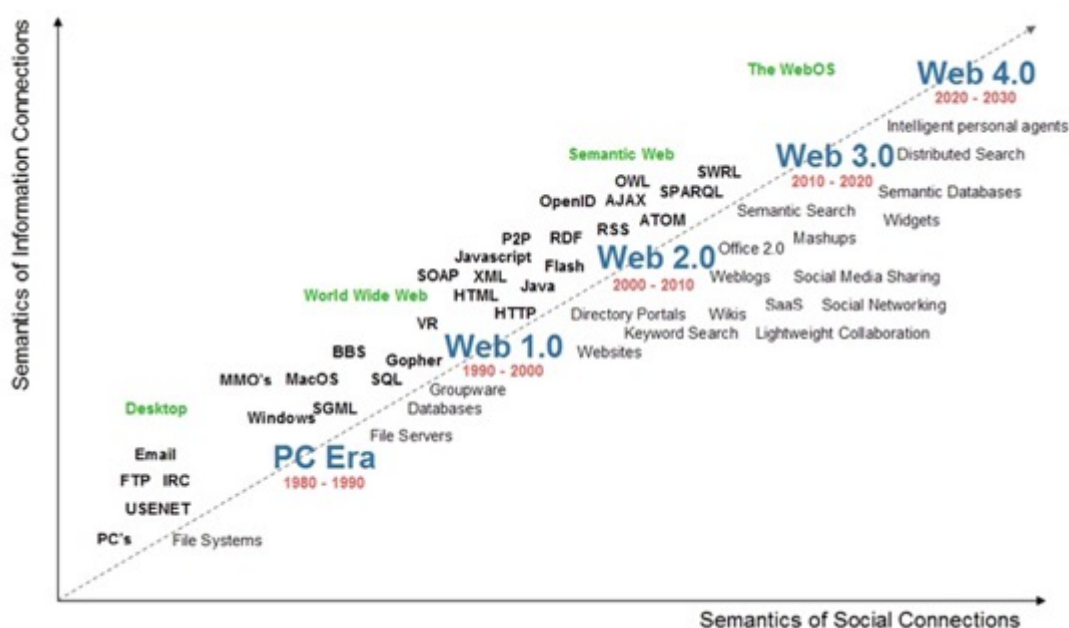
Κεντρικός λοιπόν όρος, ο οποίος από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και για τουλάχιστον μία δεκαετία αργότερα βρέθηκε στο προσκήνιο, προβλημάτισε, δίχασε, και επιπλέον οδήγησε σε επιστημονικές έριδες, είναι αυτός του λεγόμενου τεχνολογικού γραμματισμού (computer literacy) (Taylor, Hoag & Owen, 1991; Liao & Pope, 2008). Ο όρος αυτός αποτέλεσε έναν μεταφραστικό νεολογισμό, ο οποίος αναφέρεται στην ικανότητα του ανθρώπου να χρησιμοποιεί αποκλειστικά και μόνο τα βασικά προγράμματα και τις εφαρμογές του Η/Υ (Micheuz, 2006). Υποστήριζαν πως ο τεχνολογικός γραμματισμός προτάσσεται ως λύση για την αποτελεσματική και επιτυχή ένταξη του πολίτη σε μια ανταγωνιστική αγορά εργασίας, στην οποία ο Η/Υ αποτελεί βασικό «εργαλείο» παραγωγικότητας και προόδου (Rosenberg, 1991).

Η αναγκαιότητα χρήσης αυτών των ψηφιακών δεξιοτήτων τόσο στην εκπαίδευση, όσο και στους επαγγελματίες του πολιτισμού τις αναβαθμίζουν, μετονοματίζοντας αυτές ως «επιβίωσης». Διεισδύουν κατ' επέκταση και στην εκπαίδευση, δημιουργώντας νέα κανάλια επικοινωνίας ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και στον μαθητή. Με τον τρόπο αυτό γίνεται αναπροσαρμογή του ρόλου του σύγχρονου εκπαιδευτικού στις νέες απαιτήσεις του επαγγέλματός του και συμπόρευση με το αυξημένο και απαιτητικό, από άποψη ψηφιακών δεξιοτήτων, κεφάλαιο των μαθητών της σύγχρονης εποχής (Gutiérrez & Tyner, 2012). Η συνθήκη της επικοινωνίας διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο στην «συμβίωση» των ανθρώπων και στην προώθηση του εκάστοτε πολιτισμικού αποθέματος (Παπούλια-Τζελέπη & Τάφα, 2004). Προϋπόθεση για την πληρέστερη κατανόηση των κοινωνικών δομών και λειτουργιών αποτελεί η κατάκτηση ενός κώδικα, ικανού να συμβάλει τόσο στην προσωπική και ολόπλευρη ανάπτυξη του ατόμου όσο και στη συλλογική πρόοδο και ευημερία του πολιτισμού (Παπούλια-Τζελέπη, Φτερνιάτη & Θηβαίος, 2006).

⁴ στο Τζιφόπουλος, Μ. (2014). ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΨΗΦΙΑΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ ΥΠΟΨΗΦΙΩΝ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ. Δημοσιευμένη Διδακτορική Διατριβή του Τμήματος Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής, Φιλοσοφικής Σχολής. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

3.2. Εργαλεία Web 3.0 για την Εκπαίδευση & τον Πολιτισμό

Το διαδίκτυο αποτελεί ένα εικονικό, ψηφιακό περιβάλλον όπου υπάρχει ένας τεράστιος όγκος δεδομένων (Anderson, 2006), τα οποία παράγονται, προωθούνται και εξελίσσονται από τους ίδιους τους χρήστες και δημιουργείται το ζήτημα της διαχείρισης αυτής της συλλογικής ευφυΐας (harness the power of the crowd), όπως και εγκυρότητας της.

Γράφημα 2. Σχηματική απεικόνιση για την εξέλιξη του web και της τεχνολογίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών που κατά καιρούς την υποστήριξαν (Πηγή: Ανακτήθηκε από τον ιστότοπο <https://www.weforum.org>, στις 28/05/2022)

Σύμφωνα με τους Αρβανίτη, Παναγιωτίδη (2009): «πρόκειται για σκεπτόμενο ιστό (*“The Intelligent Web⁵”*), στον οποίο θα χρησιμοποιούνται «έξυπνες» εφαρμογές», διασυνδεδεμένες βάσεις δεδομένων, φυσική επεξεργασία γλώσσας, τεχνητή νοημοσύνη, «σκεπτόμενες» μηχανές (λογισμικό αναζήτησης) με δυνατότητα να μαθαίνουν από τις προτιμήσεις των χρηστών και πράκτορες (*software agents*) που θα δουλεύουν για λογαριασμό των χρηστών εντοπίζοντας, συγκρίνοντας, επιλέγοντας και παρουσιάζο-ντας τελικά προσωποποιημένες πληροφορίες στον τελικό χρήστη» (Αρβανίτης, Π., Παναγιωτίδης, Π., 2009: 422).

Συνοψίζοντας μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τα στοιχεία του Web 3.0 στα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- την παρατεταμένη συνδεσιμότητα κατά την οποία υπάρχει πρόσβαση από κάθε είδους υπολογιστή, φορητή συσκευή, εν κινήσει είτε από τηλεοπτικούς δέκτες (Cho, 2008, Spivack, 2006, Metz, 2009, Nations, 2009),
- την χρησιμοποίηση τεχνολογιών «ανοιχτού τύπου» σε λειτουργικά συστήματα και λογισμικό (Open-source software platforms), τα πρωτόκολλα επικοινωνίας (protocols), τον προγραμματισμό των εφαρμογών (Open APIs),

⁵ στο Spivack, N. (2006) *Lifeboat foundation special report. The third generation web is coming* (Ανακτήθηκε από <http://www.lifeboat.com/ex/web.3.0>, στις 29/05/2022)

τους τύπους των δεδομένων (Open data formats) και την πρόσβαση σε αυτά (Open data: Creative Commons, Open Data License, etc.) (Cho, 2008, Spivack, 2006),

- βασισμένο στο επιχειρησιακό μοντέλο “Software-as-a-service” (SaaS) του web 2.0, χρησιμοποιεί τη δύναμη του δικτύου για την κατανομή των υπολογιστικών αναγκών των χρηστών του με όλες τις διαθέσιμες τεχνολογίες (distributed computing, P2P, grid computing, cloud computing, ή server farms όπως η υπηρεσία Amazon S3),
- την συνεργασία μεταξύ των υπηρεσιών που προσφέρονται από διάφορους παρόχους (Web services interoperability) και την μεταφερσιμότητα των προσωπικών δεδομένων και προτιμήσεων των χρηστών⁶. Οι χρήστες μπορούν να μεταφέρουν το προσωπικό τους profile, τις συνδέσεις, τις προτιμήσεις και το ιστορικό των αναζητήσεών τους από υπηρεσία σε υπηρεσία χωρίς να χρειάζεται να διατηρούν ένα ξεχωριστό σε κάθε μια από αυτές (Είναι τρισδιάστατο (3D), στο πρότυπο των εικονικών κόσμων τύπου Second Life και των μαζικών online διαδικτυακών παιχνιδιών όπως το World of Warcraft. Οι χρήστες εκπροσωπούνται από avatars και κινούνται σε μια σειρά από τρισδιάστατους εικονικούς χώρους αλληλεπιδρώντας με τα δεδομένα (Cho, 2008, Nations, 2009, Metz, 2009),
- την εκμετάλευση της ανθρώπινης «συλλογικής νοημοσύνης» (collective intelligence⁷) που αναπτύσσεται στις κοινωνικές εφαρμογές του web 2.0. ενώ παράλληλα παράγει «διασυνδεδεμένη νοημοσύνη» (connective intelligence⁸) χρησιμοποιώντας μεθόδους τεχνητής νοημοσύνης για την βελτιστοποίηση του λογισμικού ώστε αυτό να κατανοεί τις προτιμήσεις των χρηστών (Nations, 2009),
- Επιτρέπει την αναζήτηση όχι μόνο με λέξεις κλειδιά (Key-words), αλλά και με τη χρήση media για την εύρεση άλλων media. Η οργάνωση των δεδομένων γίνεται με τρόπο ώστε να είναι δυνατή η αναζήτηση εικόνων με βάση μια εικόνα-κλειδί (που θα μπορούσε να ονομαστεί Key-image) (Metz, 2009),
- Αποτελεί μια παγκόσμια σημασιολογική βάση δεδομένων. Οι πληροφορίες είναι χαρακτηρισμένες, οργανωμένες και κατηγοριοποιημένες με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτρέπουν την αναζήτησή τους με βάση τη σημασία τους.

Το σημασιολογικό web (Semantic Web, SW), είναι υπό ανάπτυξη από το World Wide Web Consortium (W3C)⁹ (Bratt, 2008) και αποτελεί βασικό μέρος του οράματος για τον παγκόσμιο ιστό όπως διατυπώθηκε από τον Tim Berners-Lee το 2001 (Berners-Lee et al, 2001: 35-43). Ωστόσο “...δεν πρόκειται για ένα ξεχωριστό web αλλά για μια επέκταση ή βελτίωση το σημερινού, στην οποία οι πληροφορίες έχουν καθορισμένη σημασία, επιτρέποντας στους υπολογιστές και στους χρήστες να συνεργάζονται σωστότερα”¹⁰.

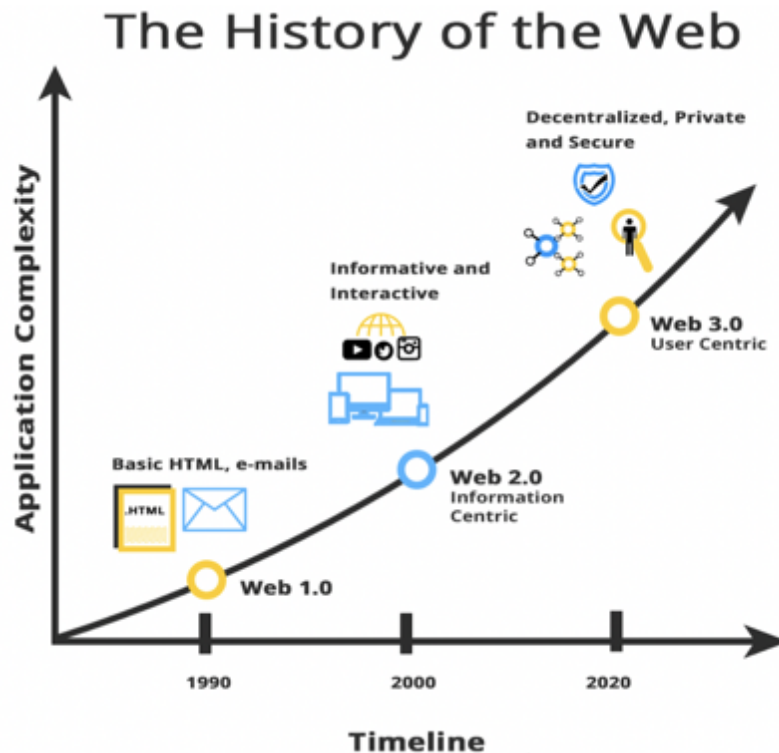
⁶ Open identity, Open reputation, Portable identity and personal data (Cho, 2008)

⁷ στο Kroski, E. (2006) The Hype and the Hullabaloo of Web 2.0. <http://infotangle.blogspot.com/2006/01/13/the-hype-and-the-hullabaloo-of-web-20/>

⁸ στο Spivack, N. (2007) The Semantic Web, Collective Intelligence and Hyperdata. <http://www.novaspivack.com/technology/the-semantic-web-collective-intelligence-and-hyperdata>

⁹ στο <http://www.w3.org/standards/semanticweb/>

¹⁰ Βλ. σχ. (Berners & Fischetti, 1999). Επίσης, μαγνητοσκοπημένη ομιλία του Tim Berners-Lee στο YouTube. <http://www.youtube.com/watch?v=mVFY52CH6Bc&feature=related>

Γράφημα 3: Σχηματική απεικόνιση για την εξέλιξη του διαδικτύου
 (Πηγή: Ανακτήθηκε από το ψηφιακό εργαλείο <https://ourworldindata.org/global-education>, του μη κερδοσκοπικού οργανισμού Global Change Data Lab

Το σημαντικότερο χαρακτηριστικό αλλά και κεντρική ιδέα του «νέου» διαδικτύου η ανάθεση της αναγνώρισης και της επεξεργασίας των δεδομένων στις υπολογιστικές μηχανές ώστε η μετέπειτα επεξεργασία τους να μην γίνεται από τους ίδιους τους χρήστες. Οι υπολογιστές θα πρέπει όχι μόνο να βρίσκουν, να διαμοιράζουν και να παρουσιάζουν πληροφορίες, αλλά να επεξεργάζονται και να καταλαβαίνουν το νόημα της κάθε πληροφορίας και να το συσχετίζουν με το αίτημα του χρήστη. Σύμφωνα με τον Ohler (2008): «...βασικός στόχος του SW, είναι να κάνει τις πληροφορίες πιο κατανοητές στους υπολογιστές, προκειμένου αυτοί να επιστρέφουν πιο ουσιαστική και χρήσιμη πληροφορία στο χρήστη» (Ohler, 2008:7). Όπως υποστήριξαν οι Αρβανίτης, Παναγιωτίδης, (2010): «...ο στόχος web 3.0, είναι η σηματοδότηση των δεδομένων (tagging, labeling)¹¹ και η πρόσδεση σε αυτά πληροφοριών σχετικών με τη σημασία τους ώστε οι υπολογιστές να καταλαβαίνουν για τι ακριβώς δεδομένα πρόκειται και, παράλληλα, η δημιουργία μηχανισμών διασύνδεσης των δεδομένων σε βασικό επίπεδο (και όχι στο επίπεδο των σελίδων που τα περιέχουν¹²), οι οποίοι να εκμεταλλεύονται αυτά τα σημασιολογικά δεδομένα ώστε να δημιουργούν δομές μεταξύ τους» (Αρβανίτης, Π., Παναγιωτίδης, Π., 2010: 424).

¹¹ Τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται ευρύτατα και στο web 2.0.

¹² Στο web 3.0, οι βασικές μονάδες πληροφορίας δεν είναι πια οι σελίδες, αλλά τα ίδια τα δεδομένα, που μπορούν να συνδέονται μεταξύ τους ακόμη κι αν δεν υπάρχουν σε κάποια σελίδα, αλλά μόνο σαν εγγραφές σε κάποια βάση δεδομένων. Ο Spivack (2007) τα ονομάζει “Hyperdata”.

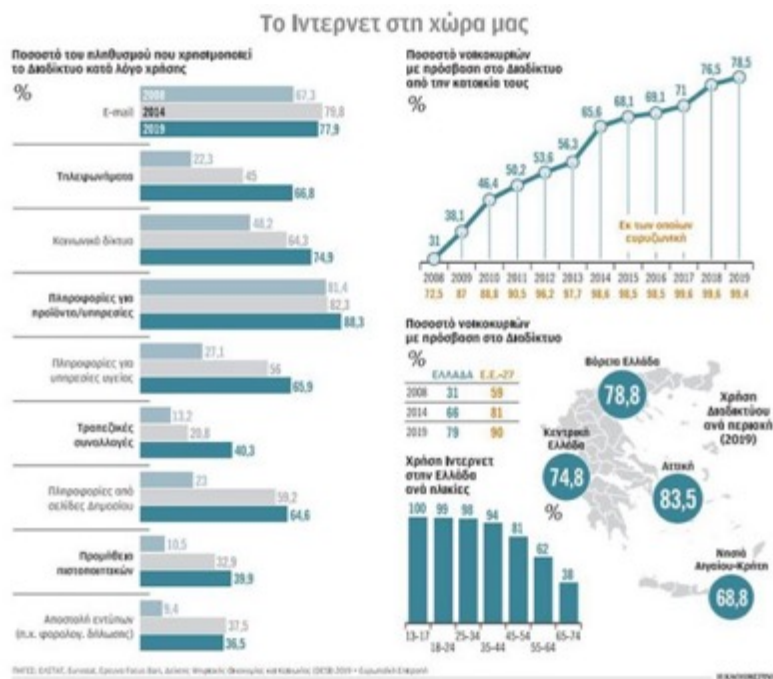
Μελετώντας και καταγράφοντας την διαδρομή των ηλεκτρονικών υπολογιστών και των προγραμμάτων μπορούμε να διακρίνουμε τεράστιες αλλαγές. Από τις απλές υπηρεσίες διαδικτύου και την ήπια χρήση προγραμμάτων, οδηγηθήκαμε στην χρήση με κέντρο την πληροφορία και το διαδίκτυο. Ο χρήστης, βάσει της πληροφορίας αυτής, επεξεργάζεται και διαμοιράζει αρχεία. Με σταθερές και φορητές συσκευές «χτίζει» την ψηφιακή ταυτότητά του, καταργώντας πλήρως όλους τους περιορισμούς (γεωγραφικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς), χωρίς έλεγχο και ασφάλεια. Στην χρονική περίοδο που διανύουμε και στην εποχή που οραματιζόμαστε, διακρίνουμε την δυναμική δημιουργίας εξατομικευμένων εργαλείων και προγραμμάτων στις ανάγκες και το προφίλ του κάθε μεμονομένου χρήστη. Με «οδηγό» τα ψηφιακά, ηλεκτρονικά μας ίχνη (πληρωμές, αναζητήσεις, κλπ.) και με αυτοματοποιημένο τρόπο, το διαδίκτυο και ο φορητός, ηλεκτρονικός μας υπολογιστής, με ασφάλεια και έλεγχο, αποκτά κεντρικό πρωταγωνιστικό ρόλο για κάθε άνθρωπο (λειτουργίες εκπαίδευσης, συνδιαλλαγής με το δημόσιο, επιμόρφωσης, εργασίας, κοινωνικής δικτύωσης, κλπ.).

3.3. Από τις κοινωνικές ανισότητες στις ψηφιακές ανισότητες

Η έννοια του ψηφιακού γραμματισμού σχετίζεται άρρηκτα με φυσικές, αλλά και πνευματικές ικανότητες του σύγχρονου πολίτη (Τζιφόπουλος, 2012). Στη νέα ψηφιακή εποχή, ο ψηφιακά εγγράμματος (digital literate) κατέχει τις τεχνικές και γνωστικές δεξιότητες για να αναζητεί, να βρίσκει, να κατανοεί, να αξιολογεί, να συνθέτει και να επικοινωνεί με τις ψηφιακές πηγές (Prinsloo & Rowsell, 2012). Οφείλει να είναι ικανός να χρησιμοποιεί κατάλληλα τις ποικίλες ψηφιακές πηγές πληροφόρησης, αλλά και να τις ερμηνεύει τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς την καταλληλότητά τους (Knutsson, 2012). Ένα άτομο στη νέα ψηφιακή εποχή πρέπει να έχει την ικανότητα να χρησιμοποιεί τα νέα ψηφιακά μέσα, με στόχο την κοινωνικοποίησή του και την επικοινωνία με συνομηλίκους, αλλά και με ανθρώπους από το ευρύτερο, οικείο και επαγγελματικό περιβάλλον του (ALA, 2011).

Συμπεριληπτικά ο ορισμός του ψηφιακού γραμματισμού περνάει τα τελευταία χρόνια ένα στάδιο διαρκούς μελέτης, επαναπροσδιορισμού και «ωρίμανσης», ώστε μέσα από τον υβριδισμό αυτό να γίνει έγκυρος και να αποκτήσει συγκεκριμένη ταυτότητα. Η απαρχή της σύγχρονης εκδοχής του όρου¹³ αποδίδεται στον Paul Gilster (1997), ο οποίος διαπιστώνει ότι οι άνθρωποι παύουν να είναι παθητικοί δέκτες πληροφοριών, αλλά έχοντας ενεργό ρόλο ανακαλύπτουν, αξιολογούν και αξιοποιούν την προσληφθείσα πληροφορία στο νέο δικτυακό ψηφιακό περιβάλλον (networked digital environment). Στην ίδια λογική επιχειρείται να δοθεί ένα κοινής συνισταμένης επιστημονικό πλαίσιο του ψηφιακού γραμματισμού, αναφερόμενο στο γεγονός ότι δεν πρόκειται για μια απλή δεξιότητα, αλλά για τη δυνατότητα λειτουργικής χρήσης των νέων ψηφιακών μέσων, με στόχο την επιβίωση των πολιτών στη σύγχρονη οικονομία της γνώσης και της πληροφορίας (Eshet-Alkalai, 2004).

¹³ στο Gilster, P. (1997). *Digital literacy*. New York: Wiley Computer Pub.

Εικόνα 2. Δείκτες ψηφιακών ανισοτήτων στην Ελλάδα (Πηγή: Ηλεκτρονική εφημερίδα, Η Καθημερινή, <https://www.kathimerini.gr>)

Στη σύγχρονη κοινωνία, της οικονομίας της γνώσης και της πληροφορίας, οι όροι «ψηφιακός γραμματισμός» και παγκοσμιοποίηση (globalization), αποτελούν λέξεις-κλειδιά. Για τον λόγο αυτό, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο, η εκάστοτε κρατική πολιτική (εκπαιδευτική και κοινωνική) θέτει ως έναν από τους θεμελιώδεις στόχους της, την ενθάρρυνση των πολιτών για διά βίου μάθηση, η οποία θα προσαρμόζεται στις καθημερινές ανάγκες τους, στο επαγγελματικό περιβάλλον τους και θα «συναντά» ακόμη και τις απαιτήσεις της νέας οικονομίας (ΒΕΣΤΑ, 2004). Οι Νέες Τεχνολογίες αποτελούν επομένως αναγκαιότητα στα σχολεία, στα πανεπιστήμια, στον εργασιακό χώρο, σε δραστηριότητες της καθημερινότητας και στοχεύουν στη διευκόλυνση της μάθησης (Εγνον, 2009). Η ορθή χρήση των εφαρμογών τους και του διαδικτύου μπορεί να προσδώσει πολλά θετικά σε κάθε μαθητή και σε κάθε άνθρωπο της νέας ψηφιακής εποχής. Αυτό που παρατηρείται είναι ο διαφορετικός τρόπος της χρήσης των ψηφιακών μέσων και του διαδικτύου από μαθητές, εκπαιδευτικούς και από άλλους φορείς αλλά και ομάδες αναφοράς. Όμως στο σημείο αυτό πρέπει να αναδείξουμε ένα γεγονός που ενισχύθηκε την περίοδο της πανδημίας. Οι κοινωνικές ανισότητες, οι οποίες λόγω οικονομικής συνιστώσας, είχαν ως αποτέλεσμα να γνωρίσουμε και τον όρο του ψηφιακού χάσματος¹⁴ (Selwyn & Facer, 2007).

Αναφορικά με τον όρο του ψηφιακού χάσματος, διεθνής έρευνα, που πραγματοποιήθηκε την περίοδο της COVID-19 από το Cargemini Research Institute, κατέδειξε πως ο πρώτος λόγος (40%) για όσους δεν έχουν πρόσβαση στο Ίντερνετ είναι το υψηλό κόστος. Το 69% όσων είναι αποκλεισμένοι από το Διαδίκτυο ζει σε

¹⁴ αναφέρεται στις διαφορές που παρατηρούνται ανάμεσα στους έχοντες (haves) και μη έχοντες (have nots) πρόσβαση στα ψηφιακά μέσα, όπως είναι ο ηλεκτρονικός υπολογιστής και σ' αυτούς που χρησιμοποιούν και δεν χρησιμοποιούν τις ΤΠΕ και τις διαδικτυακές εφαρμογές (Belanger & Carter, 2010· Mo et al., 2013).

συνθήκες φτώχειας. Το 46% απάντησε πως θα αισθανόταν πιο συνδεδεμένο με φίλους και συγγενείς, αν είχε πρόσβαση στο Ιντερνετ, ενώ το 44% όσων βρίσκονται εκτός σύνδεσης, πιστεύει ότι θα μπορούσε να βρει καλύτερες θέσεις εργασίας¹⁵. Στην Ελλάδα, οι οικογένειες που καταγράφονται χωρίς υπολογιστή στο σπίτι (ή με πολύ παλιό) και χωρίς σύνδεση στο Διαδίκτυο προέρχονται κυρίως από τα φτωχότερα στρώματα και τις ζώνες της ανεργίας και των χαμηλών αμοιβών. Για παράδειγμα, όταν εκπαιδευτικοί ρώτησαν μαθητές στη Β΄ Περιφέρεια Πειραιά για το εάν έχουν υπολογιστή στο σπίτι και σύνδεση στο Διαδίκτυο είδαν πως περίπου το 40% των παιδιών είχε ελλείψεις, που δεν επέτρεπαν ουσιαστική παρακολούθηση τηλεμαθημάτων.

Σημαντικές αποκλίσεις καταγράφονται και σε γεωγραφικό επίπεδο. Εάν στην Αττική το 83,5% των κατοικιών έχει σύνδεση με το Διαδίκτυο, το ποσοστό πέφτει στο 78,8% στη Βόρεια Ελλάδα (όπου περιλαμβάνεται και η Θεσσαλονίκη), στο 74,8% στην Κεντρική Ελλάδα για να υποχωρήσει στο 68,8% στα νησιά του Αιγαίου και στην Κρήτη (μέσος όρος). Ακόμα πιο έντονες είναι οι διαφοροποιήσεις σε ηλικιακό επίπεδο. Η ψηφιακή εκπαίδευση και ένταξη των μεγαλύτερων ηλικιών στον κόσμο του Ιντερνετ αναδεικνύεται σε έναν ιδιαίτερα αναγκαίο και απαιτητικό στόχο. Σύμφωνα με έρευνα στην Ελλάδα, οι ηλικίες από 13 έως 44 ετών είναι απόλυτα εξοικειωμένες με το Ιντερνετ (σε ποσοστά άνω του 94%), το οποίο και χρησιμοποιούν έντονα, ακόμα και στα επίπεδα των τριών ωρών και πάνω την ημέρα. Ιδιαίτερα υψηλή παραμένει η χρήση και για τις ηλικίες 45-54 ετών (81%), μειώνεται αισθητά στα 55-64 (62%), ενώ πολύ μειωμένη είναι για τις ηλικίες 65-74 (38%) (ΕΛΣΤΑΤ, 2018)¹⁶. Όλα τα παραπάνω ποσοτικά στοιχεία παίζουν πρωταρχικό ρόλο στη διαμόρφωση στάσεων και στις ψηφιακές δεξιότητες, ενώ αναδεικνύουν το ρόλο των αγορών στον ψηφιακό μετασχηματισμό της χώρας αλλά και διεθνώς.

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, ο θεωρητικός και πρωτοπόρος στο ζήτημα της μελέτης των ψηφιακών ανισοτήτων (digital inequalities), Marc Prensky¹⁷, προβαίνει στη δημιουργία νεολογισμών σχετικά με τους «έχοντες» και «μη έχοντες» τη δυνατότητα χρήσης Η/Υ, αλλά και γενικότερα των υπολοίπων τεχνολογικών μέσων. Πιο συγκεκριμένα, ο Prensky σε άρθρο του το 2001 αναφέρεται στον όρο ψηφιακοί ιθαγενείς (digital natives) ή αλλιώς στον όρο φυσικοί ομιλητές της τεχνολογίας (native speakers of technology), για να περιγράψει τη νέα γενιά των πολιτών και συγκεκριμένα των μαθητών, οι οποίοι γεννήθηκαν μετά από το 1982, και κατακλύζονται από όλα τα σύγχρονα ψηφιακά μέσα και τις αντίστοιχες εφαρμογές τους. Αυτή η τεχνολογικά πολλά υποσχόμενη γενιά / ομάδα, αν μας επιτρέπεται να την ονομάσουμε έτσι, χρησιμοποιούν με ευχέρεια, σύμφωνα πάντοτε με τον παραπάνω μελετητή, τη γλώσσα των υπολογιστών, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και τις εφαρμογές που προσφέρει ο κυβερνοχώρος (Prensky, 2001a / 2001b). Επίσης χρησιμοποιείται ο όρος ψηφιακοί μετανάστες (digital immigrants), για να περιγράψει τη γενιά εκείνη που δεν γεννήθηκε μέσα στον λεγόμενο ψηφιακό κόσμο (digital world), αλλά μπόρεσε να προσαρμοστεί, εν μέρει, στις επιταγές της σύγχρονης - τεχνολογικά εξελισσόμενης - κοινωνίας.

¹⁵ ανακτήθηκε διαδικτυακά από τον υπερσύνδεσμο <https://www.capgemini.com/news/the-great-digital-divide/>, στις 23/12/2021.

¹⁶ Ανακτήθηκε από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (<https://www.statistics.gr>, στις 19/12/2021)

¹⁷ έχοντας ως αφορμή τα δεδομένα ερευνών για την κατάσταση που επικρατούσε στην εκπαιδευτική πραγματικότητα, για τις κοινωνικές ανισότητες σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Οι «ψηφιακοί μετανάστες», όπως ο κάθε μετανάστης σε μια χώρα, αναπτύσσει έναν μηχανισμό προσαρμογής στις εκάστοτε συνθήκες (γλώσσικοί και κοινωνικοί περιορισμοί της χώρας υποδοχής), ωστόσο πάντοτε θα διατηρεί σε κάποιο βαθμό την προφορά από τη γλώσσα της χώρας καταγωγής του (Prensky, 2009). Ο συγκεκριμένος παραλληλισμός θεωρείται εύστοχος, αν αναλογιστούμε τη νέα γενιά χρηστών και μαθητών σε σύγκριση με τη γνώση που κατέχει, σχετικά με τις ΤΠΕ, με τη μεγαλύτερη ηλικιακά ομάδα ανθρώπων (Palfrey & Gasser, 2008). Εξελίσσοντας λοιπόν τον συλλογισμό του, ο Prensky καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι αποτελούν πλέον τους ψηφιακούς μετανάστες, οι οποίοι μιλούν μια ξεπερασμένη προ-ψηφιακής εποχής γλώσσα «αγωνίζονται» να διδάξουν τους μαθητές της νέας γενιάς, οι οποίοι χρησιμοποιούν μια τελείως διαφορετική και συνεχώς εξελισσόμενη ψηφιακή γλώσσα επικοινωνίας (Thinysane, 2010). Κατ' επέκταση η ίδια προβληματική υφίσταται και στους «μοναδικούς»¹⁸ – ξεχωριστούς χρήστες του διαδικτύου, εκτός οργανωμένων εκπαιδευτικών δομών.

Καταγράφουμε λόγω αυτών των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων φαινόμενα «διαρροής» από τις ψηφιακές διαδικασίες, είτε στο επίπεδο της εκπαίδευσης, είτε στο επίπεδο της χρήσης προγραμμάτων. Για το λόγο αυτό οι εταιρείες προγραμματισμού και μηχανικής υπολογιστών, υπεραπλούστευσαν τα βήματα χρήσης των προγραμμάτων ώστε τα περιβάλλοντα τους να είναι φιλικότερα στο χρήστη, στους προαναφερθέντες, ψηφιακούς μετανάστες¹⁹.

3.4. Ψηφιακά Απεικονιστικά Περιβάλλοντα

Όλο και πιο συχνά αναπτύσσονται ψηφιακά εργαλεία – αποθετήρια για τη διάχυση πληροφορίας, τόσο στην εκπαίδευση, όσο και στον πολιτισμό. Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το διαδίκτυο επιτάχυναν τη δημιουργία των ψηφιακών συσσωρευτών, που μπορούμε να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους και τον προορισμό χρήσης. Έτσι μπορούμε να βρούμε:

- Δυναμικούς χάρτες,
- Υβριδικά απεικονιστικά περιβάλλοντα με πολυμεσικό υλικό,
- Εφαρμογές για κινητά τηλέφωνα και ταμπλέτες (tablets),
- Περιβάλλοντα ανάρτησης υλικού τύπου blog & wiki,
- Πλατφόρμες μαζικής επιμόρφωσης (MOOC),
- Περιβάλλοντα παιχνιδοποιημένης μάθησης (Gaming),
- Πλατφόρμες κοινωνικών δικτύων.

Πρέπει να υπογραμμίσουμε την συνεχή εξέλιξη και ανάπτυξη λογισμικού διάχυσης πληροφορίας, ενημέρωσης και εκπαίδευσης. Οι εταιρείες λογισμικού δημιουργούν όλο και υψηλότερης αισθητικής προϊόντα, παρέχοντας την δυνατότητα ακόμα και στον χρήστη που δεν είναι εξοικιωμένος με γλώσσα προγραμματισμού, να δημιουργήσει πρωτότυπα, δυναμικά εργαλεία χρησιμοποιώντας αυτές τις πλατφόρμες (No Code – Drag & Drop). Στο σημείο αυτό να υπογραμμίσουμε αυτή την δυναμική των εταιρειών για τη δημιουργία μιας καινούριας «κουλτούρας»,

¹⁸ Για το σκοπό αυτό θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο «individual users» για να περιγράψει τους μεμονωμένους χρήστες – επισκέπτες που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και τις Νέες Τεχνολογίες.

¹⁹ Για περισσότερες πληροφορίες στο Palfrey, J. and Gasser, U. (2008) *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives*, New York, Basic Books

νοοτροπίας χρηστών, οι οποίοι χωρίς να είναι πιστοποιημένοι προγραμματιστές, ταυτόχρονα είναι συνδιαμορφωτές στο κομμάτι της μορφοποίησης και της δημιουργίας ψηφιακών, διαδικτυακών «γεγονότων». Συμπεριληπτικά θα αναδείξουμε αυτήν την τάση για την μαζική διάθεση εξειδικευμένων εργαλείων, όπου σε συνδυασμό με τη δημιουργία διαδικτυακών κοινοτήτων, παρατηρούμε τη δημιουργία ψηφιακών προϊόντων διάχυσης, εκπαίδευσης, πληροφορίας και επικοινωνίας, με ρυθμό εκθετικό.

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναδείξουμε την προβληματική που υπάρχει με τα μη επικαιροποιημένα προγράμματα – εφαρμογές στο διαδίκτυο. Λόγω μη συμβατότητας είτε μη ορθής λειτουργίας, είναι αναρτημένα σε διαδικτυακούς συσσωρευτές προγραμμάτων, για την εκπαίδευση και τον πολιτισμό, δημιουργώντας «ψηφιακά κοιμητήρια» (digital cemeteries). Ψηφιακούς συσσωρευτές λογισμικών και προγραμμάτων τα οποία δεν επικαιροποιούνται και δεν αναβαθμίζονται. Σε αρκετές περιπτώσεις τα προγράμματα που διαμοιράζονται είναι δυσλειτουργικά με ξεπερασμένα χαρακτηριστικά και λειτουργίες. Επίσης παρατηρείται το φαινόμενο αρκετοί από αυτούς τους υπερσυνδέσμους να είναι κενοί περιεχομένου, καθιστώντας το λογισμικό σε αχρηστία. Σε ορισμένα αποθετήρια κρατικών φορέων και υπουργείων υπάρχει μεγάλη επισκεψιμότητα αλλά καθόλου διάδραση με τους χρήστες.

Λόγω στόχευσης στην μεταδιδασκτορική έρευνα, θα αναλύσουμε μερικά χαρακτηριστικά και θα αναφερθούμε στους δυναμικούς χάρτες και στις πλατφόρμες δίχως χρήση κώδικα (No Code – Drag & Drop). Παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον η διάθεση όσμωσης (blending) στις συγκεκριμένες κατηγορίες, με την υιοθέτηση εργαλείων και λειτουργιών από τα καινούρια ψηφιακά προϊόντα.

3.4.1. Δυναμικοί Χάρτες

Τους δυναμικούς χάρτες τους γνωρίζουμε βιβλιογραφικά επίσης με τον όρο της διαδικτυακής χαρτογραφίας²⁰ (Newmann, 2007). Αν και αποτελούν δυναμικό εργαλείο, μπορούμε να υπογραμμίσουμε ορισμένους τεχνικούς περιορισμούς (χαμηλής ανάλυσης οθόνες, περιορισμένο εύρος ζωνών σύδεσης κυρίως σε φορητούς υπολογιστές που χρησιμοποιούν αργές ασύρματες συνδέσεις στο διαδίκτυο), ζητήματα περί πνευματικών δικαιωμάτων και ζητήματα ασφαλείας. Θέματα αξιοπιστίας και τεχνικής πολυπλοκότητας καθιστούν τους χάρτες αυτούς δυσλειτουργικούς και δύσχρηστους, λόγω της αναγκαιότητας γνώσης της γλώσσας κώδικα προγραμματισμού. Λόγω μη επικαιροποίησης των προγραμμάτων αυτών παρατηρούμε τη μη συμβατότητα και τη μη λειτουργία των χαρτών.

²⁰ Διαδικτυακή χαρτογραφία είναι η διαδικασία σχεδιασμού, υλοποίησης, δημιουργίας και διάθεσης χαρτών στο διαδίκτυο. Η χρήση του διαδικτύου ως μέσο διάδοσης και διάχυσης της πληροφορίας και αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προόδου, ενώ ταυτόχρονα ανοίγει νέες προοπτικές όπως η δημιουργία ψηφιακών εργαλείων σε πραγματικό χρόνο και η οικονομική διάθεση αυτών καθώς επίσης και η εξατομικευμένη διάθεση τους στο χρήστη.

Εικόνα 3. Ιστορικός Άτλαντας Centennia. (Πηγή: www.HistoricalAtlas.com)

Ενώ οι πρώτοι χάρτες στο διαδίκτυο ήταν κυρίως στατικοί, πλέον μπορούν να είναι πιο διαδραστικοί και να ενσωματώνουν πολλαπλά μέσα. Αυτό μάλιστα αποδεικνύει ότι η διαδικτυακή χαρτογραφία ασχολείται, πέραν των παραδοσιακών ζητημάτων, με θέματα που αφορούν στη διαδραστικότητα, στη χρηστικότητα και στα πολυμέσα²¹.

Η διαδικτυακή χαρτογραφία βασίζεται στην ύπαρξη ενός λογισμικού το οποίο διαχειρίζεται την πληροφορία μέσω των ψηφιακών χαρτών οι οποίοι έχουν παραχθεί με συγκεκριμένο Σύστημα Γεωγραφικών Πληροφοριών και αποθηκεύονται σε έναν εξυπηρετητή. Ο χρήστης συνδέεται μέσω ενός φυλλομετρητή με μια διεύθυνση στο διαδίκτυο όπου διατίθενται αυτοί οι χάρτες και παρεμβαίνει ανάλογα με τις ανάγκες του. Ιδιαίτερη σημασία έχει ότι ο εκπαιδευτικός, είτε χρήστης, δεν είναι υποχρεωμένος να έχει ειδικές γνώσεις που απαιτούνται για τη δημιουργία των χαρτών δεδομένου ότι είναι ήδη έτοιμοι και χωρισμένοι σε επίπεδα πληροφοριών, όμως τα Προγράμματα Ανοικτού Λογισμικού χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα και σε αρκετές περιπτώσεις δυσλειτουργικότητα.

²¹ Στο Παπαποστόλου, Α., Νάκος, Β. *Διαδραστικοί & Δυναμικοί Χάρτες στο Διαδίκτυο με χρήση Λογισμικών Ανοικτού Κώδικα. Οπτικοποίηση της Μικρασιατικής Εκστρατείας*. Πρακτικά του 13^{ου} Εθνικού Συνεδρίου Χαρτογραφίας. Η Χαρτογραφία στο Διαδίκτυο, Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές. Πάτρα

Εικόνα 4. Περιβάλλον εργασίας του εκπαιδευτικού λογισμικού Διαδραστική Ιστορία. (Πηγή: <http://e-philology.wikispaces.com>)

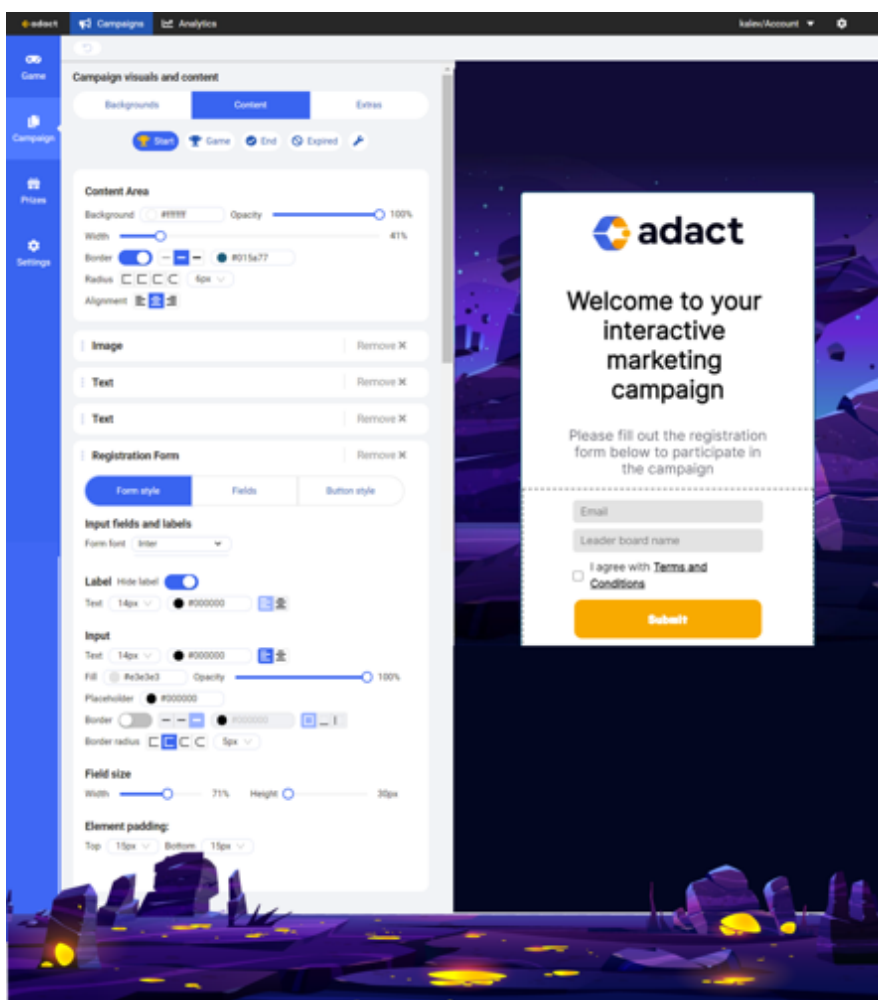
3.4.2. Πλατφόρμες No Code – Drag & Drop Εργαλεία

Οι εταιρείες παραγωγής λογισμικού δημιούργησαν μια κουλτούρα χρηστών στο πνεύμα της συνδιαμόρφωσης με τους μοναδικούς διαδικτυακούς χρήστες – επισκέπτες των προγραμμάτων τους, μετασημάτισαν τα εργαλεία τους, ως ηπιότερης έντασης. Με ακόμα χαμηλότερης έντασης προγραμματισμό και με χωρίς χρήση κώδικα κατασκεύασαν ακόμα πιο εύκολα και ελκεστικά στη χρήση προγράμματα σε σύγκριση με αυτά της διαδικτυακής χαρτογραφίας²². Ταυτόχρονα παρατηρείται ένας έξυπνος μηχανισμός εκπαίδευσης των χρηστών πάνω σε αυτά τα εργαλεία, με διαδικτυακά κανάλια, με επεξηγηματικό πολυμερικό υλικό επαυξημένης πραγματικότητας και διαδικτυακά δωμάτια συζήτησης. Η ριζοσπαστικότητα είναι μεγάλη λόγω της μαζικής διάθεσης των εργαλείων και της συνδιαμόρφωσης τους σε πραγματικό χρόνο. Επομένως από τους χρήστες ως παθητικούς ακροατές, περάσαμε στην εποχή της ενεργής συμμετοχής (Fuchs, 2010). Τα κύρια χαρακτηριστικά του διαδικτύου είναι η υπερκειμενικότητα, η πολυμεσικότητα, η συμμετοχικότητα και τέλος η ασύγχρονη επικοινωνία (Bardoel, 2002).

Οι συγκεκριμένες πλατφόρμες, αποτελούν υβριδική τεχνολογία, που συνέβαλαν τα μέγιστα στον ψηφιακό μετασηματισμό της εποχής μας. Αποτελούν προσφερόμενα εργαλεία σε ένα προκατασκευασμένο περιβάλλον εργασίας, με τα

²² Για τη δημιουργία ενός χάρτη κινούμενης εικόνας, διαδικτυακής χαρτογραφίας, χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό επεξεργασίας εικόνων GJU Image Manipulation Program (Gimp) με τα απαιτητικά στάδια υλοποίησης να συνοψίζονται στα εξής: 1. Κατάτμηση των στατικών απεικονίσεων σε στιγμιότυπα και εξαγωγή τους σε αρχεία εικόνων, όπως για παράδειγμα PNG, JPEG κ.ά., 2. Εισαγωγή των εικόνων – στιγμιότυπων στο περιβάλλον εργασίας του Gimp ως θεματικά επίπεδα (layers), 3. Σε κάθε θεματικό επίπεδο (layer), γίνεται προσθήκη «καναλιού Άλφα», 4. Ενοποίηση των απεικονίσεων με την τεχνική morphing, 5. Εξαγωγή τελικού χάρτη-εικόνας σε κινούμενη εικόνα τύπου GIF.

οποία έχουμε την ευκαιρία σχεδιασμού και δημιουργίας ψηφιακών προϊόντων και λογισμικών υψηλής τεχνολογίας. Οι εταιρείες προσφέρουν εργαλείοθήκες με προκατασκευασμένα περιγράμματα λειτουργιών, με τα οποία μπορεί ο χρήστης να δημιουργήσει λογισμικό, εντελώς εξατομικευμένα, με τα χαρακτηριστικά που επιθυμεί, χωρίς την παραμικρή διαμεσολάβηση με μεσάζοντα, είτε στη δημιουργία, είτε στην εμπορική διάθεσή του.

Εικόνα 5. Άποψη του περιβάλλοντος εργασίας από πλατφόρμα Drag & Drop (Πηγή: <https://adact.me>, ανακτήθηκε 26/12/2021)

Η τεχνολογική τομή στις συγκεκριμένες πλατφόρμες είναι η αποθήκευση του ψηφιακού προϊόντος σε υπολογιστικός νέφος²³ (cloud), χωρίς να χρειαζόμαστε χώρο αποθήκευσης στον υπολογιστή μας. Με τη χρήση μεγάλου εύρους προκατασκευασμένων εργαλείων στο σχεδιασμό και στη μορφοποίηση, η μόνη ενέργεια που θα χρειαστεί να κάνουμε είναι να επιλέξουμε το πολυμεσικό υλικό και να πληκτρολογήσουμε το κείμενο περιεχομένου (context).

²³ το υπολογιστικό νέφος είναι η διάθεση υπολογιστικών πόρων μέσω διαδικτύου, από κεντρικά συστήματα που βρίσκονται απομακρυσμένα από τον τελικό χρήστη, τα οποία τον εξυπηρετούν αυτοματοποιώντας διαδικασίες, παρέχοντας ευκολίες και ευελιξία σύνδεσης

Κεφάλαιο 4. ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ & ΤΟΠΟΙ ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΥ

4.1. ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

Ο αριθμός των προσφύγων²⁴ που έφτασε στην Ελλάδα μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης ήταν τριπλάσιος εκείνου των ανταλλάξιμων Μουσουλμάνων που έφυγαν εγκαταλείποντας κτήματα, κυρίως τσιφλίκια, των οποίων η κυριότητα περιήλθε στο Ελληνικό Δημόσιο (Γαβρά, 2009). Από το 1914 έως το 1919, η Μακεδονία, άρχισε να δέχεται σημαντικό αριθμό προσφύγων (από τη Θράκη και την Βουλγαρία), ενώ μετά την μικρασιατική καταστροφή θα εγκατασταθούν 700.000 περίπου πρόσφυγες με απώτερο σκοπό τον εποικισμό και την αξιοποίηση εκτάσεων της περιοχής (Σίδερης, 1934).

Η άφιξη των προσφύγων στην Ελλάδα²⁵ σηματοδότησε την απαρχή μιας σειράς προβλημάτων που σχετιζόνταν τόσο με την άμεση αρχή της επαγγελματικής τους ταυτότητας και «αφετηρίας», όσο και με την οργάνωση και «λειτουργία» των προσφυγικών ομάδων, ως κοινωνικά υποσύνολα (Γαβρά, 2009). Η αγροτική ή αστική αποκατάσταση των συγκεκριμένων, εντασσόμενη σε ένα ορισμένο πλαίσιο (εφαρμογή του νόμου της αγροτικής μεταρρύθμισης, ενίσχυση κυρίως των εγκαταλειμμένων, μετά την αναχώρηση των Μουσουλμάνων περιοχών), υπάκουσε σε μια σειρά από νομοθετικά και προεδρικά διατάγματα και εγκυκλίους αφήνοντας ελάχιστα (ή και καθόλου) περιθώρια ελεύθερης επιλογής του τόπου της μόνιμης εγκατάστασης.

Το 1928, στην πόλη και στα χωριά του Νομού Καβάλας εγκαταστάθηκαν περίπου 75.000 πρόσφυγες, οι οποίοι αποτελούσαν το 63% του συνολικού πληθυσμού. Από τους 119.140 κατοίκους του Νομού οι 44.448 (ποσοστό 32,7%) ήταν γηγενείς και «μετανάστες» (μετανάστες θεωρούνταν όσοι είχαν γεννηθεί σε άλλα

²⁴ Ποσοστό 66% επί του συνόλου αποτελείται από γυναίκες και παιδιά κάτω των δέκα ετών, συνέπεια της εξόντωσης ή και αιχμαλωσίας μεγάλου μέρους του άρρενος πληθυσμού. Γιαννακόπουλος, Προσφυγική Ελλάδα, σ. 16. Εξάλλου, σύμφωνα με τα στοιχεία της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), αναλόγως της προέλευσής τους οι Έλληνες πρόσφυγες κατατάσσονταν ως εξής: Έλληνες της Μικράς Ασίας και του Πόντου: 1.000.000 περίπου, Έλληνες της Ανατολικής Θράκης: 190.000 περίπου, Έλληνες του Καυκάσου: 30.000 περίπου, Έλληνες της Βουλγαρίας: 30.000 περίπου και Έλληνες της Κωνσταντινούπολης: 70.000 περίπου. Κοινωνία των Εθνών - Γενεύη 1926, Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα, (ελληνική μετάφραση) εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα 1997, σ. 22.

²⁵ Οι εκθέσεις αναφέρουν ότι, υπήρχαν αυτοί που κατοικούσαν: 1) Στα μεγάλα αστικά κέντρα και αναλόγως με τις ασχολίες τους καταγράφονται ως: α) μεγαλέμποροι, πλοιοκτήτες, βιομήχανοι, τραπεζίτες, καθηγητές, γιατροί, δικηγόροι, φαρμακοποιοί κ.ά., β) μικρέμποροι, καταστηματάρχες, ιδιοκτήτες καφενείων ή εστιατορίων κ.ά., γ) τεχνίτες, βιοτέχνες, ιδιοκτήτες αμαξών και γενικώς ασχολούμενοι με τις μεταφορές κλπ. δ) εργάτες όλων των κατηγοριών και ειδικοτήτων, υπηρέτες, βοηθητικό προσωπικό κ.ά. 2) Όσοι κατοικούσαν στα μικρά επαρχιακά αστικά κέντρα, καταγράφονται ως προς τις ασχολίες τους σε: μικροϊδιοκτήτες γης -όχι όμως απαραίτητα και καλλιεργητές (καλλιεργούσαν τη γη μέσω τρίτων), ασχολούμενοι οι ίδιοι με τη βιοτεχνία ή το μικρεμπόριο. Επίσης, για τις παραλιακές πόλεις αυτής της κλίμακας, αναφέρονται πολλοί ασχολούμενοι με τις πλωτές μεταφορές -με μικρά ή μεσαία πλεούμενα, τα οποία είχαν στην ιδιοκτησία τους. 3) Όσοι κατοικούσαν στην ύπαιθρο και ασχολούνταν με την κτηνοτροφία και τη γεωργία. Το είδος της γεωργικής καλλιέργειας και παραγωγής ήταν διαφορετικό, αναλόγως της γεωγραφικής ζώνης προέλευσης των κατοίκων της υπαίθρου. Περισσότερα σχετικά με το θέμα αυτό, βλ. Κοινωνία των Εθνών - Γενεύη 1926, Η εγκατάσταση των προσφύγων, σσ. 22, 23.

μέρη της Ελλάδας) και οι 74.692 ήταν πρόσφυγες (ποσοστό 62,7%). Σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονται και οι 5.400 που είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή πριν τη Μικρασιατική Καταστροφή. Ως προς την προέλευσή τους, 32.156 πρόσφυγες (ποσοστό 43%) προέρχονταν από τη Μικρά Ασία (εκτός του μικρασιατικού Πόντου), 23.493 από την Ανατολική Θράκη (31,5%), 16.023 από τον Πόντο (21,5%), 1.557 από την Κωνσταντινούπολη (2%), 855 από τη Ρωσία και τον Καύκασο (1%), 539 από τη Βουλγαρία και 69 από άλλα μέρη. Οι περισσότεροι πρόσφυγες, 28.927 άτομα, εγκαταστάθηκαν στην πόλη της Καβάλας, 9.667 στα χωριά της επαρχίας Καβάλας, 18.528 στην επαρχία Νέστου, 16.337 στην επαρχία Παγγαίου και 1.203 στη Θάσο. Αυτό σημαίνει ότι η πόλη της Καβάλας σήκωσε ένα δυσβάσταχτο βάρος, αφού οι νέοι κάτοικοί της ήταν σχεδόν τριπλάσιοι από τους μουσουλμάνους που την εγκατέλειψαν. Σε μικρότερο βαθμό το ίδιο έγινε και στην επαρχία Παγγαίου, όπου ο νέος πληθυσμός ήταν διπλάσιος από το ανταλλάξιμο τουρκικό στοιχείο. Στις επαρχίες Καβάλας και Νέστου παρατηρείται σχετική ισορροπία: Όσοι Τούρκοι έφυγαν, περίπου τόσο πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν. Γενικά μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι με τον ερχομό των προσφύγων και την αποχώρηση 43.350 μουσουλμάνων, ο πληθυσμός του Ν. Καβάλας αυξήθηκε σχεδόν κατά 46% σε σχέση με τον αντίστοιχο της Απογραφής του 1920 (81.824 κάτοικοι) (Λυκουρίνος, 2013).

4.2 ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Το φαινόμενο της μετακίνησης πληθυσμών (πρόσφυγες ή μετανάστες) αποτελεί μία αιφνίδια οικονομική, κοινωνική, περιβαλλοντική και πολιτισμική αλλαγή, η οποία αποπροσανατολίζει τα άτομα σε σχέση με τον χώρο, κουλτούρα και επικοινωνία και προκαλεί την απώλεια της αίσθησης του 'ανήκειν'. Δεν αποτελεί μία απλή χωρική μετάβαση από μία χώρα σε μία άλλη, αλλά αποτελεί μία ιστορική μετάβαση, με την έννοια, ότι οι πρόσφυγες μεταφέρουν μαζί τους την ιστορία τους, την κουλτούρα τους, τα σύμβολα τους και το παρελθόν τους. Γιατί, η έννοια του 'ανήκειν' σημαίνει την σχέση ενός ατόμου τόσο με την κοινότητα, όσο και με την γη. Όπως η Buttimer (1980) υποστηρίζει: «η απώλεια της 'εστίας' ή η απώλεια του τόπου για ένα άτομο μπορεί να προκαλέσει κρίση ταυτότητας» (Buttimer 1980: 167). Για τις νέες εστίες εγκατάστασης η οικιστική παράδοση, η μορφολογία του οικισμών, και οι σχέσεις αυτών με τα κοινωνικά και τα πολιτισμικά πρότυπα της κοινότητας, όχι μόνον δεν θα έπρεπε να αγνοούνται, αλλά θα έπρεπε να αποτελούν την αφετηρία του σχεδιασμού (Raporort, 1973).

Η μεταδιδακτορική έρευνα καταγράφει και μελετά το προσφυγικό οικιστικό απόθεμα στους τόπους εγκατάστασης της Κεντρικής Μακεδονίας. Οι οικισμοί αυτοί, ως δομημένα περιβάλλοντα, οργανώνονται και μορφοποιούνται σύμφωνα με οικονομικές συνθήκες, τα πολιτιστικά πρότυπα, τα διαθέσιμα υλικά και το φυσικό περιβάλλον (Raporort, 1977). Σύμφωνα με την Στελλάκου (1999): «Στην οργάνωση των κατοικιών αυτών αντανακλάται ο τρόπος επικοινωνίας, διαβίωσης και ορισμού των συμβόλων των προσφύγων. Έτσι τον άγνωστο για αυτούς τόπο, τον μετασχηματίζουν σε αναγνωρίσιμο με φιλικότητα και οικειότητα. Αποτελεί διαδικασία ορισμού και καθορισμού της ταυτότητας τους. η αίσθηση του 'ανήκειν' τους βοηθά στην κοινωνική και περιβαλλοντική τους προσαρμογή κι έτσι, η ταυτότητα της κοινότητας ισχυροποιείται, γιατί η χωρική προσαρμογή είναι μία μορφή κοινωνικής προσαρμογής» (Στελλάκου, 1999: 2).

Η Μικρασιατική Καταστροφή, η οποία με την πληθυσμιακή αύξηση που επέφερε στη χώρα, λειτούργησε καταλυτικά στην κάλυψη του δημογραφικού κενού της Μακεδονίας και της Θράκης. Τόσο πόλεις με ιστορική παρουσία και αστική ζωή, πόλεις με αγροτικά κέντρα στην περιφέρειά τους, αλλά και πόλεις με μικρή πληθυσμιακή δύναμη, με μεγάλο όμως αριθμό ανταλλάξιμων Μουσουλμάνων²⁶ έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαδικασία του εποικισμού (Μπακάλη, 2007).

Ο βασικότερος στόχος της εποικιστικής πολιτικής του κράτους, όπως καταγράφεται στους στόχους της ΕΑΠ²⁷, ήταν η αγροτική εγκατάσταση και ο εξελληνισμός των βόρειων επαρχιών ως αναγκαία προϋπόθεση για τη θωράκιση των συνόρων (Κοντογιώργη, 1992). Σκοπός υπήρξε η δημογραφική ενίσχυση των περιοχών αυτών, συμβάλλοντας στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα και της οικονομίας της χώρας, καθώς και στην εμπέδωση της ελληνικότητας των βόρειων επαρχιών, τις οποίες διεκδικούσαν όμορες χώρες, κυρίως η Βουλγαρία.

Οι πρόσφυγες υποχρεώθηκαν να ζήσουν σε ίδιου τύπου προσφυγικές κατοικίες, σχεδιασμένες και περατωμένες από κρατικούς και διεθνείς φορείς, δηλαδή σε κατοικίες χωρίς 'ταυτότητα' και προσωπικό συντελεστή. Ο Stea (1995) αναφέρει πως: «η αποτυχία του να μην μπορεί να εκφρασθεί ταυτότητα διαμέσου της κατοικίας, [house] συμβαίνει όταν: 1) η ταυτότητα σε σχέση με την δομή του σπιτιού, [home] είναι περισσότερο ισχυρή απ' ότι η ταυτότητα σε σχέση με τον χώρο, όπου η κατοικία κτίζεται και 2) όταν ο έλεγχος που ασκεί το άτομο επάνω στην κατοικία, [house] δεν υπάρχει ή είναι πολύ αδύναμος» (Stea, 1995: 184).

Λόγω της μη συμμετοχής των προσφύγων στην πρόβλεψη κατασκευής της στέγης τους, υπήρξε αφορμή για την ιδιωτική πρωτοβουλία, με σκοπό να προσαρμόσουν τις κατοικίες τους στις ανάγκες τους και στις παραδόσεις τους. Σημαντικό ρόλο είχαν τα χαρακτηριστικά της έννοιας 'εστία': 1. Σημείο αναφοράς, 2. Τόπος καθοριστικός για την ανάπτυξη της ατομικής ταυτότητας, 3. Τόπος ιδιωτικότητας και καταφυγίου, 4. Προσωποποιημένος χώρος, 5. Το απαραίτητο περιβάλλον για την ανάπτυξη των σχέσεων του ατόμου με την κοινότητα (Raporort 1995).

Συνοπλοποιώντας τα παραπάνω χαρακτηριστικά οι Altman και Gauvain προτείνουν ότι τα σπίτια, [homes] αντανακλούν την διαλεκτική αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμου και κοινωνίας, (Altman and Gauvain, 1981)²⁸. Τα σπίτια (χώροι στέγασης) και οι εκκλησίες (χώροι λατρείας) είχαν τα χαρακτηριστικά και την ταυτότητα της χαμένης πατρίδας, ενώ αποτελούσαν σύμβολα της πολιτισμικής τους κληρονομιάς.

²⁶ Η υποχρεωτικής ανταλλαγής αφορούσε 355.000 Μουσουλμάνους της Ελλάδας και 190.000 Έλληνες της Κεντρικής Μικράς Ασίας και του Πόντου. Γ. Γιαννακόπουλος, *Προσφυγική Ελλάδα*, Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη, Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, Αθήνα 1992, σ. 15.

²⁷ Βλ. στο Άγγελος Τσουλούφης, *Η ανταλλαγή ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών και η εκτίμηση των εκατέρωθεν εγκαταλειφθεισών περιουσιών*, Αθήνα 1989, σ. 116.

²⁸ Στο Στελλάκου, Β. (1999). *Οι Πρόσφυγες της Καππαδοκίας στην Ελλάδα: ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ-ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΣΧΕΣΗ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ ΔΟΜΗΜΕΝΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ*. Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

4.2.1. Ο εποικισμός στην πόλη της Δράμας (1922-1928)

Στην πόλη της Δράμας το 1928 ήταν εγκατεστημένοι 22.601 πρόσφυγες (έναντι 6.161 γηγενών), και είναι χαρακτηριστικό ότι είχε τη μεγαλύτερη αναλογία προσφύγων (70,2%) συγκριτικά με άλλες βορειοελλαδικές πόλεις. Εξάλλου, και η αγροτική περιφέρεια του νομού απορρόφησε ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό προσφύγων: 58.291 άτομα, εκ των οποίων οι 40.883 εγκαταστάθηκαν σε 179 αμιγείς προσφυγικούς συνοικισμούς και οι 17.408 σε 32 μικτούς (βλ. τον πίνακα αρ. 1). Οι όροι για τον εποικισμό του νομού Δράμας ήταν καταρχήν ευνοϊκοί. Η εγκατάσταση προσφύγων στην πεδιάδα της Δράμας όχι μόνο γιατί ήταν εύφορη, αλλά και γιατί μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τα ακίνητα των ανταλλαξιμών (Μουσουλμάνων και Σλαβοφώνων) θα εξυπηρετούσε αποτελεσματικά τους οικονομικούς στόχους της ΕΑΠ. Προσαρμόζοντας στα δεδομένα της Δράμας μια γενικότερη εκτίμηση από σχετική για την εγκατάσταση των προσφύγων έκθεση της ΚτΕ, θα λέγαμε ότι στην πεδιάδα της ο Θρακιώτης πρόσφυγας θα μπορούσε να καλλιεργήσει δημητριακά υπομένοντας την ελονοσία, ενώ στις πλαγιές των βουνών ο ορεισίβιος πρόσφυγας του Πόντου θα ζούσε σε ένα περιβάλλον, που τοπογραφικά έστω, προσιδιάζε σε εκείνο της πατρίδας του²⁹. Οι γεωγραφικές και ο εθνολογικές συνθήκες με τις οποίες η φύση και η ιστορία προίκισαν τη Δράμα είχαν και το ανάλογο τίμημα (Παπαδόπουλος, 1999). Ο εποικισμός στις πεδινές ελώδεις εκτάσεις νότια του νομού, στους τρεις ορεινούς μεθωριακούς τομείς (Νευροκοπίου, Σιδηρόνερου, Παρανεστίου), αλλά και στη Δράμα ή σε κωμοπόλεις που είχαν δοκιμαστεί από τις δύο βουλγαρικές κατοχές³⁰ (Οκτώβριος 1912 - Ιούλιος 1913 και Αύγουστος 1915 - Οκτώβριος 1918) ή έφεραν τα κατάλοιπα του οθωμανικού παρελθόντος αποτελούσε πραγματικά δυσχερέστατο εγχείρημα.

²⁹ Κοινωνία των Εθνών, *Η εγκατάσταση των προσφύγων στην Ελλάδα*, ελλην. μετάφρ. Φιλοκτίτης και Μαρία Βεϊνόγλου, Αθήνα 1997 (τίτλος πρωτοτ. Société des Nations, *L'Établissement des réfugiés en Grèce*, Γενεύη 1926), σ. 112. Η παραπάνω αναφορά εξωραϊζει κάπως τα πράγματα, γιατί οι Θρακιώτες πρόσφυγες υπέφεραν, δεδομένου ότι είχαν έρθει από έναν τόπο που δεν έμοιαζε καθόλου με την ελώδη περιοχή της νέας τους εγκατάστασης. «Είδαμε και πάθαμε απ' τον πυρετό, φρίκη! Παντού γύρω μας ήταν νερά, βάλτα ακαθαρσίες, ελονοσία. Το 1914 φύγαμε από δω (Καλαμπάκι) γιατί το μάτι μας είχε μαυρίσει από πυρετό. Ασχοληθήκαμε εδώ με τη γεωργία, τα χωράφια ήταν καλύτερα από της Θράκης, διότι αυτά ήταν αδούλευτα χιλιάδες χρόνια. Γι' αυτό το 1920 φύγαμε (στον Καλφά Κωνσταντινούπολης) αλλά το 1922 ξαναήρθαμε». Μαρτυρία Πολύβιου Πετίνη, Καλαμπάκι. Βλ. Σάββας Παπαδόπουλος, «Θέματα Εθνογραφίας», *Το Λυχνάρι*, (Δράμα), Ιούνιος 1999, σ. 9.

³⁰ βλ. Νίκος Καπετανάκης-Ακρίτας, *Επίτομη ιστορία της Δράμας, Ιστορική και αρχαιολογική μελέτη*, Νίκος Α. Κωνσταντινίδης (επιμ.), β' έκδ., Θεσσαλονίκη 1998, σ. 41-49.

Εικόνα 6. Κοινότητες & χωριά του Νομού Δράμας με την παλαιά ονομασία
(Πηγή: Αθανασιάδης, Θεόφιλος³¹)

Το έργο της εγκατάστασης και αποκατάστασης του προσφυγικού κόσμου δυσχέρανε ο υπερπληθυσμός που παρατηρήθηκε στην πόλη της Δράμας, τα τοπικά συμφέροντα ισχυρών ομάδων αλλά και η αδυναμία των αρχών για άμεσες λύσεις στα προβλήματα που προέκυπταν.

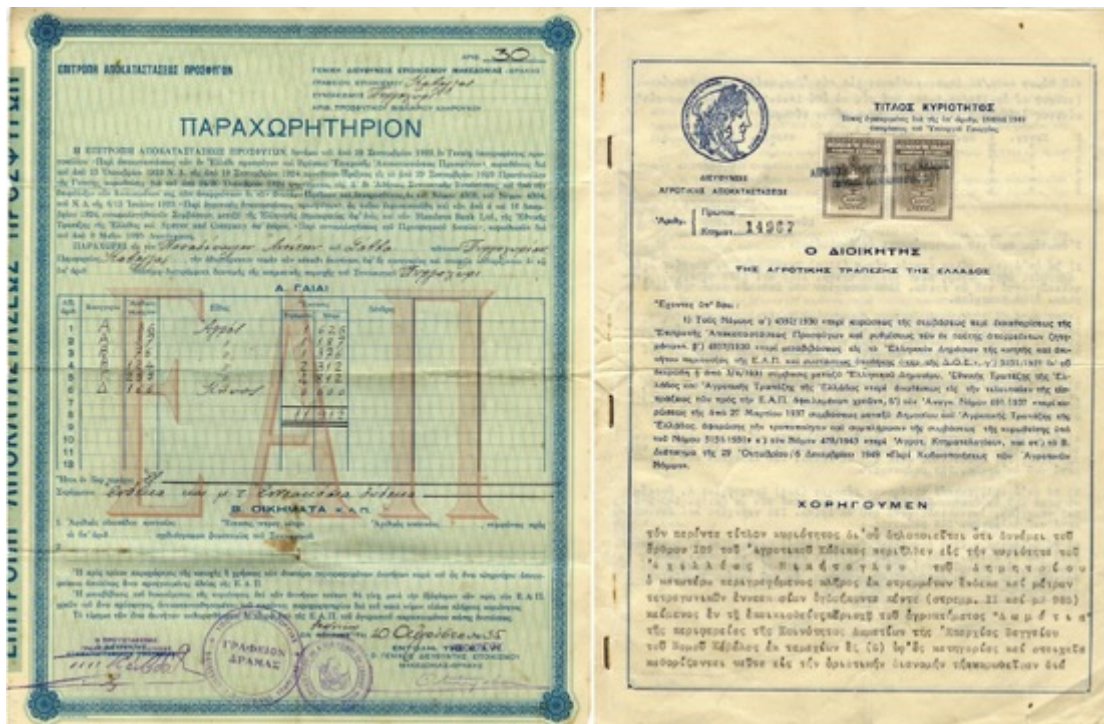
4.2.2. Ο εποικισμός στην πόλη της Καβάλας (1922-1928)

Άλλη μια περιοχή ενδιαφέροντος της παρούσας μεταδιδακτορικής έρευνας είναι αυτή του Νομού Καβάλας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Γραφείου Εποικισμού Καβάλας (1927), η αγροτική περιφέρεια απορρόφησε 10.760 οικογένειες, συνολικού πληθυσμού 40.002 ανθρώπων. Οι αγρότες πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν σε 122 οικισμούς του Νομού, εκ των οποίων οι 105 ήταν αμιγώς προσφυγικοί και οι 17 ήταν μικτοί, είχαν δηλ. και γηγενή ελληνικό πληθυσμό, κυρίως στην επαρχία του Παγγαίου. Ογδόντα τέσσερις (84) προσφυγικοί οικισμοί συγκροτήθηκαν στα πρώην τουρκοχώρια ή στους παλαιούς μουσουλμανικούς μαχαλάδες των μικτών χωριών, δεκατρείς (13) οικισμοί ιδρύθηκαν σε πρώην τουρκικά τσιφλίκια και οι υπόλοιποι είκοσι πέντε (25) ήταν νέοι οικισμοί που ανεγέρθηκαν τότε από την ΕΑΠ, δηλ. από το Γραφείο Εποικισμού Καβάλας.

Από τη μεριά της η ΕΑΠ συνεργαζόμενη με το ελληνικό κράτος επέβαλε μια νέα χωροταξία, χωροθετώντας τους προσφυγικούς οικισμούς έξω από τις πόλεις και δημιουργώντας κοινότητες «δορυφόρους». Οι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν

³¹ Στο Μπακάλη, Γ. (2007). *Το «Θάρρος» και το προσφυγικό ζήτημα στη Δράμα και την περιοχή της (1923-1926)*. Διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

σ' αυτούς ήταν κυρίως γυναίκες, χήρες με τις οικογένειές τους, μικροεπαγγελματίες και εργάτες (Δρίτσα, 1990).

Εικόνα 7. Παραχωρητήριο και οριστικός τίτλος κυριότητας κτήματος (Πηγή: Αρχείο Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων, Γραφείο Καβάλας. Ανακτήθηκε στις 15/07/2021 από τον διαδικτυακή σελίδα <https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1922-1926.html#>)

Για τη στέγαση και την επιβίωσή τους επιτάχθηκαν δωμάτια τουρκικών σπιτιών ή ολόκληρες οικίες, το 25-50% από τα γεννήματα και τη σοδειά των Τούρκων κι ένα μέρος από τη γη, τα ζώα και τα γεωργικά τους εργαλεία. Σε κάποιες περιπτώσεις επιβλήθηκε στους Τούρκους και χρηματική εισφορά 1,5 - 3 δρχ. ημερησίως για τη διατροφή των προσφύγων. Σύμφωνα με τις μαρτυρίες, η συμβίωση των προσφύγων με τους μουσουλμάνους ήταν ειρηνική, παράλληλα όμως και χρήσιμη για τους μετέπειτα καπνοπαραγωγούς.

Το ζήτημα της στέγασης αναγνωρίστηκε ως το πρωταρχικό και επείγον. Αυτή η σημασία, εξάλλου, προέκυπτε ως λογικό επακόλουθο των επάλληλων και πληθωρικών προσφυγικών ρευμάτων εκείνης της περιόδου, τα οποία είχαν ως πρώτο αποτέλεσμα να κατακλυσθούν πρωτίστως τα αστικά κέντρα από πρόσφυγες. Οι τελευταίοι, με την άφιξή τους –και εν όσω διαρκούσε ακόμη η Έξοδος– βρίσκοντας προσωρινό καταφύγιο σε χώρους δημόσιας χρήσης κυρίως³², μοιραία και παρά τις

³² «Εκκλησίες, σχολεία, δημόσια κτήρια, κινηματογράφοι, θέατρα, αποθήκες, υπόστεγα, όλα είχαν επιταχθεί, για να στεγάσουν τους πρόσφυγες. Ένας μεγάλος αριθμός ιδιωτικών κατοικιών επίσης. Δυο χρόνια μετά οι σταθμοί του σιδηροδρόμου ήσαν φραγμένοι από κατασκηνώσεις προσφύγων και τέσσερα χρόνια μετά υπάρχουν ακόμα πρόσφυγες που στεγάζονται κάτω από αντίσκηνα, χειμώνα-καλοκαίρι». Κοινωνία των Εθνών - Γενεύη 1926, Η εγκατάσταση των προσφύγων, σ. 13. Επίσης, σχετικά με το θέμα της προσωρινής εγκατάστασης, βλ. στο: Γιαννακόπουλος, Προσφυγική Ελλάδα, σ. 17 και στο: Λίζα Μιχαηλή, Προσφύγων βίος και

προσπάθειες των υγειονομικών υπηρεσιών της Ελλάδας, αποδεκατίζονταν από την πείνα και τις επιδημίες (Γαβρά, 2009). Η κατάσταση αυτή ενεργοποίησε το ελληνικό κράτος, ενισχύοντας τις ήδη υφιστάμενες δημόσιες υπηρεσίες, ενώ στη συνέχεια απευθύνθηκε προς τη Διεθνή Κοινότητα³³.

Εικόνα 8. Χάρτης της ΕΑΠ με προσφυγικούς οικισμούς (Πηγή: Αρχείο Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων, Γραφείο Καβάλας. Ανακτήθηκε στις 15/07/2021 από τον διαδικτυακή σελίδα <https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1922-1926.html#>)

Αυτά τα χαρακτηριστικά –δημογραφικά, κοινωνικά, οικονομικά– τα οποία προσδιόριζαν την κοινωνική σύνθεση, τις ασχολίες ή το επάγγελμα των προσφύγων, όπως και τα πολεοδομικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά των οικισμών του χώρου προέλευσης, παρ’ ότι φαίνεται ότι είχαν καταγραφεί από τις διάφορες επιτροπές σε επαρκή βαθμό, δεδομένων και των έκτακτων συνθηκών που επικρατούσαν, ωστόσο δε φαίνεται να ήταν δυνατό να αποτελέσουν παραμέτρους ενός ορθολογικού

πολιτισμός. Από τις πόλεις της Ελάσσονος Ασίας στα τοπία της παράγκας και του πισσόχαρτου, εκδόσεις Δρόμενα, Αθήνα 1992, σσ. 15-17.

³³ Η ελληνική κυβέρνηση αρχικά αποφάσισε την ίδρυση του Ταμείου Περιθάψεως Προσφύγων (Τ.Π.Π.), το οποίο, αναλαμβάνοντας την κατασκευή οικημάτων για τη στέγαση των προσφύγων, λειτούργησε έως το Μάιο του 1925. Από το 1923 δημιουργήθηκε η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), η οποία ανέλαβε τη συνέχιση του έργου του Τ.Π.Π. Η Ε.Α.Π. ιδρύθηκε κατόπιν συμφωνίας μεταξύ της τότε ελληνικής κυβέρνησης και της Κοινωνίας των Εθνών (29.9.1923: υπογραφή σχετικού πρωτοκόλλου στη Γενεύη μεταξύ Κ.τ.Ε. και ελληνικής κυβέρνησης, 7.6.1924: πρώτη επικύρωση συμφωνίας από το ελληνικό κοινοβούλιο). Η Επιτροπή δραστηριοποιήθηκε μέχρι το 1930, οπότε και διαλύθηκε.

χωρικού σχεδιασμού για τις νέες περιοχές εγκατάστασης³⁴. Υπάρχουν όμως και εξαιρέσεις, όπως η έκθεση της ειδικής επιτροπής για την αγροτική αποκατάσταση του 1923 (Γαβρά, 2009). Σύμφωνα με τη Γαβρά (2009): «για την αγροτική αποκατάσταση (Ιούλιος 1923), στην οποία, αφού είχαν παρατεθεί πρωτίστως αναλυτικά αριθμητικά και στατιστικά στοιχεία για τους πρόσφυγες, προτείνονταν επίσης κριτήρια για τη βιώσιμη και λειτουργική αποκατάστασή τους. Τα κριτήρια αυτά σχετίζονταν περισσότερο με την κοινωνική σύνθεση των ομάδων προσφύγων, όπως και με τα φυσικά – περιβαλλοντικά δεδομένα του τόπου προέλευσης ή και εγκατάστασής τους» (Γαβρά, 2009: 209).

Η κατανομή των προσφύγων στα γεωγραφικά διαμερίσματα της χώρας δεν ακολούθησε κάποιο οργανωμένο σχεδιασμό, αλλά έγινε με κριτήρια άμεσης παρέμβασης, λόγω της έκτακτης ανάγκης (Γιαννακόπουλος, 1992). Η χάραξη κρατικής πολιτικής υπήρξε ανεπαρκής, και έπαιξε σημαντικό ρόλο και στον σχεδιασμό και την υλοποίηση των ίδιων των κατοικιών. Ένα από τα πρώτα μέτρα αντιμετώπισης του στεγαστικού ζητήματος στην προσφυγική Ελλάδα, υπήρξε αυτό της επίταξης ακινήτων εντός πόλεων, με άμεση συνέπεια τη δημιουργία έντονου κλίματος δυσαρέσκειας αφενός εναντίον του κράτους, όπως και εναντίον των ίδιων των προσφύγων³⁵ (Γαβρά, 2009).

Στις 3 Νοεμβρίου 1922 η Πολιτεία αποφάσισε την ίδρυση του Ταμείου Περιθάλψεως Προσφύγων (Τ.Π.Π.), ενός ανεξάρτητου κρατικού οργάνου στελεχωμένου από Έλληνες, μεταξύ των οποίων και πρόσφυγες, το οποίο παράλληλα με το Υπουργείο Υγιεινής, Προνοίας και Αντιλήψεως ανέλαβε την κατασκευή οικημάτων για τη στέγαση των προσφύγων. Σύμφωνα με την Γαβρά (2009): «*Το Τ.Π.Π. διαλύθηκε το Μάιο του 1925, όχι επειδή εξέλιπαν οι λόγοι δημιουργίας του, αλλά εξαιτίας της ίδρυσης –ήδη από το 1923- της Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων (Ε.Α.Π.), μιας αυτόνομης και ανεξάρτητης οργάνωσης, η οποία, έχοντας ως πρωταρχικό λόγο σχηματισμού της τη διαχείριση των πόρων του δανείου της Κοινωνίας των Εθνών (Κ.τ.Ε.) προς την Ελλάδα, θα αναλάμβανε και την κύρια ευθύνη της αποκατάστασης των προσφύγων*» (Γαβρά, Ε., 2009: 212).

Παρά τις αρχικές προγραμματικές θέσεις της Επιτροπής, τα διαθέσιμα κεφάλαια δεν θα της επέτρεπαν να αναλάβει το εγχείρημα μιας πλήρους αστικής αποκατάστασης των προσφύγων, κάτι που οδηγεί στην αγροτική αποκατάσταση και στον αγροτικό χώρο, στην Περιφέρεια³⁶.

4.2.3. Σχεδιασμός και μορφολογικά στοιχεία προσφυγικών κατοικιών

³⁴ «...Η αρχική κατανομή των προσφύγων στα διάφορα διαμερίσματα της χώρας έγινε χωρίς κανένα κριτήριο και με μοναδικό σκεπτικό να εξευρεθούν, βιαστικά και πρόχειρα, τα μέσα και οι τρόποι για τη στέγασή τους. Η προηγούμενη κοινωνική τους σύνθεση και επαγγελματική τους ιδιότητα αγνοήθηκαν τελείως». Πελαγίδης, Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930), σ. 70.

³⁵ στο Πελαγίδης, Στ. (2003). ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ (1913-1930). Ο ΠΟΝΟΣ ΚΑΙ Η ΔΟΞΑ. Αθήνα: Εκδόσεις Πολιτεία.

³⁶ στην ελληνική ύπαιθρο, έως τα τέλη του 1928, δημιουργήθηκαν από την Ε.Α.Π. περί τους 2.000 αγροτικούς οικισμούς, οι περισσότεροι προσαρτημένοι σε ήδη υφιστάμενους και οι υπόλοιποι νέοι. Στους οικισμούς αυτούς εγκαταστάθηκαν περίπου 150.000 οικογένειες, οι περισσότερες δε από αυτές στη Μακεδονία και τη Θράκη.

Τα αρχιτεκτονικά και μορφολογικά στοιχεία των προσφυγικών κατοικιών έχουν ως αναφορά την σύνθεση των λειτουργιών που εξυπηρετούνται στο κέλυφος. Στυλιστικά παρουσιάζουν έναν υβριδισμό, με την προσαρμογή στα ισχύοντα αρχιτεκτονικά πρότυπα της κάθε περιοχής, δημιουργώντας μια συγκεκριμένη αρχιτεκτονική ταυτότητα. Χαρακτηρίζονται από τη λιτότητα της εξωτερικής μορφής, τον απόλυτο εναρμονισμό της κατασκευής με το φυσικό περιβάλλον και τη λειτουργική ισορροπία της αρχιτεκτονικής σύνθεσης.

Εικόνα 9. Φωτογραφική καταγραφή προσφυγικής κατοικίας (Προσοτσάνη, Δράμας) (Πηγή: Ορφανίδης Δωρόθεος)

Μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής κατηγορίες οικημάτων: α) τις προϋπάρχουσες μουσουλμανικές ή βουλγαρικές κατοικίες, β) αυτές που κατασκευάστηκαν εξ ολοκλήρου από εταιρείες, με την καθοδήγηση εργολάβου ή και μηχανικού και γ) τις κατοικίες που κτίστηκαν από τους ίδιους τους πρόσφυγες, με καθοδήγηση εργοδηγών (από τις τοπικές μικρές εταιρείες ή την τεχνική υπηρεσία της Ε.Α.Π.) και με οικονομική ενίσχυση ως προς τα οικοδομικά υλικά³⁷. Σε κάθε μία από τις κατηγορίες αυτές τα τυπολογικά και μορφολογικά χαρακτηριστικά διαφοροποιούνται κατ' ανάγκη και αναλόγως των συνθηκών, κατά περίπτωση. Αυτονόητο είναι ότι η πρώτη κατηγορία (α) διαφοροποιείται από τις άλλες δύο (β και γ), ως προς τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά: την τυπολογία και τα δομικά υλικά³⁸

³⁷ Αναλυτικά στοιχεία όσον αφορά τις αγροτικές οικίσεις στην προσφυγική Ελλάδα, βλ. στην 27^η Έκθεση της Κοινωνίας των Εθνών (League of Nations, Greece, Twenty-seventh quarterly report of the Refugee Settlement Commission, Athens – Geneva 1930). Ειδικότερα για την αγροτική στέγη, το σύστημα ανέγερσης και το κόστος των σπιτιών, βλ. στο: Πελαγίδης, Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930), σσ. 238-245.

³⁸ Οι κατοικίες που προέρχονταν από τις ανταλλάξιμες, ήσαν συνήθως μεγαλύτερης κλίμακας –ως προς τις διαστάσεις της κάτοψης και το ύψος των κτισμάτων, με τυπολογικά χαρακτηριστικά προσαρμοσμένα στα αντίστοιχα της τοπικής βαλκανικής αρχιτεκτονικής, εξ ολοκλήρου πέτρινες ή με λίθινη κατασκευή στη βάση και ελαφρότερη στον δεύτερο όροφο (συνήθως ξύλινο σκελετό με πλήρωση των διακένων με πλίνθους), με συμμετρία στην οργάνωση της κάτοψης καθώς και στην όψη. Εν τω μεταξύ, τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή των νεότερων προσφυγικών κατοικιών, κυρίως όσων ανοικοδομήθηκαν με αυτοστέγαση στους αγροτικούς οικισμούς της ηπειρωτικής Ελλάδας, ήταν διαφορετικά σε σχέση με αυτά που απαντώνται σε κτίσματα της προηγούμενης κατηγορίας: συνήθως ξύλα και πλίνθοι, ωμές οι τελευταίες στις περισσότερες περιπτώσεις, πρακτική συχνά απαντώμενη, εξάλλου, σε όλους τους προσφυγικούς οικισμούς αυτής της περιόδου στην Ελλάδα (Γαβρά, 2009).

Η αρχιτεκτονική τυπολογία που συναντάται στους νέους προσφυγικούς οικισμούς είναι απλή, με απολύτως διακριτές τις κύριες από τις βοηθητικές λειτουργίες, οι οποίες εμπεριέχονται στο ίδιο δομημένο κέλυφος. Οι βοηθητικοί χώροι, συναρτημένοι άμεσα με το είδος της αγροτικής παραγωγής, είναι συνήθως στάβλοι ή αποθήκες αγροτικών προϊόντων. Διαφοροποίηση παρατηρείται στην περίπτωση των καπνοπαραγωγικών περιοχών της Μακεδονίας, όπου στις κατοικίες προσαρτώνται επιπλέον και αποθήκες καπνού. Το ύψος των αγροτικών αυτών κατοικιών συνήθως δεν υπερβαίνει τον ένα όροφο. Ωστόσο, συχνά στα σπίτια του «εποικισμού» συναντούμε και διώροφα, κατά περίπτωση και αναλόγως με τις συνθήκες που επιχωριάζουν (π.χ. στο Πλατύ Ημαθίας, στη Νέα Καρβάλη του Νομού Καβάλας ή στο Άλωρον της Αρδέας)³⁹.

Σημειώνουμε πως πρόκειται για κατοικίες τυπολογικά απλής οργάνωσης, με επικλινείς στέγες (επί το πλείστον, δίρριχτες κεραμοσκεπείς με ξύλινο σκελετό), με τα απαραίτητα φωτιστικά ανοίγματα στην τοιχοποιία, κανονικά ως προς το μέγεθος και τη θέση, με στοιχειώδη ημιυπαίθριο χώρο εισόδου και το βοηθητικό κτίσμα προσαρτημένο σ' αυτό της κυρίως κατοικίας. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι στα κτίσματα αυτά συνήθως δεν παρατηρούνται εμπορικές χρήσεις να συνδυάζονται στο ίδιο κέλυφος με αυτό της κατοικίας, φαινόμενο το οποίο απαντάται, ωστόσο, στον ευρύτερο παραδοσιακό αγροτικό χώρο. Το μέγεθος της κατοικίας δεν διαφέρει ιδιαίτερα από τη μια τυπολογική κατηγορία στην άλλη, εκτός από την περίπτωση που απαντάται ο τύπος των συνενωμένων δύο κατοικιών κάτω από κοινή στέγη, όπου και αυξάνονται κατά τι οι διαστάσεις της κάτοψης. Πρόκειται για μία από τις ελάχιστες ίσως τυπολογικές αναφορές των αγροτικών προσφυγικών κατοικιών, προς εκείνες των αρχικών εγκαταστάσεων του ιστορικού χώρου προέλευσης των προσφύγων (Γαβρα, 2009).

5. Ο Χάρτης “Estia”

Η ανοδική τάση προόδου της τεχνολογίας, του διαδικτύου και των ψηφιακών, ηλεκτρονικών υπολογιστών τα τελευταία χρόνια δημιούργησαν ένα μεταβλητό και δυναμικά εξελισσόμενο περιβάλλον σε πολλούς τομείς της ζωής μας. Στο περιβάλλον αυτό, η μεταδιδασκτορική έρευνα καλείται να αξιοποιήσει το πολιτιστικό και ιστορικό δυναμικό των Προσφύγων του 1922 και να δημιουργήσει ένα ψηφιακό, πολυμεσικό συσσωρευτή. Το ψηφιακό περιβάλλον θα είναι σχεδιασμένο με τη λογική της εξατομικευμένης αλλά και δυναμικής χρήσης και όχι της στατικής τοποθέτησης του ερευνητικού υλικού. Σε ορισμένα σημεία μοιάζει με τις λειτουργίες και τα χαρακτηριστικά ενός εικονικού μουσείου, όπου καλείται να συμμετέχει ενεργά και ένας πολιτιστικός οργανισμός. Σήμερα, ένα μουσείο έχει άπειρες δυνατότητες προβολής και προώθησης, με τη χρήση εργαλείων, όπου σε αρκετές περιπτώσεις η εκμετάλλυσή τους πέρα από επικερδής, θεωρείται και δεδομένη (Muyllle, Moenaert & Despontin, 2003).

³⁹ Συγκεκριμένα, στην 27^η Έκθεση της Κοινωνίας των Εθνών (League of Nations, Greece, Twenty-seventh quarterly report of the Refugee Settlement Commission, Athens – Geneva 1930). Επίσης, τους ίδιους πίνακες με συνοπτικά επεξηγηματικά σχόλια ανά κατηγορία κατοικίας (σημειωτέον παρουσιάζονται σχέδια επτά διαφορετικών τύπων σπιτιών) βλ. στο: Πελαγίδης, Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930), σσ. 243.

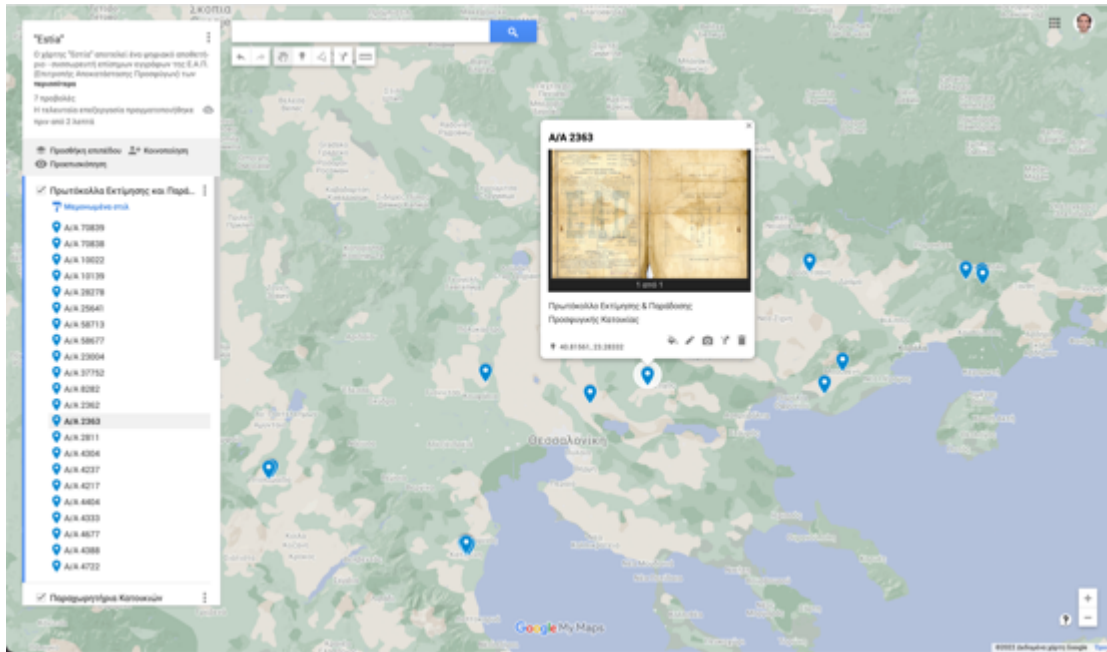
Στις μέρες μας υπάρχουν νέα χαρακτηριστικά και δεδομένα για τη μουσειακή εμπειρία είτε της ψηφιακής μουσειακής αναπαράστασης, καθώς οι κατηγορίες κοινού των μουσείων δεν περιορίζονται μόνο στους πραγματικά στοχευμένους επισκέπτες. Σύμφωνα με τους Carrozzino & Bergamasco (2010): «...έχουν προτεθεί οι δυνητικοί και οι διαδικτυακοί επισκέπτες, η προσέγγιση των οποίων γίνεται – κατά βάση – μέσω των νέων τεχνολογιών. Με τον τρόπο αυτό, ένα μουσείο μπορεί να προωθήσει και να επικοινωνήσει το διαδικτυακό, πολιτιστικό του περιεχόμενο εύκολα και πιο αποτελεσματικά» (Carrozzino & Bergamasco, 2010: 453). Στο σημείο αυτό θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο των «διαδικτυακών νομάδων», των χρηστών που χωρίς ιδεολογική είτε επαγγελματική αφετηρία, αναζητούν νέες εικόνες και εμπειρίες σε διαδικτυακά περιβάλλοντα. Χαρακτηρίζονται από χαμηλής έντασης ερευνητικά και ιδεολογικά κίνητρα, από βραχύτητα δίχως τη δημιουργία ενός διαδικτυακού αποτυπώματος.

Συμπεριληπτικά οι Rayward και Twidale (1999) αναφέρουν: «...όπως ένα μουσείο δεν αποτελεί τη φυσική αποθήκη ή ένα χώρο αποθήκευσης αντικειμένων, οργανωμένο κατάλληλα, ώστε να επιτρέπει την εποικοδομητική πρόσβαση σ' αυτά τα αντικείμενα, έτσι και το εικονικό μουσείο δεν είναι μια απλή βάση δεδομένων αποτελούμενη από ψηφιοποιημένες εικόνες που συνδέονται με λογισμικό ανάκτησης πληροφοριών» (Schweibenz, 1998: 191).

Συνοψίζοντας τα χαρακτηριστικά του δυναμικού χάρτη "Estia", αναφέρουμε πως ο ICOM διακρίνει το ψηφιακό / εικονικό μουσείο σε 3 κατηγορίες βάσει των ιστοσελίδων που διαθέτουν: (Schweibenz, W. 2004):

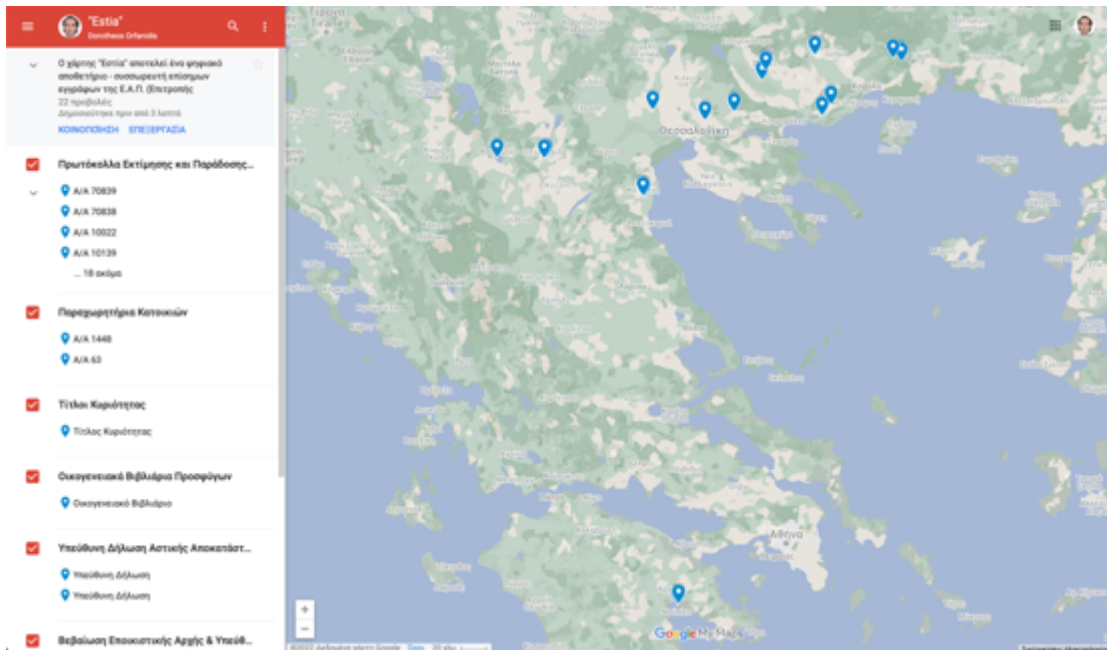
- *Μουσείο φυλλάδιο*, το οποίο ως στόχο έχει να ενημερώσει τον επισκέπτη, προβάλλοντας πληροφορίες για το μουσείο και την έκθεση καθώς του παρέχει και τα στοιχεία επικοινωνίας με το μουσείο.
- *Μουσείο περιεχομένου*, το οποίο έχει έναν αντικειμενοκεντρικό χαρακτήρα και στοχεύει στη λεπτομερή απεικόνιση των συλλογών. Προβάλλει στον επισκέπτη οπτικοακουστικό υλικό και παρακινεί το ψηφιακό του επισκέπτη να περιηγηθεί στις εκθέσεις του.
- *Μουσείο της μάθησης*, το οποίο δεν προσανατολίζεται στο αντικείμενο αλλά στο περιβάλλον και η πρόσβαση στην ιστοσελίδα του γίνεται ανάλογα με την ηλικία, τα ενδιαφέροντα και τη μόρφωση του επισκέπτη. Στόχος κι επιδίωξη του είναι αφενός να επιστρέψει και πάλι στην διαδικτυακή συλλογή ο ψηφιακός επισκέπτης κι αφετέρου να παρακινηθεί σε μια δια ζώσης επίσκεψη στη φυσική συλλογή.

Σημαντικό πλεονεκτήματα του εικονικού μουσείου έναντι του φυσικού, αποτελεί το γεγονός ότι – δυνητικά – είναι προσβάσιμο από όλους μέσω του διαδικτύου (Kaczmarek, 2008). Η προσβασιμότητα δίνει την ευκαιρία πρόσβασης σε έναν απεριόριστο αριθμό κοινού, συγκριτικά με τα φυσικά μουσεία, καθώς επίσης απεριόριστη γίνεται και η γεωγραφική τους εμβέλεια (Barton, 2005). Είναι χαρακτηριστικό πως για η περιοχή ερευνητικού ενδιαφέροντος που ερευνάται στην μεταδιδασκτορική έρευνα για το προσφυγικό οικιστικό απόθεμα, βρίσκεται σε γεωγραφικό σημείο απομακρυσμένο από μεγάλα αστικά κέντρα, κάτι που το κάνει σχεδόν απαγορευτικό για επίσκεψη σε τους μη κατοίκους.

Εικόνα 10. Φωτογραφική καταγραφή του περιβάλλοντος εργασίας του δυναμικού χάρτη “Estia” (Ανακτήθηκε από τον διαδικτυακή σελίδα [google/mymaps](https://google.com/mymaps), στις 05/08/2022)

Στον δυναμικό χάρτη “Estia” κύριο χαρακτηριστικό στην αρχιτεκτονική δημιουργίας του ψηφιακού εργαλείου υπήρξε η «εμπειρία χρήση⁴⁰». Αυτή αφορά ένα ευρύ πεδίο χαρακτηριστικών ταυτότητας, όπως στην έννοια της ευχρηστίας και της προσβασιμότητας, με την παράλληλη συμπερίληψη της διαδραστικότητας από τους χρήστες. Στα εργαλεία νέας δυναμικής συνυπολογίζεται η συναισθηματική εμπλοκή του χρήστη και ο χρόνος εμπάθουσας για σύνταξη νέου υλικού.

⁴⁰ Όπως αυτή περιγράφεται από τον Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης: «...η αντίληψη και ανταπόκριση του ατόμου που προκύπτουν από τη χρήση ή την αναμενόμενη χρήση ενός προϊόντος, συστήματος ή υπηρεσίας» (ISO 9241-210: 2019 Ergonomic of human-system interaction – Part 210: Human-centred design for interactive systems, σελ. 3)

Εικόνα 11. Φωτογραφική καταγραφή του περιβάλλοντος επισκόπησης του δυναμικού χάρτη “Estia” (Ανακτήθηκε από τον διαδικτυακή σελίδα [google/mymaps](https://www.google.com/maps), στις 05/08/2022)

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο του δυναμικού χάρτη, αποτελεί το στοιχείο της «κοινωνικής αλληλεπίδρασης» των μοναδικών χρηστών. Υπάρχει η δυνατότητα μέσα από γεγονότα σε πραγματικό χρόνο διαδικτύου (Live) να συμμετέχουν σε συζητήσεις (debate). Μεγάλη πρόκληση της post-covid εποχής, είναι η εξάλειψη του «ψηφιακού ασκητισμού» και η κοινωνική ενεργοποίηση με νέου τύπου δεξιότητες.

Εικόνα 12. Φωτογραφική καταγραφή του περιβάλλοντος επισκόπησης του ψηφιακού εργαλείου “Estia” (Ανακτήθηκε από τον διαδικτυακή σελίδα [thinglink](https://www.thinglink.com), στις 05/08/2022)

Ερευνώντας τις εταιρείες τεχνολογίας και μελετώντας τα ψηφιακά προϊόντα τους, παρατηρούμε την δυναμική διάθεση εργαλείων και προγραμμάτων υψηλής τεχνολογίας και αισθητικής για ερασιτεχνική και επαγγελματική χρήση. Ο διαμοιρασμός αυτός δίνει την ευκαιρία στους χρήστες για μια βαθύτερη κατανόηση των τεχνολογικών μετασχηματισμών, στο συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο αλλά και στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τα δεδομένα. Όπως σημείωσε ο Christensen (2005): «...ιστορικά, οι ρηξηκέλυτες τεχνολογίες δεν προυποθέτουν νέες τεχνολογίες. Αντιθέτως, αυτές αποτελούνται από συστατικά δοκιμασμένων τεχνολογιών, τα οποία δομούνται με νέα αρχιτεκτονική» (Christensen, C. M. 2005: 197).

Έτσι ο δυναμικός χάρτης Estia μας συστήνει στην «εμπειρία χρήση» ταξινομώντας γεωγραφικά το ψηφιοποιημένο αρχαιακό υλικό. Επιδίωξή μας υπήρξε να μεταχειριστούμε ψηφιακά εργαλεία που διαμοιράζονται ελεύθερα στο διαδίκτυο, χωρίς χρηματικό αντίτιμο. Ο χάρτης να αποτελέσει δείκτη για ερευνητές, επαγγελματίες, χρήστες του διαδικτύου και μαθητές. Με την πλατφόρμα χαρτών της Google (<https://mymaps.google.com>) διαμοιράζουμε το αρχαιακό υλικό αλλά και ταυτόχρονα διατηρείται ψηφιακά και αναδεικνύεται. Ο χρήστης επιλέγει το αρχείο που επιθυμεί και στην συνέχεια, με την βοήθεια υπερσυνδέσμου, μεταφέρεται στο δυναμικό εργαλείο παρουσίασης (<https://www.thinglink.com>). Η συνθήκη

παρουσίασης, απόλυτα πρωτότυπη και δημιουργική, με βίντεο και φωτογραφίες 360 μοιρών, όπου ο χρήστης επιλέγει την πορεία της ιδιωτικής ξενάγησης. Με δυναμικό και υπεύθυνο τρόπο επιλέγει το περιεχόμενο της παρουσίασης από το πολυτροπικό⁴¹ υλικό. Διαχωρίζοντας την κατοικία σε δωμάτια, κάθε δωμάτιο έχει το ρόλο του με το αντίστοιχο περιεχόμενο, πχ. Δωμάτιο για την εργασία, δωμάτιο για εξωστρέφεια και κοινωνική ζωή, αλλά και ένα δωμάτιο ως συσσωρευτή ήχων από κινητά και ακίνητα μέρη του σπιτιού. Ο περιηγητής θα γνωρίσει πρωτότυπο υλικό γύρω από την κατοικία των προσφύγων του 1922, ειδικά μέσα από τα δημόσια έγγραφα (τραπεζικά και κρατικά), τα χρεόγραφα και τα αρχιτεκτονικά σχέδια – σκαριφήματα. Ένα σύνολο αρχειακού υλικού που σε συνδυασμό με την τράπεζα ήχων, εμπλουτίζουν την εμπειρία παρουσίασης.

Το παραδοτέο ψηφιακό υλικό της μεταδιδακτορικής έρευνας θα είναι αναρτημένο στο διαδίκτυο. Το ψηφιακό υλικό και τα ψηφιακά λογισμικά - προγράμματα που θα χρησιμοποιηθούν από τους μαθητές θα είναι δωρεάν προς χρήση. Το προτεινόμενο παραδοτέο είναι:

- **Δυναμικός Διαδραστικός Χάρτης.** Δημιουργία διαδραστικού χάρτη, πάνω στον οποίο θα είναι τοποθετημένο το πρωτογενές υλικό καταγραφής για το οικιστικό απόθεμα. Θα λειτουργεί ως ψηφιακό αποθετήριο.

Περιεχόμενα Χάρτη:

- Ήχος (αντικείμενα, κινητά και σταθερά μέρη οικίας),
- Εικόνες (ασπρόμαυρες οικογενειακές, οικογενειακών συνευρέσεων),
- Σχέδια – Αποτυπώσεις (Τοπογραφικά, Κατασκευαστικά),
- Υπερσύνδεσμοι για ρεαλιστική απεικόνιση αστικών δρόμων (Street View),
- 360° οπτική από δωμάτια,
- Ήχος περιβάλλοντος

Το καινοτόμο στοιχείο του ψηφιακού εργαλείου αποτελεί η δημιουργία συνέργειας με τον χρήστη του ψηφιακού χάρτη και η δυνατότητα συμπλήρωσης στοιχείων σε πεδία αλλά και σε μέρη του χάρτη. Η αμφίδρομη αυτή σχέση δύναται να οδηγήσει σε μια πιο δημιουργική συνθήκη συνδιαμόρφωσης με υπεύθυνη εμπλοκή.

5.1. Υλική & Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

Ως πολιτιστική κληρονομιά ορίζεται οτιδήποτε κληροδοτείται στις επόμενες γενιές, παρέχοντας την αίσθηση της συνέχειας και συμβάλλει στη δημιουργία πολιτιστικής ταυτότητας καθώς επίσης και στην πολυμορφία της ανθρωπότητας

⁴¹ Πολυτροπικό χαρακτηρίζεται το κείμενο εκείνο που χρησιμοποιεί για τη μετάδοση μηνυμάτων συνδυασμό σημειωτικών τρόπων. Για παράδειγμα, τα περισσότερα κείμενα των σχολικών βιβλίων, του ημερήσιου τύπου ή της τηλεόρασης είναι πολυτροπικά, αφού συχνά συνδυάζουν γλώσσα και εικόνα ή στην περίπτωση της τηλεόρασης και μουσική. (Ε. Χοντολίδου, Γλωσσικός Υπολογιστής 1999, 1: 115-117). Ο όρος αναφέρεται ουσιαστικά στην ποικιλότητα των σημειωτικών συστημάτων που αξιοποιούνται ώστε να είναι εύληπτος ο τεράστιος όγκος πληροφοριών τις οποίες δέχεται το άτομο και όσο το δυνατόν ευκολότερη η διαχείριση τους. Η κατάσταση αυτή προτάσσει την ανάγκη ανάπτυξης μίας νέας δεξιάτητας, αυτής του πολυγραμματισμού, ώστε ο δέκτης των πληροφοριών να είναι σε θέση να τις επεξεργαστεί με κριτική διάσταση.

(Deacon et.al, 2004). Χωρίζεται σε τρεις βασικές κατηγορίες: 1) τη Φυσική Κληρονομιά (Natural Heritage), 2) την Πολιτιστική Κληρονομιά (Cultural Heritage) και 3) τη Μεικτή Φυσική και Πολιτιστική Κληρονομιά (Mixed Cultural and Natural Heritage). Η Πολιτισμική Κληρονομιά διαιρείται σε δύο υποκατηγορίες την Υλική Κληρονομιά (Tangible Heritage) και την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά (Intangible Cultural Heritage). Σύμφωνα με τον Logan (2007): «Τα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες, υλικής μορφής (μνημεία, έργα τέχνης, αρχαιολογικοί χώροι κλπ.) και άυλης μορφής (εκφράσεις, ζωντανές αφηγήσεις, και ορισμένες μορφές τέχνης και παράδοσης που μεταδίδονται προφορικά από γενιά σε γενιά, αλλά και κάθε τι που αναφέρεται στους ανθρώπους και όχι στα αντικείμενα)» (Logan, 2007: 32)

Στην παρούσα μεταδιδακτορική έρευνα καταγράφεται το οικιστικό απόθεμα των προσφύγων όχι μόνο ως χώρος ιδιωτικής κατοικίας αλλά και ως πολιτιστική κληρονομιά (άυλη και υλική). Τα τελευταία χρόνια αναδεικνύεται όλο και μεγαλύτερη η ανάγκη για την καταγραφή, μελέτη, διαφύλαξη και σωστή διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε τόπου.

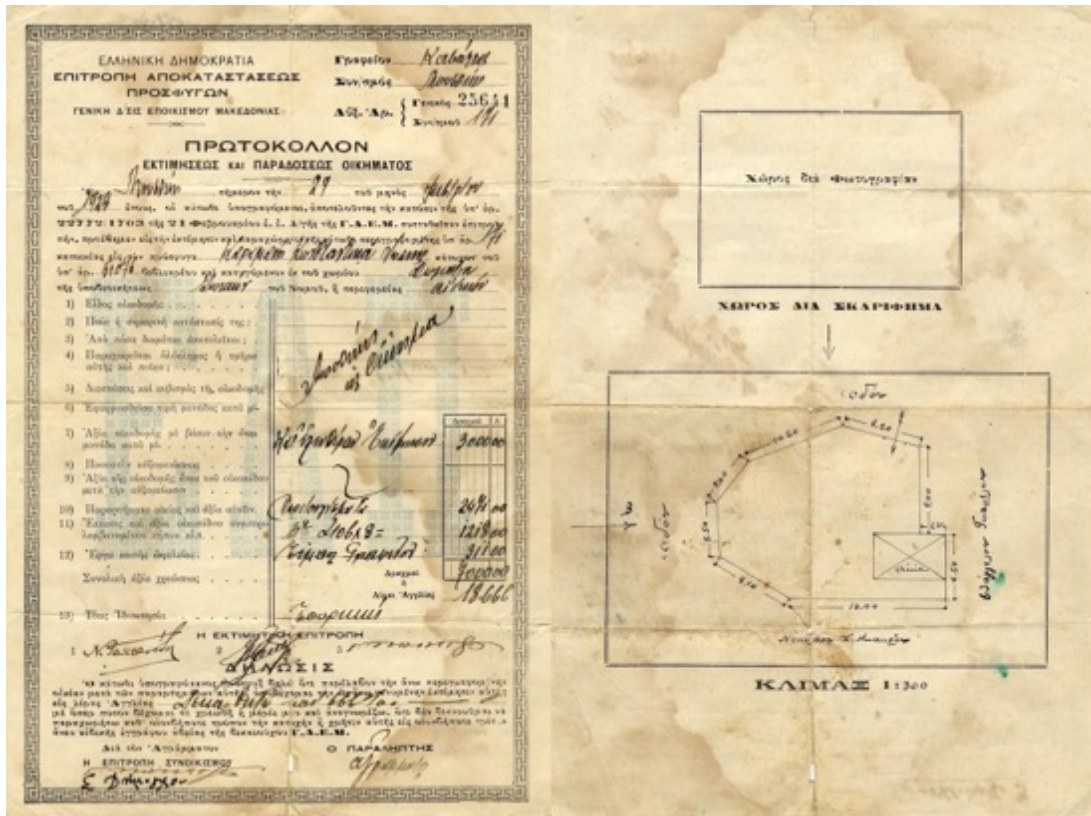
Η πολιτιστική κληρονομιά αντιπροσωπεύει τη συλλογική μνήμη ενός λαού, τον βοηθά στην κατανόηση του παρελθόντος και ισχυροποιεί την ταυτότητά του. Εμπεριέχει όλα τα παραδοσιακά στοιχεία, τις αξίες, τα έθιμα, τα ήθη, τις αρχές αλλά και την ιστορική συνέχεια της κοινωνίας και μένει ως πνευματική παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές παρέχοντας υπερηφάνεια, συνοχή και μνήμη. (Κόνσολα, ό.π.: 25, Παυλογεωργάτος, 2003: 39, Τριχίλης, 1990: 60-61, Wirilander, 2012: 165)

Είδη Πολιτιστικής Κληρονομιάς		
Υλική (Tangible)		Άυλη (Intangible)
Ακίνητο (Immovable)	Κινητή (Movable)	Παραδείγματα: Ιστορίες, συνταγές, χειροτεχνίες, χοροί, τελετουργίες, γιορτές, τραγούδια, παραδοσιακά παιχνίδια, θρησκευτικές εκδηλώσεις
Παραδείγματα: Μνημεία, ιστορικές πόλεις, αρχαιολογικοί χώροι, τοπία, γέφυρες, νερόμυλοι, εκκλησίες, κ.ά.	Παραδείγματα: Πίνακες, αγάλματα, κοσμήματα, έπιπλα, νομίσματα, μουσικά όργανα, βιβλία, φωτογραφίες, αρχεία, ταινίες, λογοτεχνία, κ.ά.	

Πίνακας 1. Είδη Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Πηγή: Χάρτης Ηνωμένων Εθνών, Unesco (Ανακτήθηκε από την διαδικτυακή σελίδα της [Unesco](#) του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, στις 02/09/2022)

Μέσω του προσφυγικού οικιστικού αποθέματος μπορεί να γίνει στοχευμένα η ανάδειξη του υλικού και άυλου πλούτου των Προσφύγων και η ένταξη στοιχείων στον κατάλογο της Unesco για την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά. Θα μπορούσε έτσι να συμβάλει στην τοπική οικονομική αναζωογόνηση της περιοχής, δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας και με την προώθηση των προϊόντων της τοπικής αγοράς. Άμεσα διαπιστώνεται η σχέση αλληλεπίδρασης που παρουσιάζεται ανάμεσα στην οικονομία και τον πολιτισμό (Ζερβάκη, 2014). Να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για χρηματοδοτήσεις (κρατικές και ιδιωτικές) αλλά και η ανάπτυξη του πολιτικού, οικονομικού, κοινωνικού και πολιτιστικού δυναμικού στη σύγχρονη κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας (Κορρές, 2002, Γκαντζιάς, 2010).

Εικόνα 13. Πρωτόκολλο εκτίμησης και παράδοσης οικήματος (Πηγή: Αρχείο Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων, Γραφείο Καβάλας. Ανακτήθηκε στις 15/07/2021 από τον διαδικτυακή σελίδα <https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1922-1926.html#>)

Δημιουργείτε και ενισχύεται μέσω του πολιτιστικού προϊόντος η τουριστική οικονομία, με σεβασμό την τοπική κοινωνία, το περιβάλλον και τους επισκέπτες, ενώ χρησιμοποιώντας την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά, ως βραχίονα επικοινωνίας, γίνεται αξιοποίηση υποδομών με οικονομική ανταπόδοση. Οι διεθνής εμπειρία και οι τάσεις της αγοράς, στοχεύουν στην παγκόσμια προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς για προσέλκυση επισκεπτών που αναζητούν νέες εμπειρίες επικοινωνίας με το χώρο και εναλλακτικές εκπαιδευτικές δραστηριότητες και όχι μιας ιστορικής πληροφόρησης (Buhalis, 2000).

Εικόνα 14. Προσφυγικό Οικογενειακό Βιβλιάριο Εποικισμού (Πηγή: Αρχείο Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων, Γραφείο Καβάλας. Ανακτήθηκε στις 15/07/2021 από τον διαδικτυακή σελίδα <https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1922-1926.html#>)

Η εθνική στρατηγική και η ισχύουσα νομοθεσία τονίζουν τον διαχειριστικό ρόλο των τοπικών κοινωνιών σε συνεργασία με το κράτος και τους ειδικούς, με σκοπό τη λειτουργική ένταξη στη ζωή της κοινότητας, πολιτιστικών στοιχείων, όπως επίσης και την ενεργό συμμετοχή της κοινότητας στη δημιουργία και τη λήψη τεχνικών, οικονομικών, επιστημονικών, νομικών και διοικητικών μέτρων για την προστασία, τη διατήρηση και την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς (ν. 1126/1981, άρ. 5).

Μέσω της προβολής άυλων στοιχείων πολιτιστικής κληρονομιάς (ήθη και έθιμα) στους επισκέπτες, ενισχύεται το αίσθημα της ταυτότητας και της συλλογικότητας στην τοπική κοινωνία ενώ παρέχεται η γλωσσική, φυλετική και πολιτιστική συνέχεια. Όλοι οι παραπάνω λόγοι ενισχύουν την ανάγκη δημιουργίας της δυναμικής εξωστρέφειας μέσω της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ως βραχίονα οικονομίας και δείκτη πολιτιστικής, φυλετικής και εθνικής ταυτότητας.

Όμως στο σύγχρονο πολιτιστικό περιβάλλον, δεν πρέπει να μιλάμε για μουσειοποίηση του οικιστικού αποθέματος των Προσφύγων της Μικρασιατικής Καταστροφής, αλλά για την ορθή διαχείριση, την πολιτιστική και την ιστορική. Επομένως οι χώροι ανάδειξης και οι μουσειακές συλλογές χρειάζονται ισχυρές τεχνικές προώθησης των ιστορικών αναπαραστάσεων και των αντικειμένων και όχι στατικές οπτικές και πολιτικές. Η συγκεκριμένη διαδικασία ονομάζεται πολιτιστική διαχείριση (Φραγκεδάκη, 2010).

5.2. Η Θεωρία της Συντήρησης (teoria del restauro) του Cesare Brandi

Το πρωτογενές υλικό της μεταδιδακτορικής έρευνας αφορά το οικιστικό απόθεμα των προσφύγων του 1922. Ο οικιστικός αυτός πλούτος αποτελεί μνημείο και ταυτότητα, με ιστορικό συγκείμενο, όπου καταγράφονται τα στιλιστικά χαρακτηριστικά μιας μαζικά κατασκευασμένης προσφυγικής κατοικίας, με «ιδιώματα» λόγω των μεταποιήσεων-μετασκευών των εμπειρικών μαστόρων. Επιχειρείται η καταγραφή, η μελέτη και η ανάδειξη του υλικού φορέα, της υλικής και της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς που εμπεριέχεται. Όμως η εγκατάλειψη των κατοικιών αυτών έχει ως αποτέλεσμα την απαξία και στο τέλος την πεδογένεση⁴², με την μερική είτε ολική καταστροφή των δομικών υλικών και την εξαφάνιση των πληροφοριών που εμπεριέχονται.

Η κατοικία αποτελεί ένα έργο τέχνης και μνημείο με μεγάλη καλλιτεχνική αξία, όπου εκφράζεται στη μορφή του (forma). Εκφράζει έναν «πνευματικό κόσμο», όπου κύριος στόχος στην Επιστήμη Συντήρησης είναι να επισημανθεί η καλλιτεχνική αξία του μνημείου (κριτική προσέγγιση), και να γίνει προσπάθεια, διαμέσου επέμβασης, απελευθέρωσης και ανάδειξής της (δημιουργική προσέγγιση). Κύριος στόχος της επέμβασης είναι η απελευθέρωση/ανάδειξη της πραγματικής μορφής (vera forma) του μνημείου, υπό την προϋπόθεση ότι αυτό σώζεται σε ικανοποιητικό βαθμό.

⁴² Φαινόμενο που έχει ως αποτέλεσμα την σταδιακή αποδόμηση της μηχανικής συνοχής του υλικού φορέα. Από την συγκεκριμένη υποβάθμιση των δομικών στοιχείων, σε μερικά χρόνια, προκύπτει η ισοπέδωση της κατοικίας-κατασκευής.

Στη σχολή της κριτικής αποκατάστασης μπορούν να γίνουν δεκτές δημιουργικές συμπληρώσεις-ανασυνθέσεις, απαλείψεις μεταγενεστέρων προσθηκών και μετασκευών, που παραμορφώνουν την εικόνα, δηλαδή τη μορφική-αρχιτεκτονική ενότητα, του μνημείου, με τη δημιουργική αποκατάσταση καθίσταται εκ νέου λειτουργικό το μνημείο, το οποίο εντάσσεται στη σύγχρονη ζωή. Κατά τον Bonelli, η κριτική και δημιουργική αποκατάσταση (*restauro critico* και *creative*) αποτελεί μια έκφραση της σύγχρονης δημιουργικής διαδικασίας και μάλιστα ανώτερη της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, γιατί παρουσιάζει μια συνειδητή συνέχεια με το παρελθόν και μια συνειδητοποίηση του ιστορικού χρόνου, που λείπουν από τα σύγχρονα αρχιτεκτονήματα (Bonelli, 1995).

Τα χαρακτηριστικά του έργου τέχνης συνίστανται στην υλική του υπόσταση, στον αισθητικό του χαρακτήρα (ως έργο τέχνης) και στον ιστορικό του χαρακτήρα (ως προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο). Η ύλη του έργου τέχνης είναι εγγενής στην εικόνα του (υποτάσσεται δηλαδή στον γενικότερο, κυρίαρχο, αισθητικό του χαρακτήρα). Κατά συνέπεια τα κύρια χαρακτηριστικά του έργου τέχνης είναι αισθητικά και ιστορικά. Αυτά θέτουν αντίστοιχα αισθητικές και ιστορικές απαιτήσεις (*istanza estetica*, *istanza storica*). Στις δύο αυτές απαιτήσεις πρέπει να ανταποκρίνεται κάθε επέμβαση σε έργο τέχνης. Η εναρμόνιση των δύο αυτών απαιτήσεων αποτελεί και τη διαλεκτική της αποκατάστασης.

Η ύλη, ο αισθητικός και ο ιστορικός χαρακτήρας διαμορφώνουν την εν δυνάμει ενότητα (*unit potenziale*) του έργου τέχνης, την οποία οφείλει να αποκαταστήσει κάθε επέμβαση χωρίς προσβολή της αισθητικής και ιστορικής του απαίτησης. Κάθε έργο τέχνης περιέχει τρεις χρόνους: 1. τον αρχικό χρόνο της στιγμής της δημιουργίας του, 2. τον χρόνο που μεσολαβεί από τη στιγμή της δημιουργίας του ως το παρόν, και 3. τη στιγμή του παρόντος κατά την οποία συνειδητοποιείται το έργο της τέχνης ως τέτοιο (Brandi, 1999).

Κάθε επέμβαση σε ένα «μνημείο» πρέπει να συμπίπτει με τον τρίτο χρόνο του έργου της τέχνης. Αν συμπίπτει με τον πρώτο, τότε προσβάλλεται η αισθητική απαίτηση του έργου της τέχνης, γιατί, σ' αυτή την περίπτωση, η συντήρηση/αποκατάσταση ταυτίζεται με τη δημιουργία, γεγονός που είναι ανεπίτρεπτο, γιατί κάθε δημιουργία είναι μοναδική και ανεπανάληπτη. Αν συμπίπτει με τον δεύτερο, τότε προσβάλλεται η ιστορική απαίτηση του έργου τέχνης, γιατί σ' αυτή την περίπτωση ο συντηρητής/αποκαταστάτης επεμβαίνει στη διαχρονική ιστορική πορεία του έργου τέχνης επιλέγοντας αυθαίρετα κάποια περίοδο. Μόνο στην περίπτωση κατά την οποία η επέμβαση συντήρησης/αποκατάστασης συμπίπτει με τον τρίτο χρόνο ικανοποιούνται αμφότερες οι απαιτήσεις –αισθητική και ιστορική– του έργου τέχνης, γιατί αυτό συντηρείται/αποκαθίσταται στην κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει στη διάρκεια της μακρόχρονης πορείας του, διατηρώντας όλες τις μετασκευές και ιστορικές προσθήκες, που διαμόρφωσαν τον αισθητικό και ιστορικό του χαρακτήρα.

Για τα τμήματα που λείπουν, που έχουν χαθεί και καταστραφεί, δεν μπορούν να γίνουν υποθέσεις είτε φανταστικές συμπληρώσεις, επομένως αν προβούμε σε αυθαίρετες επεμβάσεις θα αλλοιωθεί το αφήγημα των κατοικιών-μνημείων.

Τα παραπάνω θεωρητικά αξιώματα αποτελούν οδηγό στην επιστημονική μεθοδολογία που χρησιμοποιούμε και καταδεικνύουν την σημαντικότητα για την προστασία, συντήρηση και ανάδειξη της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς (Korres, 1998). Η επίτευξη των ως άνω στόχων και η προστασία των ιστορικών

οικιστικών συνόλων και του ευρύτερου περιβάλλοντός τους, δομημένου και φυσικού, επιδιώκεται, διαμέσου της εφαρμογής της ολοκληρωμένης προστασίας. Αυτή θεσμοθετείται με τη Σύμβαση για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς του Συμβουλίου της Ευρώπης του 1985, η οποία, στη συνέχεια περνά στις νομοθεσίες όλων των ευρωπαϊκών κρατών και καθιερώνεται ως ο κυρίαρχος τρόπος επέμβασης. Η γενική καταγραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς και η δημιουργία ενός εθνικού αρχείου μνημείων, με ιεραρχημένη αποτίμηση των καταλοίπων του παρελθόντος από πλευράς σημασίας και κατάστασης διατήρησης και με ορισμό μιας διαβαθμισμένης προστασίας τους είναι απολύτως απαραίτητη για την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης προστασίας στο πλαίσιο εθνικών χωροταξικών και πολεοδομικών πολιτικών. Όπου η προστασία των πόλεων και γενικότερα της Πολιτιστικής Κληρονομιάς συνδέεται με πολιτικές και στόχους αειφορίας⁴³

ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Με την μεταδιδακτορική έρευνα επιδιώκεται να ενισχύσουμε και να συμβάλλουμε στο πεδίο μελέτης και αναφοράς του Τμήματος. Με την καταγραφή του πρωτογενούς υλικού, για το οικιστικό απόθεμα των προσφυγικών οικισμών στη Βόρειο Ελλάδα όπως και για τους δυναμικούς χάρτες θα συμπληρωθεί ένα βιβλιογραφικό και ερευνητικό κενό, δημιουργώντας βάση δεδομένων αναφοράς για ερευνητές και για επαγγελματίες της εκπαίδευσης και του πολιτισμού.

Με τη δημιουργία του πρωτότυπου και καινοτόμου δυναμικού χάρτη για την ανάδειξη του πρωτογενούς και δευτερογενούς υλικού, δημιουργήθηκε ένα πρωτότυπο ψηφιακό εργαλείο και ένα αποθετήριο αναφοράς για τη διάχυση και την πληροφορία.

Είναι σαφές πως με τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις καλούμαστε σε διαρκή αναστοχασμό αλλά και σε αναπροσαρμογές του τρόπου που προσλαμβάνουμε, αντιλαμβανόμαστε και αυτενεργούμε, τόσο ακαδημαϊκά-ερευνητικά, όσο και επαγγελματικά. Οι συνεχείς τεχνολογικοί μετασχηματισμοί μας προβληματίζουν δημιουργικά και μας προκαλούν για νέες αναπλαισιώσεις. Στην εποχή μας είναι επιτακτική ανάγκη η ψηφιακή επιμέλεια αρχείων και η διαχείριση, διάσωση και ανάδειξη τους σε ψηφιακό τεκμήριο, με σκοπό την επανάχρησή του. Ως ερευνητές και χρήστες των τεχνολογιών και του διαδικτύου, με την δημιουργία ψηφιακών εργαλείων, αναλαμβάνουμε την συμμετοχική σχεδίαση (*participatory design*), ως μια διαδικασία δημοκρατικής συνδημιουργίας και συνδιαμόρφωσης πόρων, ιδεών και ψηφιακών αγαθών.

Είμαστε βέβαιοι πως η ψηφιακότητα έχει αλλάξει τον τρόπο που καταναλώνεται η τέχνη και ο πολιτισμός. Με την μεταδιδακτορική έρευνα επαληθεύεται και ενισχύεται η θέση για μια ψηφιακή πραγματικότητα που αναδύεται, μια πραγματική επανάσταση, η οποία περιγράφεται ως «*διαδικτυακή κοινωνία*» (Castells, 1996) είτε ως «*Παγκόσμιο χωριό*» (Global Village) (McLuhan,

⁴³ Χάρτης του Aalborg για τις Ευρωπαϊκές πόλεις και την αειφορία, 1994), τάση που διευρύνεται και καθιερώνεται τα επόμενα χρόνια, αναγορεύοντας τον πολιτισμό σε καθοριστικό πυλώνα της βιώσιμης ανάπτυξης (Συνδιάσκεψη Μαυρκίου του ΟΗΕ, 2005 και Απόφαση ΟΗΕ 65/166 του 2010 για τον Πολιτισμό και την Ανάπτυξη, Διακήρυξη Παρισίων για την Πολιτιστική Κληρονομιά ως Προωθητικής Δύναμης για την Ανάπτυξη, του ICOMOS, 2011, 3η Απόφαση A/RES/68/223 του ΟΗΕ για τον Πολιτισμό και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη του Δεκεμβρίου 2013, Διακήρυξη Hangzhou, Τοποθετώντας τον Πολιτισμό στην Καρδιά των Πολιτικών Βιώσιμης Ανάπτυξης, Unesco 2013.

1962). Με την δημιουργία του δυναμικού χάρτη “Estia”, η ψηφιοποίηση, η εικονικότητα (virtuality), η δικτυοποίηση (networking), η συνδεσιμότητα και η συνδημιουργία περιεχομένου από μεμονωμένους χρήστες (user generated content / co- creation), έρχεται να ενισχύσει την θεωρία και την βιβλιογραφία αναφοράς, επιφέροντας αλλαγές σε βασικές έννοιες του πεδίου όπως η ιστορικότητα, η υλικότητα, η αυθεντικότητα και η ιδιοκτησία.

Η παρούσα έρευνα καλείται να επαναδιαπραγματευτεί ρόλους, στόχους, προτεραιότητες και νοήματα, με την συμπερίληψη διαφορετικών ειδών τεκμηρίων (αρχαιακού υλικού, φωτογραφιών, κείμενα, ήχοι, βίντεο και εικόνες).

Από την βιβλιογραφική και την διαδικτυακή έρευνα σημειώσαμε ένα μεγάλο κενό δημιουργίας ψηφιακών εργαλείων με τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Επίσης η έρευνα στα σχολικά εγχειρίδια και στα αποθετήρια του Υπουργείου Παιδείας ανέδειξαν την ανάγκη επικαιροποίησης των προγραμμάτων (βλ. παράρτημα, Δελτία Καταγραφής Δυναμικού Χάρτη⁴⁴), τόσο στο αισθητικό όσο και στο λειτουργικό κομμάτι της αρχιτεκτονικής τους.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η μεταδιδασκτορική έρευνα, με την δημιουργία του δυναμικού χάρτη “Estia” έχει ως σκοπό την καταγραφή, την διάσωση, την ανάδειξη και την εκπαιδευτική αξιοποίηση του ιστορικού φαινομένου και ζητήματος του προσφυγικού στη Δια Βίου Εκπαίδευση, όπως αυτό έχει καταγραφεί σε δευτερογενείς πηγές (φωτογραφίες, έντυπα εφημερίδων και βιβλία). Το ερευνητικό υλικό αφορά τους Μνημονικούς τόπους πρώτης εγκατάστασης του Ελληνισμού, της Μικράς Ασίας & του Πόντου, στην περιοχή της Μακεδονίας. Η έρευνα αναδεικνύει, μέσω της καταγραφής του πρωτογενούς υλικού, τα οικιστικά σύνολα εγκατάστασης των προσφύγων και χαρακτηριστικά στοιχεία (υλικά και άυλα). Η έρευνα επικεντρώνεται στις σχέσεις που δημιουργήθηκαν μεταξύ των προσφύγων και του νέου περιβάλλοντος στην χώρα υποδοχής και συγκεκριμένα στην 'οικιστική' κληρονομιά, στο δομημένο περιβάλλον του δημιουργήθηκε στα μέρη υποδοχής.

Η έρευνα κατέδειξε το ερευνητικό κενό σχετικά με την έρευνα, καταγραφή και δημιουργία δυναμικών χαρτών, ως ψηφιακών αποθετηρίων, για την ιστορική ανθρωπογεωγραφία των προσφύγων της Μικράς Ασίας στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Αναδείχθηκε η απουσία δυναμικών λογισμικών και εκπαιδευτικών εργαλείων.

Με την επιτόπια αρχαιακή έρευνα αποκαλύφθηκε αδημοσίευτο υλικό (κρατική αλληλογραφία, έγγραφα τραπεζών, συμβολαιογραφικές πράξεις, και άλλα) που αναδεικνύει τον πρωταγωνιστικό ρόλο και την σημαντικότητα της κατοικίας, ως μιας πραγματικής εστίας επικοινωνίας, επαφής, πολιτισμού και αλληλεπίδρασης.

Το ερευνητικό κυρίαρχο ερώτημα αφορά την ιδιωτική αρχιτεκτονική ως διάυλο αισθητικής, αστικής και ιστορικής «μυθολογίας», η συλλογή του υλικού έγινε στο πεδίο της επιτόπιας ιστορικής έρευνας και της ψηφιοποίησης του υλικού. Η δυναμική είσοδος των νέων τεχνολογιών και των ψηφιακών μέσων, η ευρεία χρήση

⁴⁴ Η καταγραφή των Δυναμικών Χαρτών αποτελούσε ερευνητικό ζητούμενο και πραγματοποιήθηκε με πρωτότυπη καρτέλα – φόρμα, προσαρμοσμένη στα ερευνητικά ερωτήματα της μεταδιδασκτορικής έρευνας. Το σύνολο των καρτελών είναι αναρτημένο για μελέτη στο ψηφιακό αποθετήριο [«Κιβωτός Δημόσιας Ιστορίας»](#)

τους με τις δυνατότητες που παρέχουν, αποτελούν αφετηρία νέων συζητήσεων - αναζητήσεων για την καλύτερη αξιοποίησή τους στο χώρο της Δια Βίου Εκπαίδευσης.

Με την έρευνα και τον δυναμικό χάρτη προτείνουμε λύσεις για μια πιο ολιστική εμπειρία μάθησης με συναισθηματική εμπλοκή για την Τοπική Ιστορία και τον πολιτισμό με ήχους, εικόνες καταγραφής όπως και γεγονότα της οικογενειακής ζωής.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που απαντά η συγκεκριμένη μεταδιδακτορική έρευνα, αφορούν την καταγραφή, τη μελέτη και ερμηνεία του πρωτογενούς υλικού καταγραφής με διεπιστημονικό τρόπο.

Έτσι επιδιώκεται:

- Η καταγραφή των εκπαιδευτικών εργαλείων και των χαρακτηριστικών τους, ως βάση αναφοράς για τους επαγγελματίες του πεδίου αλλά και ερευνητές,
- Η καταγραφή και η ανάδειξη του πρωτογενούς υλικού που αφορά το οικιστικό απόθεμα των προσφυγικών οικισμών στη Βόρειο Ελλάδα,
- Η δημιουργία ενός καινοτόμου διαδραστικού, ψηφιακού εργαλείου για την αξιοποίηση του ερευνητικού υλικού.

Περιορισμοί – Προβλήματα Έρευνας

Η μεταδιδακτορική έρευνα επεδίωξε την διάχυση, ανάδειξη και την εκπαιδευτική αξιοποίηση του ιστορικού φαινομένου και ζητήματος του προσφυγικού (1922) στη Δια Βίου Εκπαίδευση, όπως αυτό έχει καταγραφεί σε δευτερογενείς πηγές (φωτογραφίες, έντυπα εφημερίδων και βιβλία). Το ερευνητικό υλικό αφορά στους Μνημονικούς τόπους πρώτης εγκατάστασης του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας & του Πόντου. Η έρευνα αναδεικνύει, μέσω της καταγραφής του πρωτογενούς υλικού, τα οικιστικά σύνολα εγκατάστασης των προσφύγων και χαρακτηριστικά στοιχεία (υλικά και άυλα).

Επειδή το υλικό χρονολογείται μεταγενέστερα του 1920, ενδέχεται να αφορά άτομα εν ζωή και συνεπώς εμπίπτει στον Νόμο περί προσωπικών δεδομένων (4924/2019). Το στοιχείο αυτό κάνει αδύνατη και απαγορευτική την δημοσίευση του αρχειακού υλικού και οδήγησε και στην ερευνητική αναπλαισίωσή του.

Στα πρώτα στάδια της έρευνας ήταν δύσκολος ο εντοπισμός συγκεκριμένου αρχειακού υλικού, λόγω απουσίας αρχειακής υποδομής και αρχειονομικής οργάνωσης από πλευράς δημοτικών και κρατικών υπηρεσιών. Σε αρκετές περιπτώσεις στην περιφέρεια, δεν υπήρχε και ψηφιοποίηση του υλικού.

Εικόνα 15. Επεμβάσεις στο Εξαρχικό Διδασκαλείο Καλής Βρύσης, Δράμας
(Πηγή: Ανακτήθηκε από διαδικτυακή σελίδα Facebook, στις 08/08/2022)

Στην επιτόπια έρευνα καταγράψαμε σημαντικές, μοντέρνες επεμβάσεις, τόσο δομικές όσο και στυλιστικές, σε προσφυγικές κατοικίες. Αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την αλλοίωση της φυσιογνωμίας των κτηρίων, οι δε επεμβάσεις στο κέλυφος καταλήγουν να καθιστούν τα κτήρια μη αξιοποιήσιμα ως ερευνητικό υλικό.

Οι περιορισμοί έρευνας οδήγησαν στην αναπλαισίωση του ερευνητικού υλικού και των ερευνητικών ερωτημάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσση

Αθανασιάδης, Θ. (1927) Οικονομική Στατιστική του Νομού Δράμας (1927). Δράμα: Εκδόσεις Κυριαζόπουλου & Πεντζίκη.

Αρβανίτης, Π., & Παναγιωτίδης, Π. (2010). Τεχνολογίες Web 3.0 και εκπαίδευση. Οι επιπτώσεις στη γλωσσική διδασκαλία. In Gogas, Th. & Tangas, P. (Eds.), *Proceedings of the 3rd*

International Conference "Foreign Language Teaching in tertiary Education", Epirus Institute of Technology, Ηγουμενίτσα 09-11/10/2009, (pp. 418-434). Αθήνα: Εκδόσεις Διόνικος.

Βεργίδης, Δ. (2001). Δια βίου εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική. Στο: Κ. Π. Χάρης – Ν. Β. Πετρουλάκης – Σ. Νικόδημος (επιμ.): *Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και Δια βίου Μάθηση*. Αθήνα: Ατραπός, 127-144.

Γαβρά, Ε. (2009). *Προσφυγικές οικήσεις, μετασχηματισμοί του χώρου στην Ελλάδα*, στο Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών Οι Πρόσφυγες στη Μακεδονία. Από την τραγωδία, στην εποποιΐα. Αθήνα: Εκδόσεις Νίκος Χαϊδεμένος, σελ. 207-226.

Γκαντζιάς, Γ. (2010). *Πολιτιστική Πολιτική, Χορηγία και Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.

Δρίτσα, Μ., Πολύζος, Γ. (1990), Βιομηχανία και τράπεζες στην Ελλάδα τον Μεσοπολέμου, στο *Εξέλιξη τής δομής τού δίκτυου τών άστικών κέντρων τής Ελλάδας και έπιπτώσεις στή διαμόρφωση του χώρου*. (Κριτήρια και μηχανισμοί χωροθέτησης τού προσφυγικού πληθυσμού, Σύγχρονα Θέματα), περ. Β', χρ. 2ος, τχ. 6, Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 1979, σ. 71.

Ζερβάκη, Α. (2014). Προστατεύοντας την Παγκόσμια Πολιτιστική και Φυσική Κληρονομιά στην Πράξη: Μια Σύνομη Αποτίμηση, στο Περράκης Σ. (επιμ.) (2014). *Η Σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς 40 χρόνια μετά. Μια κριτική αποτίμηση*. Αθήνα: Σιδέρης

Κόνσολα, Ντ. (1995). *Η Διεθνής Προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Κοντογιώργη, Ε. (1992). *Αγροτικές προσφυγικές εγκαταστάσεις στη Μακεδονία: 1923-1930*, Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, 9 (1992), σ. 47-59.

Κορρές, Γ. (2002). *Πόροι των πολιτιστικών μη κερδοσκοπικών σωματείων, στο Οικονομία του Πολιτισμού*. τόμος Β'. Πάτρα: Ε.Α.Π.

Λυκουρίνος, Κ. (2013). «*Η Αγροτική Αποκατάσταση των Προσφύγων στο Ν. Καβάλας, 1922-1926: Εποικισμός – Στέγαση – Γεωργικός κλήρος*». Δημοσιευμένο άρθρο στην εφημερίδα του Συλλόγου Μικρασιατών Ν. Καβάλας «Μνήμη», φ. 11.

Μπακάλη, Γ. (2007). *Το «Θάρρος» και το προσφυγικό ζήτημα στη Δράμα και την περιοχή της (1923-1926)*. Διπλωματική μεταπτυχιακή εργασία του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Μπίκος, Κ. & Τζιφόπουλος, Μ. (2012α). Ακαδημαϊκές και έξω-ακαδημαϊκές πρακτικές ψηφιακού γραμματισμού υποψηφίων φιλολόγων. Στο Κ. Δ. Μαλαφάντης, κ. ά. (Επιμ.), *Πρακτικά 7^{ου} πανελληνίου συνεδρίου "Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα"*, Αθήνα: Διάδραση, 335-346.

Μπίκος, Κ. & Τζιφόπουλος, Μ. (2012β). Αντιδράσεις υποψηφίων εκπαιδευτικών σε ακαδημαϊκά ψηφιακά περιβάλλοντα μάθησης: αξιοποίηση, εξοικείωση, προοπτικές βελτίωσης. Στο 6^ο συνέδριο διδακτικής της Πληροφορικής, ΕΤΠΕ. Φλώρινα, 20-22 Απριλίου

2012, 463-473. Διαθέσιμο στο: <http://www.etpe.eu/new/custom/pdf/etpe1863.pdf>
Ανακτήθηκε: 10/10/2012.

Παπούλια-Τζελέπη, Π. & Τάφα, Ε. (2004). Γλώσσα και γραμματισμός στη νέα χιλιετία. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπούλια-Τζελέπη, Π., Φτερνιάτη, Α. & Θηβαίος, Κ. (2006). Έρευνα και πρακτική του γραμματισμού στην ελληνική κοινωνία: ανάγκες και προοπτικές. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ρηγίνος, Μ. (1984). *Ενεργός πληθυσμός και διάρθρωση των οικονομικών δομών (1909-1936)*, Τα Ιστορικά, τχ. 2, Δεκέμβριος 1984, σ. 375 (γ' Πρόσφυγες).

Ρότζερς, Α. (1999). Εκπαίδευση Ενηλίκων. Αθήνα: Μεταίχιμο.

Στελλάκου, Β. (1999). *Οι Πρόσφυγες της Καπαδοκίας στην Ελλάδα: Κοινωνικές-Πολιτισμικές και Λειτουργικές Διαστάσεις στην Σχέση Ανθρώπου και Δομημένου Περιβάλλοντος*. Δημοσίευτη διδακτορική διατριβή. Μυτιλήνη: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Σίδερης, Α. Ν. (1934). *Η γεωργική πολιτική τής Ελλάδος κατά την λήξαν εκατονταετία (1833-1933)*, Αθήνα 1934, σ. 176.

Τζιφόπουλος, Μ. (2014). Πρακτικές Ψηφιακού Γραμματισμού Υποψήφιων Φιλιλόγων. Δημοσιευμένη Διδακτορική Διατριβή του Τμήματος Φιλοσοφίας-Παιδαγωγικής, Φιλοσοφικής Σχολής. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Τσουλούφης, Α. (1989). *Η ανταλλαγή ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών και η εκτίμηση των εκα-τέρωθεν εγκαταλειφθεισών περιουσιών*, Αθήνα σ. 116.

Φραγκεδάκη, Μ., (2010). Πολιτιστική Διαχείριση στο Χώρο των Μουσείων και η Συμβολή των Δήμων. Η περίπτωση της Τεχνόπολις του Δήμου Αθηναίων. Αθήνα: ΕΚΚΔΑ

Χοντολίδου, Ε. (1999). *Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας*. Γλωσσικός Υπολογιστής, 1, σελ. 115-118.

Ξενόγλωσση

ALA (American Library Association's) (2011). *What is digital literacy?* Available at: <http://connect.ala.org/files/94226/what%20is%20digilit%20%282%29.pdf>. Retrieved: 14/12/2012.

Altman, I. and Gauvain. (1981). 'A Cross- Cultural and Dialectic Analysis of Homes', in Liben, L. et al. (eds.), *Spatial Behavior Across the Life- Span*, Academic Press, London.

Anderson, C. 2006. *The Long Tail: How endless choice is creating unlimited demand*. Random House Business Books: London, UK.

Barton, J., (2005). *Digital libraries, virtual museums: same difference*. Library Review, Vol. 54 No. 3, pp. 149-154. (<https://doi.org/10.1108/00242530510588908>)

Barton, D. & Hamilton, M. (1998). *Local literacies. Reading and writing in one community*. London & New York: Routledge.

Bardoel, J. (2002). The Internet, Journalism and Public Communication Policies. *International Communication Gazette*, τόμ. 64, τεύχος 5:501-511, ο.α. στο Σιαπέρα, Δημητρακοπούλου (2012), Ζητήματα Επικοινωνίας, τεύχος 14-15.

Bartlett, L. (2008). Literacy's verb: exploring what literacy is and what literacy does. *International Journal of Educational Development*, 28(6), 737-753.

BECTA (2004). A review of the research literature on barriers to the uptake of ICT by teachers. Version 1, June 2004, 1-29. Available at: http://dera.ioe.ac.uk/1603/1/becta_2004_barrierstouptake_litrev.pdf. Retrieved: 30/3/2011.

Bélanger, F. & Carter, L. (2010). The digital divide and internet voting acceptance. In *Digital Society, Fourth International Conference*, IEEE, 307- 310.

Berners-Lee, T., Hendler, J. and Lassila O. (2001). "The Semantic Web". *Scientific American Magazine*. <http://www.sciam.com/article.cfm?id=the-semantic-web&print=true>

Buhalis, D. (2000). Marketing the Competitive Destination of the Future, στο *Tourism Management*, τεύχος 21, τόμος 1, pp. 97-116.

Bonelli, R. (1995). *Scritti sul restauro e sulla critica architettonica*, Roma.

Brandi, C. (1999). *Il restauro. Teoria e pratica*, Roma.

Bratt, St. (2008). *Fast forward get ready for Web 3.0*. <http://www.w3.org/2008/Talks/0520-bratt-BDigital/W3C-Web-3.0p.pdf>, pp. 25-27.

Burrimer, A. (1980). 'Home, Reach, and the Sense of Place', in Buttimer, A. And Seamon, D., (eds.), *The Human Experience of Space and Place*, Groom Helm, London.

Carrozzino M., Bergamasco M. (2010). *Beyond virtual museums: Experiencing immersive virtual reality in real museums*. *Journal of Cultural Heritage* 11, Elsevier Masson SAS.

Castells, M. (1996). *The Rise of the Network Society*. Cambridge (MA): Blackwell

CEDEFOP (2000) An Age of Learning: vocational training policy at European level, Cedefop: vocational training policy report 2000, Thessaloniki

Cho, All. (2008). *What is web 3.0? The next generation Web: Search Context for Online Information*. http://internet.suite101.com/article.cfm/what_is_web_30

Christensen, C. M. (2005). *The Innovator's Dilemma*. New York: Collins.

Colardyn D. & Bjonavold J. (2004). *Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States*. *European Journal of Education*, 39(1), 70-81.

Coombs, P. H., & Ahmed, M. (1974). *Attacking Rural Poverty: How Non-formal Education Can Help*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Deacon H. et.al.(2004). *The Subtle Power of Intangible Heritage: Legal and Financial Instruments for Safeguarding Intangible Cultural Heritage*, HSRC Publishers, Cape Town.

Eshet-Alkalai, Y. (2004). Digital literacy: a conceptual framework for survival skills in the digital era. *Education Multimedia and Hypermedia*, 13, 93-106.

Eynon, R. (2009). Mapping the digital divide in Britain: implications for learning and education. *Learning, Media and Technology*, 34(4), 277-290.

Ferguson, R., Faulkner, D., Whitelock, D. & Sheehy, K. (2014). Pre-teens' informal learning with ICT and Web 2.0. *Technology, Pedagogy and Education*, (ahead-of-print), 1-19

Fleming, T. (1997). *Lifelong learning: The challenge for later years (p.2). Age and Opportunity Seminar: Learning in Later Years - The Challenge to Educational Service Providers*, Marino Institute of Education, Dublin, Ireland.

Fuchs C., (2010) *The Information Society (Labor in Informational Capitalism and on the Internet)*.

GASS, J. R. (1996). *The Goals, Architecture and Means of Lifelong Learning (Background Paper for the European Year of Lifelong Learning)*. European Commission: Luxembourg.

Gilster, P. (1997). *Digital literacy*. New York: Wiley Computer Pub.

Gutiérrez, A. & Tyner, K. (2012). Media education, media literacy and digital competence. *Comunicar*, 19(38), 31-39.

Kaczmarek, A. L., (2008). *Exploring contexts of use of cultural objects in virtual museums*, IT 2008 1st international conference on information technology.

Knowles, M. S. (1998). *The Modern practice of adult education – from pedagogy to andragogy*. New Jersey: Cambridge books.

Knutsson, B. (2012). The 'making' of knowledge society in Rwanda? Translations, tensions and transformations. *Globalization, Societies and Education*, 10(2), 181-199.

Korres, M. (1998). *The modern cult of ancient objects and monuments*, Proceedings of the XVth International Congress of Classical Archeology, Amsterdam, July 12-17, 1998, R. Docter- E.M.Moormann ed., Allard Pierson Museum ed., 17-26.

Kroski, E. (2006). *The Hype and the Hullabaloo of Web 2.0*. <http://infotangle.blogspot.com/2006/01/13/the-hype-and-the-hullabaloo-of-web-20/>

Liao, L. & Pope, J. W. (2008). Computer literacy for everyone. *Journal of Computing Sciences in Colleges*, 23(6), 231-238.

Logan S. W. (2007). "Closing Pandora's Box: Human Rights Conundrums in Cultural Heritage Protection", in: Silverman H. & Ruggles D. F. (eds.), *Cultural Heritage and Human Rights*, Springer, N.Y., pp.33-52.

McLuhan, M. (1962). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. London: Routledge.

Metz, C. (2009). *Web 3.0*. *PC Magazine*, Ziff Davis Media Inc. <http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2102852,00.asp>

Micheuz, P. (2006). Is it Computer Literacy, IT, ICT or Informatics?. In *Education for the 21st Century*. Impact of ICT and Digital Resources. U.S.A.: Springer, 369-373.

Mo, D., Swinnen, J., Zhang, L., Yi, H., Qu, Q., Boswell, M. & Rozelle, S. (2013). Can one-to-one computing narrow the digital divide and the educational gap in China? The case of Beijing migrant schools. *World Development*, 46, 14-29.

Muyllé S., Moenaert R. & Despontin M. (2003). *The conceptualization and empirical validation of web site user satisfaction*. *Information & Management* 41. Elsevier B.V, p. 543-560.

Nasah, A., DaCosta, B., Kinsell, C. & Seok, S. (2010). The digital literacy debate: an investigation of digital propensity and information and communication technology. *Educational Technology Research and Development*, 58(5), 531-555.

Nations, D. (2009). *What is web 3.0? What will web 3.0 be like?* <http://webtrends.about.com/od/web20/a/what-is-web-30.htm>

Neumann, A., 2007, "Web Mapping and Web Cartography", *Encyclopedia of GIS* (Shekhar Sh., Xiong H. eds), Berlin: Springer, 1261-1269.

Nyissl, E. (2001). *Learning to Learn – Preparing Adults for Lifelong Learning?*. *Lifelong Learning in Europe*, 1/2001, 26-31.

OECD (2012). *Connected minds: technology and today's learners*. Paris: OECD Publishing.

Ohler, J. (2008). *"The semantic web in education"*, *Educause Quarterly*, no. 4, 2008. <http://www.educause.edu/EDUCAUSE+Quarterly/EDUCAUSEQuarterlyMagazineVolum/TheSemanticWebinEducation/163437>

Palfrey, J. and Gasser, U. (2008) *Born Digital: Understanding the First Generation of Digital Natives*, New York, Basic Books

Prensky, M. (2001a). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, 9(5), 1- 6.

Prensky, M. (2001b). Digital natives, digital immigrants, Part 2: Do they really think differently?. *On the Horizon* 9(6): 1-6.

Prensky, M. (2009). *Homo sapiens digital: from digital immigrants and digital natives to digital wisdom*. *Journal of Online Education*, 5(3), 1-9.

Prinsloo, M. & Rowsell, J. (2012). Digital literacies as placed resources in the globalised periphery. *Language and Education*, 26(4), 271-277.

Rapoport, A. (1977). *House Form and Culture*, Prentice- Hall, Inc. N. J.

Rayward, Boyd, W. Twidale, Michael, B., (1999). *From docent to cyberdocent: education and guidance in the virtual museum*, Archives and Museum Informatics volume 13, pp. 23–53.

Rosenberg, R. (1991). *Debunking computer literacy*. Technology Review, 58-65.

Schweibenz, W., (1998). *The "virtual museum": new perspectives for museums to present objects and information using the internet as a knowledge base and communication system*. Knowledge Management und Kommunikations systeme, Workflow Management, Multimedia, Knowledge Transfer - Proceedings des 6. Internationalen Symposiums für Informationswissenschaft (ISI '98), Prag 3.-7. November 1998.

Selwyn, N. & Facer, K. (2007). *Beyond the digital divide: rethinking digital inclusion for the 21st century*. Bristol: Futurelab.

Spivack, N. (2006) *Lifeboat foundation special report. The third generation web is coming*. <http://www.lifeboat.com/ex/web.3.0>

Spivack, N. (2007). *The Semantic Web, Collective Intelligence and Hyperdata*. <http://www.novaspivack.com/technology/the-semantic-web-collective-intelligence-and-hyperdata>

Stea, D. (1995). 'House and Home: Identity, Dichotomy, or Dialectic? (With Special Reference to Mexico)', in Benjamin, D. (ed.), *The Home: Words, Interpretations, Meanings, and Environments*, Avebury, England.

Taylor, M. T., Hoag, D. L. & Owen, M. B. (1991). *Computer literacy and use*. Journal of Extension, 29(4), 11-13.

Thinyane, H. (2010). Are digital natives a world-wide phenomenon? An investigation into South African first year students' use and experience with technology. Computers and Education, 55(1), pp. 406-414.

Tissot, P. (2004). *Terminology of vocational training policy: a multilingual glossary for an enlarged Europe* (pp. 70, 76, 112). Cedefop (Ed), Luxembourg; Office for Official Publications of the European Communities.

UNESCO (2006). *Global Monitoring Report: Literacy for Life*. Paris. UNESCO.

UNESCO (2012), *Concept Note: Education Thematic Consultation*. Paris. UNESCO.

Williams, P. (2002). The learning web: the development, implementation and evaluation of internet-based undergraduate materials for the teaching of key skills. Active Learning in Higher Education, 3(40), 53.

Ευρετήριο Εικόνων

Εικόνα 1. Το «Προσφυγάκι» - βοσκόπουλο με κουταβάκι (περίπου 150 μ.Χ.) (Συλλογή Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου)

Εικόνα 2. Δείκτες ψηφιακών ανισοτήτων στην Ελλάδα (Πηγή: Ηλεκτρονική εφημερίδα, Η Καθημερινή, <https://www.kathimerini.gr>)

Εικόνα 3. Ιστορικός Άτλαντας Centennia. (Πηγή: www.HistoricalAtlas.com)

Εικόνα 4. Περιβάλλον εργασίας του εκπαιδευτικού λογισμικού Διαδραστική Ιστορία. (Πηγή: <http://e-philology.wikispaces.com>)

Εικόνα 5. Άποψη του περιβάλλοντος εργασίας από πλατφόρμα Drag & Drop (Πηγή: <https://adact.me>, ανακτήθηκε 26/12/2021)

Εικόνα 6. Κοινότητες & χωριά του Νομού Δράμας με την παλιά ονομασία (Πηγή: Αθανασιάδης, Θεόφιλος)

Εικόνα 7. Παραχωρητήριο και οριστικός τίτλος κυριότητας κτήματος (Πηγή: Αρχείο Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων, Γραφείο Καβάλας. Ανακτήθηκε στις 15/07/2021 από τον διαδικτυακή σελίδα <https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1922-1926.html#>)

Εικόνα 8. Χάρτης της ΕΑΠ με προσφυγικούς οικισμούς (Πηγή: Αρχείο Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων, Γραφείο Καβάλας. Ανακτήθηκε στις 15/07/2021 από τον διαδικτυακή σελίδα <https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1922-1926.html#>)

Εικόνα 9. Φωτογραφική καταγραφή προσφυγικής κατοικίας (Προσοτσάνη, Δράμας) (Πηγή: Ορφανίδης Δωρόθεος)

Εικόνα 10. Φωτογραφική καταγραφή του περιβάλλοντος εργασίας του δυναμικού χάρτη “Estia” (Ανακτήθηκε από τον διαδικτυακή σελίδα [google/mymaps](https://www.google.com/maps), στις 05/08/2022)

Εικόνα 11. Φωτογραφική καταγραφή του περιβάλλοντος επισκόπησης του δυναμικού χάρτη “Estia” (Ανακτήθηκε από τον διαδικτυακή σελίδα [google/mymaps](https://www.google.com/maps), στις 05/08/2022)

Εικόνα 12. Φωτογραφική καταγραφή του περιβάλλοντος επισκόπησης του ψηφιακού εργαλείου “Estia” (Ανακτήθηκε από τον διαδικτυακή σελίδα [thinglink](https://www.thinglink.com), στις 05/08/2022)

Εικόνα 13. Πρωτόκολλο εκτίμησης και παράδοσης οικήματος (Πηγή: Αρχείο Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων, Γραφείο Καβάλας. Ανακτήθηκε στις 15/07/2021 από τον διαδικτυακή σελίδα <https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1922-1926.html#>)

Εικόνα 14. Προσφυγικό Οικογενειακό Βιβλιάριο Εποικισμού (Πηγή: Αρχείο Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων, Γραφείο Καβάλας. Ανακτήθηκε στις 15/07/2021 από τον διαδικτυακή σελίδα <https://lykourinos-kavala.blogspot.com/2016/12/1922-1926.html#>)

Εικόνα 15. Επεμβάσεις στο Εξαρχικό Διδασκαλείο Καλής Βρύσης, Δράμας (Πηγή: Ανακτήθηκε από διαδικτυακή σελίδα Facebook, στις 08/08/2022)

Εικόνα 16. Πρωτόκολλο Παράδοσης & Παραλαβής Οικίσκου (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 17. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 18. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 19. Πρωτόκολλο Παράδοσης & Παραλαβής Οικίσκου (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 20. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 21. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 22. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 23. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 24. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 25. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 26. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 27. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 28. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 29. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Ανακτήθηκε στις 17/11/2021, από <https://lykourinos-kavala.blogspot.com>)

Εικόνα 30. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 31. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 32. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 33. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 34. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 35. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 36. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 37. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 38. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 39. Παραχωρητήριο Ακινήτου (Γενικά Αρχεία Κράτους Αργολίδας, GR GRGSA-ARG, ΔΙΟΙΚ.052.002)

Εικόνα 40. Υπεύθυνη Δήλωση Αστικής Αποκατάστασης Πρόσφυγα (Γενικά Αρχεία Κράτους Αργολίδας, GR GRGSA-ARG, ΔΙΟΙΚ.052.002)

Εικόνα 41. Προσφυγικό Οικογενειακό Βιβλιάριο Πρόσφυγα (Γενικά Αρχεία Κράτους Σερρών, (Α.Β.Ε.): 508)

Εικόνα 42. Αλληλογραφία, Απόδειξη και Ειδοποιητήριο Πρόσφυγα (Γενικά Αρχεία Κράτους Σερρών, (Α.Β.Ε.): 508)

Εικόνα 43. Παραχωρητήριο και Ειδοποιητήριο Πρόσφυγα (Γενικά Αρχεία Κράτους Σερρών, (Α.Β.Ε.): 508)

Εικόνα 44. Δελτία Καταγραφής Οικήματος και απόδειξη Ε.Α.Π. και Γραμμάτιο Είσπραξης της Αγροτικής Τράπεζας (Γενικά Αρχεία Κράτους Σερρών, (Α.Β.Ε.): 508)

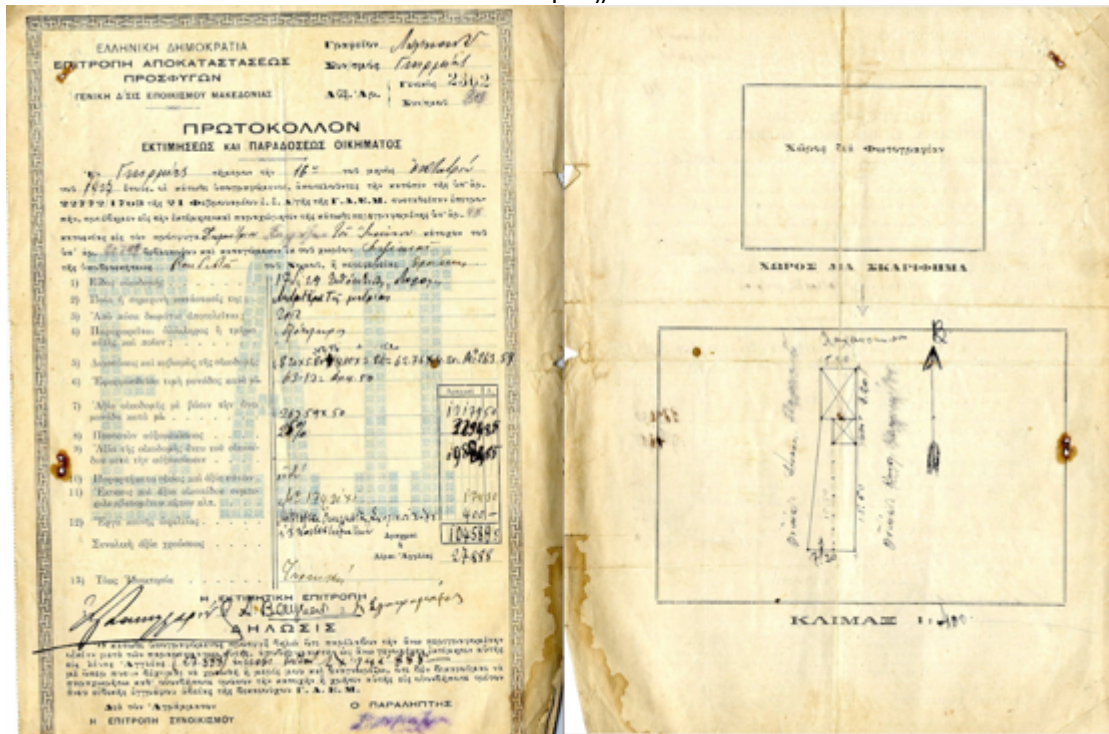
Ευρετήριο γραφημάτων

Γράφημα 1. Σχηματική απεικόνιση των χρηστών του διαδικτύου (1990-2016) σε όλο τον κόσμο (Πηγή: Ανακτήθηκε από το ψηφιακό αποθετήριο <https://ourworldindata.org/>, στις 28/05/2022)

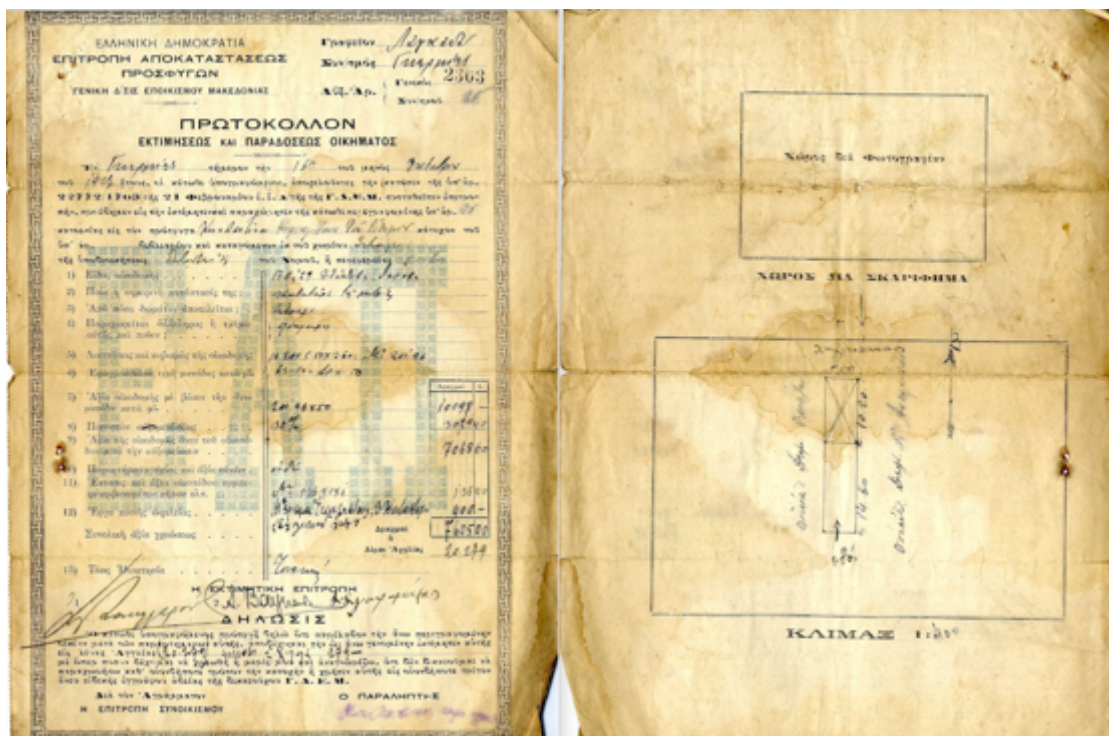
Γράφημα 2. Σχηματική απεικόνιση για την εξέλιξη του web και της τεχνολογίας των ηλεκτρονικών υπολογιστών που κατά καιρούς την υποστήριξαν (Πηγή: Ανακτήθηκε από τον ιστότοπο <https://www.weforum.org>, στις 28/05/2022)

Γράφημα 3: Σχηματική απεικόνιση για την εξέλιξη του διαδικτύου (Πηγή: Ανακτήθηκε από το ψηφιακό εργαλείο <https://ourworldindata.org/global-education>, του μη κερδοσκοπικού οργανισμού Global Change Data Lab

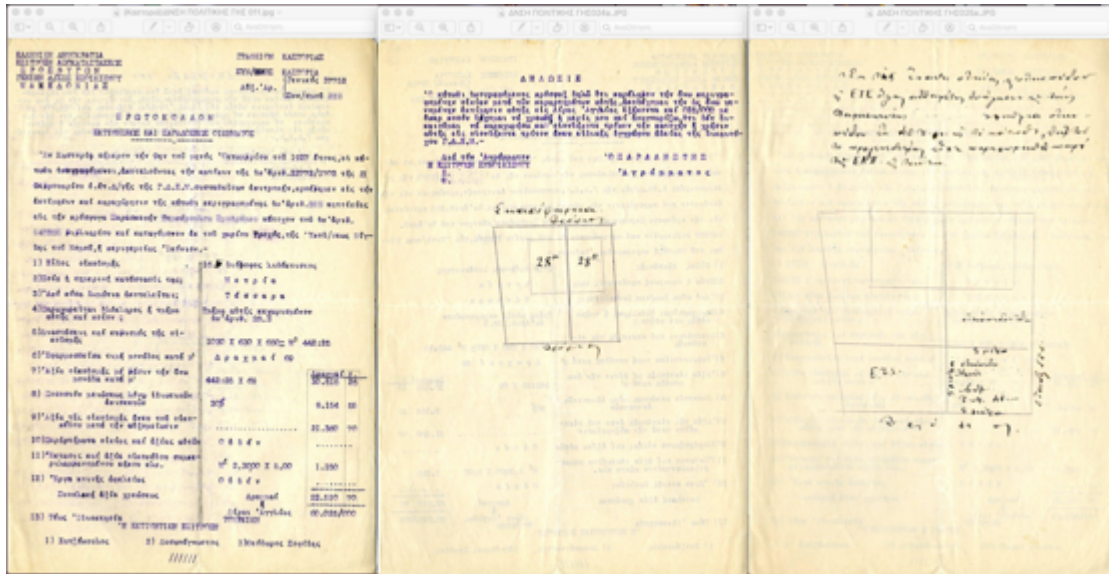
Εικόνα 16. Πρωτόκολλο Παράδοσης & Παραλαβής Οικίσκου (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

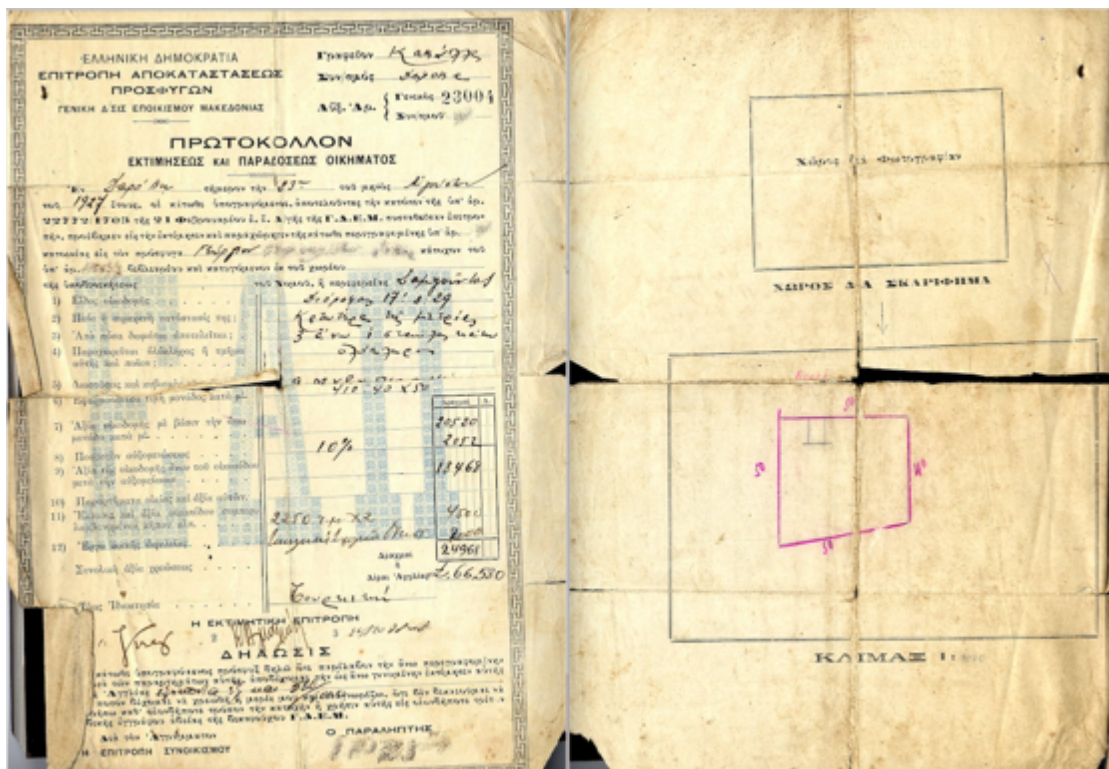
Εικόνα 17. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

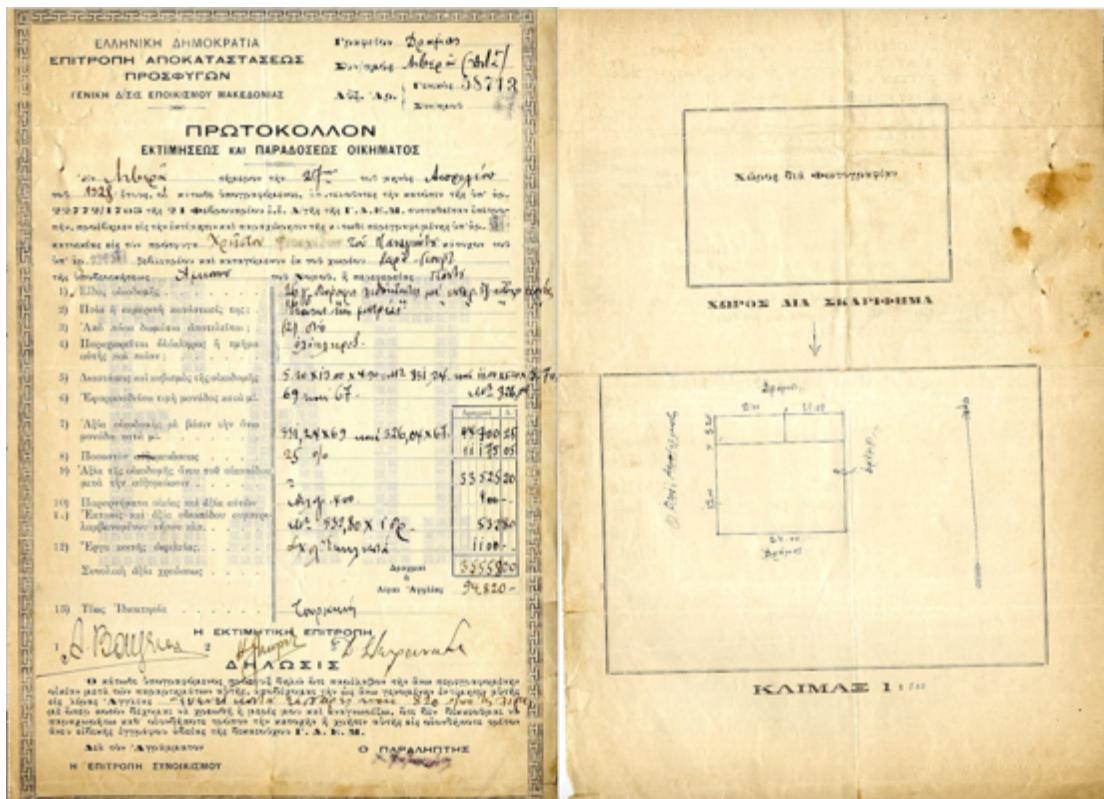
Εικόνα 18. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

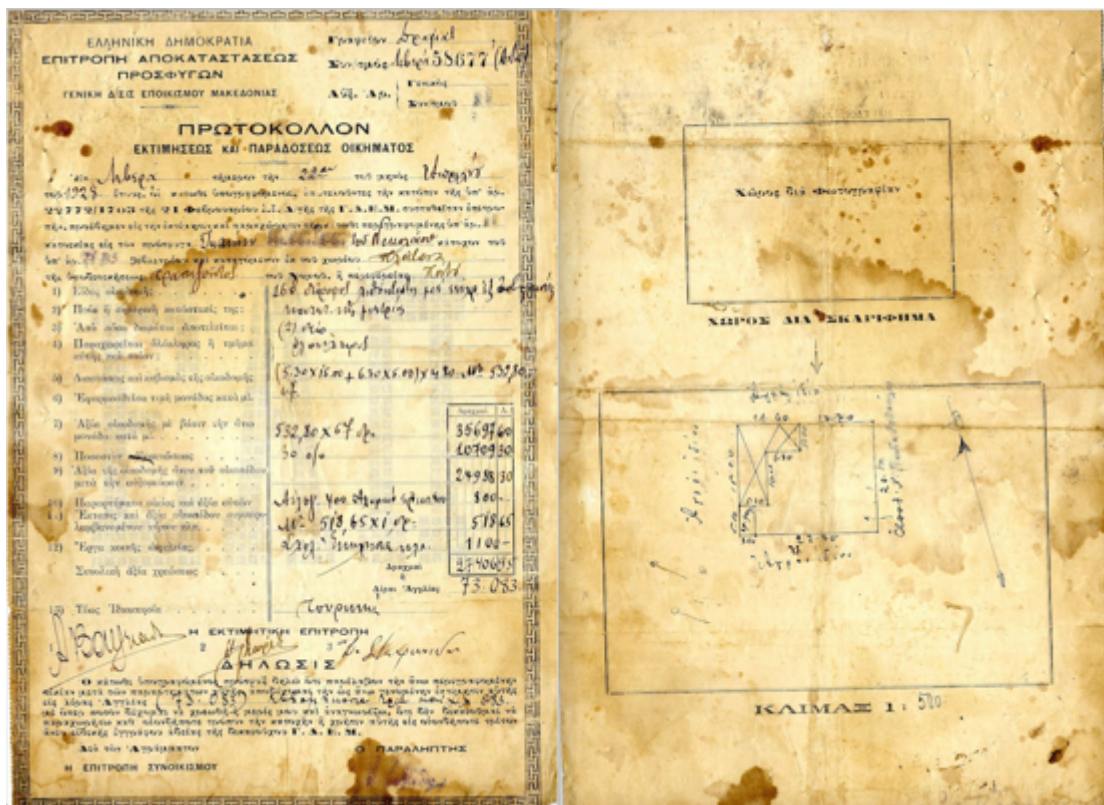
Εικόνα 20. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 21. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

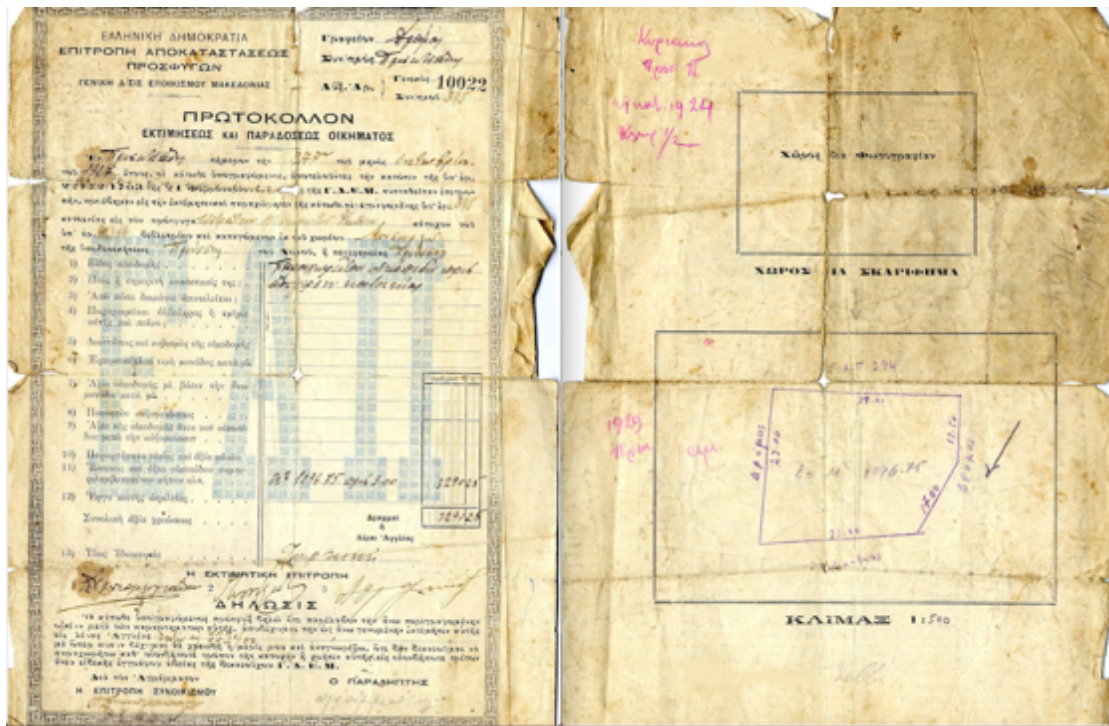
Εικόνα 22. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

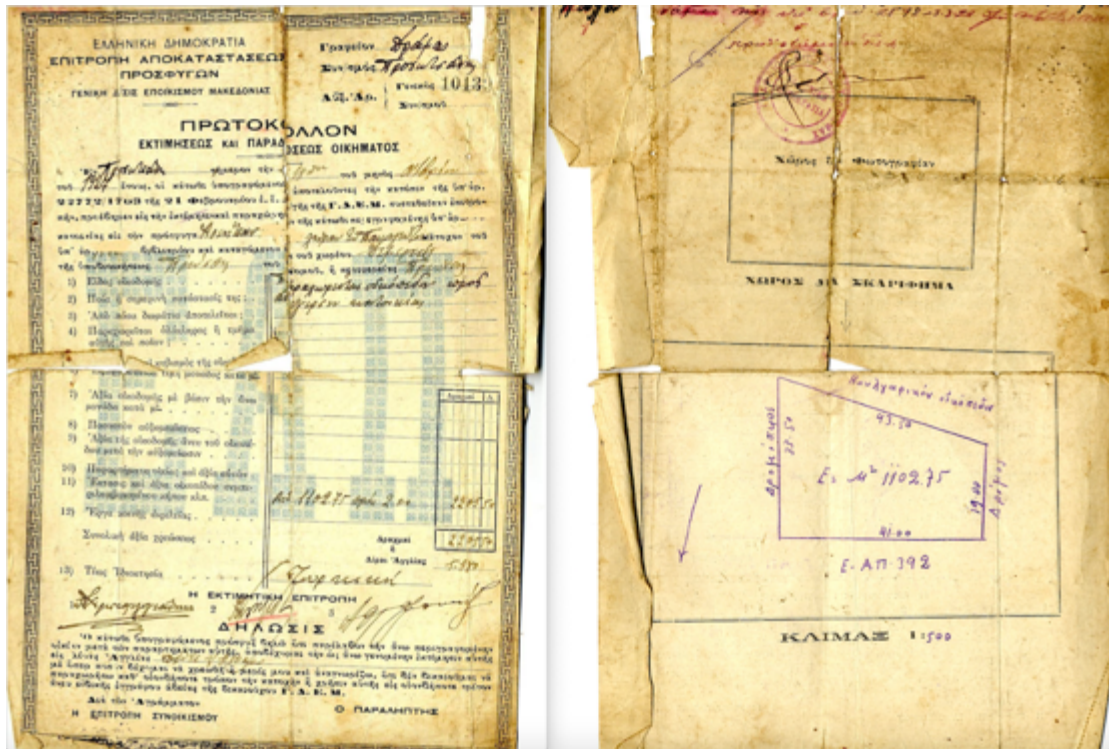
Εικόνα 23. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

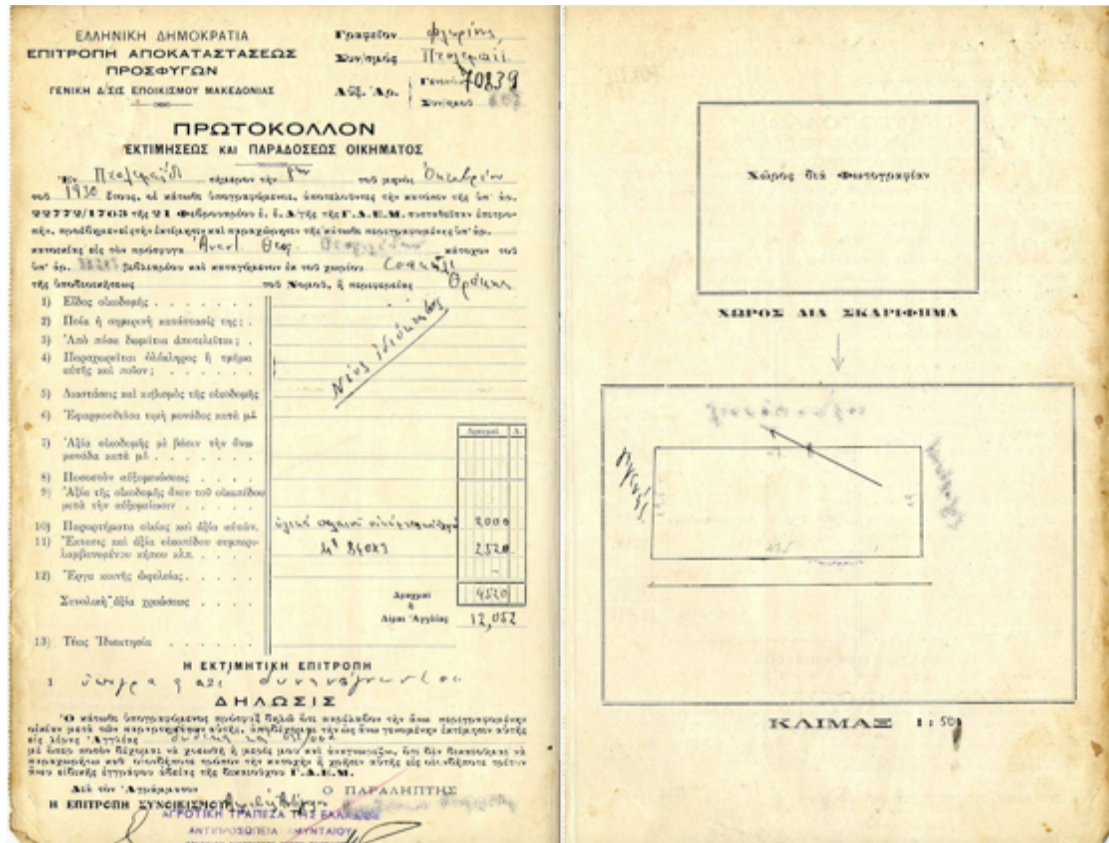
Εικόνα 24. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 25. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 26. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

Εικόνα 27. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΣΤΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Γραφείο: Φλώρινα
Συντάκτης: Παναγιώτης
ΑΔ. Αρ.: 70838
Συντάκτης:

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ
ΕΚΤΙΜΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΟΙΚΗΜΑΤΟΣ

οι Πρωτόκολλοι ετάσσονται επί του αριθμού 4/1/1900
του 1932 έτους, οι οποίοι λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του
927770 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΨΕ Φλώρινας Ι.Ε. Α/Της της Ε.Α.Ε.Μ. συνετάσσονται έπειτα
από, οπούδήποτε είδη λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του αρ.
αριθμού 4/1 του 1932 έτους.

1) Είδος οικοδομής: Παλαιά του ύψους 1 και κατωτέρως θραύσης
2) Ήλιος ή σφαιρική καμινάδα της: δεν υπάρχει
3) Άλλο είδος δομικής κατασκευής: δεν υπάρχει
4) Παροχρητισμός κτιρίου ή τμήμα
αυτού και άλλος: δεν υπάρχει
5) Κατάσταση επί ορόφων ή οδοδομής:
6) Τετραμετρήσιμη των μονάδων κατά μ.
7) Άλλα στοιχεία επί όσον την όσον
μονάδα κατά μ.
8) Πιστοποιητικό αξιολόγησης
9) Άλλα επί οδοδομής όσον επί οδοδομής
κατά την αξιολόγηση
10) Παροχρητισμός ορόφου και άλλα στοιχεία
11) Έκταση επί όσον οδοδομής οροπέδιου
αξιολογούμενου ορόφου επί
12) Έργα κτησίας κτιρίου
Συνολική αξία κτησίας: 7500
Αμοιβή: 1500
Αμοιβή Αξιωματικού: 1500

13) Τίσις Ήτοιχοι: Ζωρμυλλί
14) Αναμνηστική
Η ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
2 ΕΚΛΕΓΜΕΝΟΙ: Ζωρμυλλί
ΔΗΛΩΣΙΣ
«Οι κτησίες λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του 927770 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΨΕ Φλώρινας Ι.Ε. Α/Της της Ε.Α.Ε.Μ. συνετάσσονται έπειτα από, οπούδήποτε είδη λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του αρ. αριθμού 4/1 του 1932 έτους. Οι κτησίες λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του αρ. αριθμού 4/1 του 1932 έτους. Οι κτησίες λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του αρ. αριθμού 4/1 του 1932 έτους.»
Από την Α/Τη ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Κώδικας επί Φωτογραφίας

ΧΑΡΤΟΣ ΔΙΑ ΣΧΕΔΙΟΝ

ΚΑΙΜΑΣ 1:500

Εικόνα 28. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Αθήνας)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΣΤΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Γραφείο: Κοζάνη
Συντάκτης: Δημήτριος
ΑΔ. Αρ.: 25651
Συντάκτης: Μ

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ
ΕΚΤΙΜΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΟΙΚΗΜΑΤΟΣ

οι Πρωτόκολλοι ετάσσονται επί του αριθμού 4/1/1900
του 1932 έτους, οι οποίοι λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του
927770 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΨΕ Φλώρινας Ι.Ε. Α/Της της Ε.Α.Ε.Μ. συνετάσσονται έπειτα
από, οπούδήποτε είδη λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του αρ.
αριθμού 4/1 του 1932 έτους.

1) Είδος οικοδομής: Παλαιά του ύψους 1 και κατωτέρως θραύσης
2) Ήλιος ή σφαιρική καμινάδα της: δεν υπάρχει
3) Άλλο είδος δομικής κατασκευής: δεν υπάρχει
4) Παροχρητισμός κτιρίου ή τμήμα
αυτού και άλλος: δεν υπάρχει
5) Κατάσταση επί ορόφων ή οδοδομής:
6) Τετραμετρήσιμη των μονάδων κατά μ.
7) Άλλα στοιχεία επί όσον την όσον
μονάδα κατά μ.
8) Πιστοποιητικό αξιολόγησης
9) Άλλα επί οδοδομής όσον επί οδοδομής
κατά την αξιολόγηση
10) Παροχρητισμός ορόφου και άλλα στοιχεία
11) Έκταση επί όσον οδοδομής οροπέδιου
αξιολογούμενου ορόφου επί
12) Έργα κτησίας κτιρίου
Συνολική αξία κτησίας: 3000
Αμοιβή: 300
Αμοιβή Αξιωματικού: 1500

13) Τίσις Ήτοιχοι: Ζωρμυλλί
14) Αναμνηστική
Η ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
2 ΕΚΛΕΓΜΕΝΟΙ: Ζωρμυλλί
ΔΗΛΩΣΙΣ
«Οι κτησίες λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του 927770 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΨΕ Φλώρινας Ι.Ε. Α/Της της Ε.Α.Ε.Μ. συνετάσσονται έπειτα από, οπούδήποτε είδη λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του αρ. αριθμού 4/1 του 1932 έτους. Οι κτησίες λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του αρ. αριθμού 4/1 του 1932 έτους. Οι κτησίες λειτουργούν ως επικυρώσεις της κτησίας επί του αρ. αριθμού 4/1 του 1932 έτους.»
Από την Α/Τη ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Κώδικας επί Φωτογραφίας

ΧΑΡΤΟΣ ΔΙΑ ΣΧΕΔΙΟΝ

ΚΑΙΜΑΣ 1:500

Εικόνα 29. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Ανακτήθηκε στις 17/11/2021, από <https://lykourinos-kavala.blogspot.com>)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

**ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ
ΕΚΤΙΜΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΟΙΚΗΜΑΤΟΣ**

Το παρόν πρωτόκολλο εκτιμησης και παράδοσης οικήματος, αποτελείται από τρεις (3) μέρη, το 1ο μέρος αφορά στην εκτίμηση του οικήματος, το 2ο μέρος στην παράδοση του οικήματος και το 3ο μέρος στην παράδοση των κλειδών του οικήματος. Το παρόν πρωτόκολλο εκτιμησης και παράδοσης οικήματος, αποτελείται από τρεις (3) μέρη, το 1ο μέρος αφορά στην εκτίμηση του οικήματος, το 2ο μέρος στην παράδοση του οικήματος και το 3ο μέρος στην παράδοση των κλειδών του οικήματος.

1) Είδος οικοδομής: 29 Δ

2) Ποιά ή σφραγιστή κατάσταση της: 29 Δ

3) Από πόσα δωμάτια αποτελείται: 29 Δ

4) Παροχές ύδατος, ηλεκτρισμού ή τρέμα σιδήρου και αέριου: 29 Δ

5) Διαστάσεις και υψόμετρο της οικοδομής: 29 Δ

6) Έργο συντήρησης κατά παράδοση: 29 Δ

7) Άλλα στοιχεία που βρέθηκαν στην οικοδομή κατά παράδοση: 29 Δ

8) Ποσότητα υλικών: 29 Δ

9) Άλλα στοιχεία που βρέθηκαν στην οικοδομή κατά παράδοση: 29 Δ

10) Παροχές ύδατος, ηλεκτρισμού ή τρέμα σιδήρου και αέριου: 29 Δ

11) Έργο συντήρησης κατά παράδοση: 29 Δ

12) Έργο συντήρησης: 29 Δ

13) Τίτλος Έργου: 29 Δ

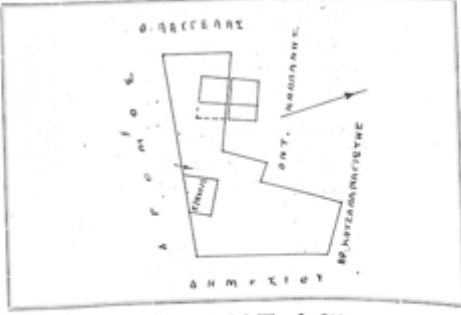
Η ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΦΗ
Δ/ΝΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Ο ΠΑΡΑΛΗΠΤΗΣ
Ν. Βασιλείου

ΤΜΗΜΑ Γ.Α.Κ. ΠΕΡΙΕΣ

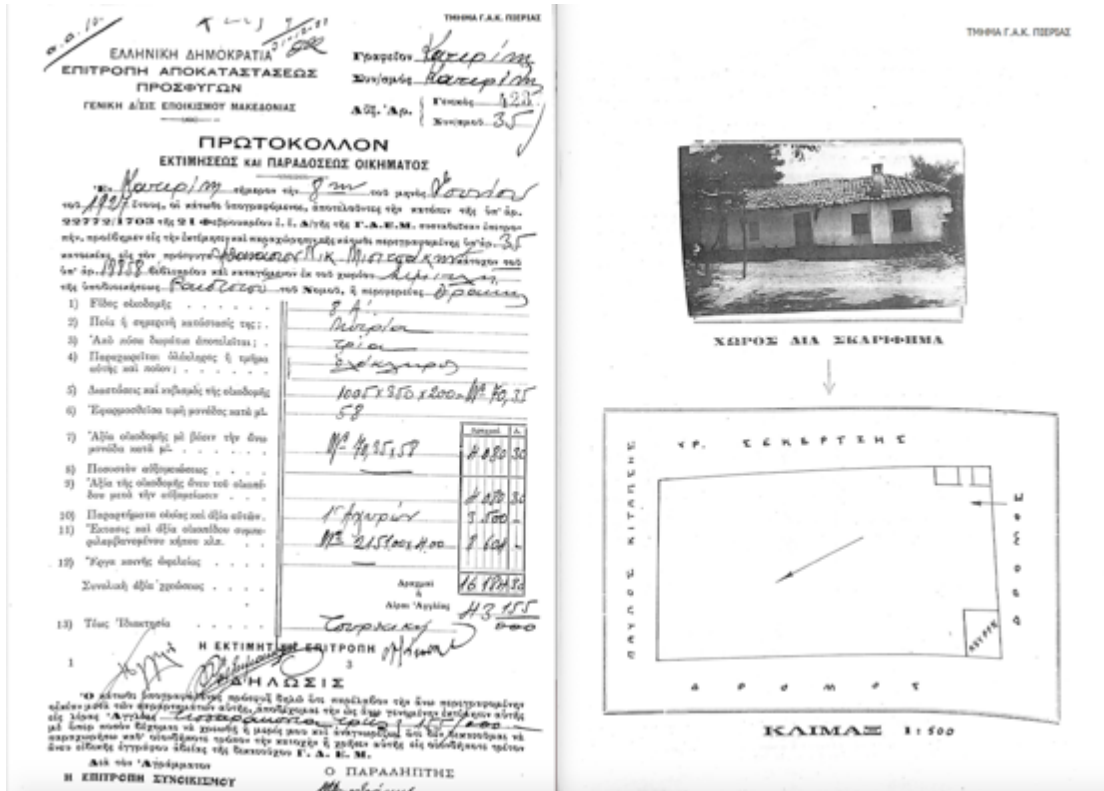

ΧΩΣΤΟΝ ΔΙΑ ΣΚΑΨΟΦΩΜΑ

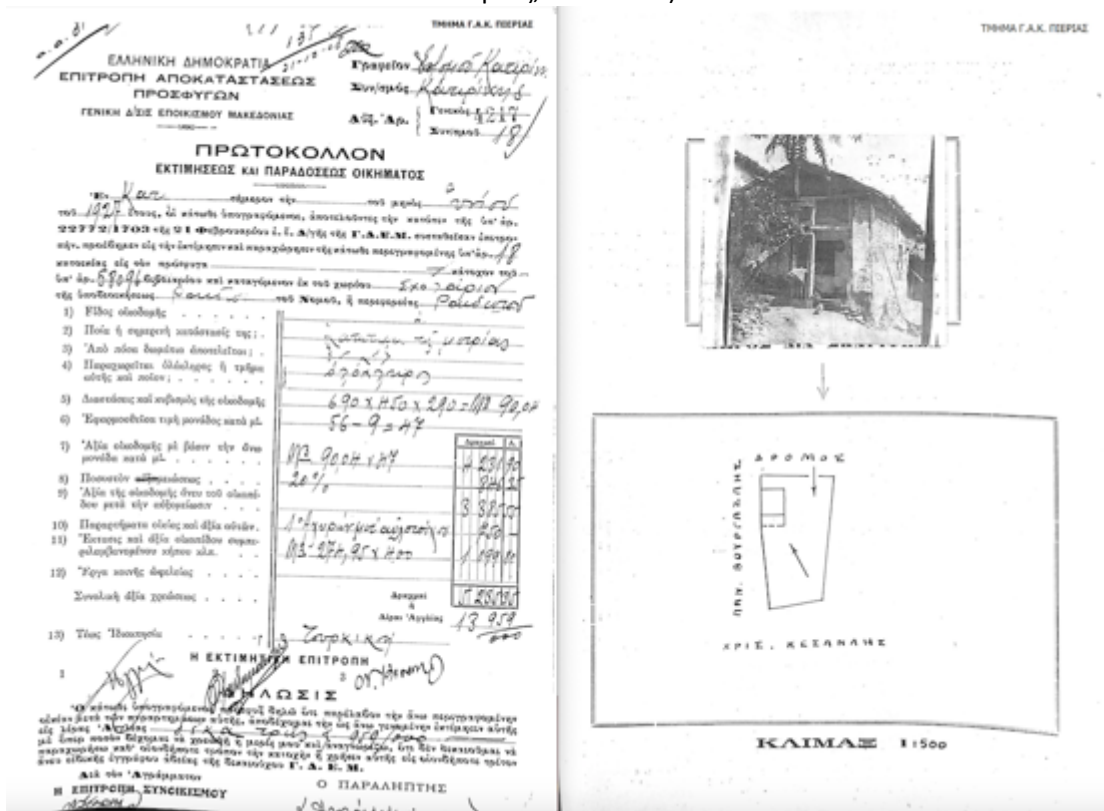

ΚΑΙΜΑΣ 1:500

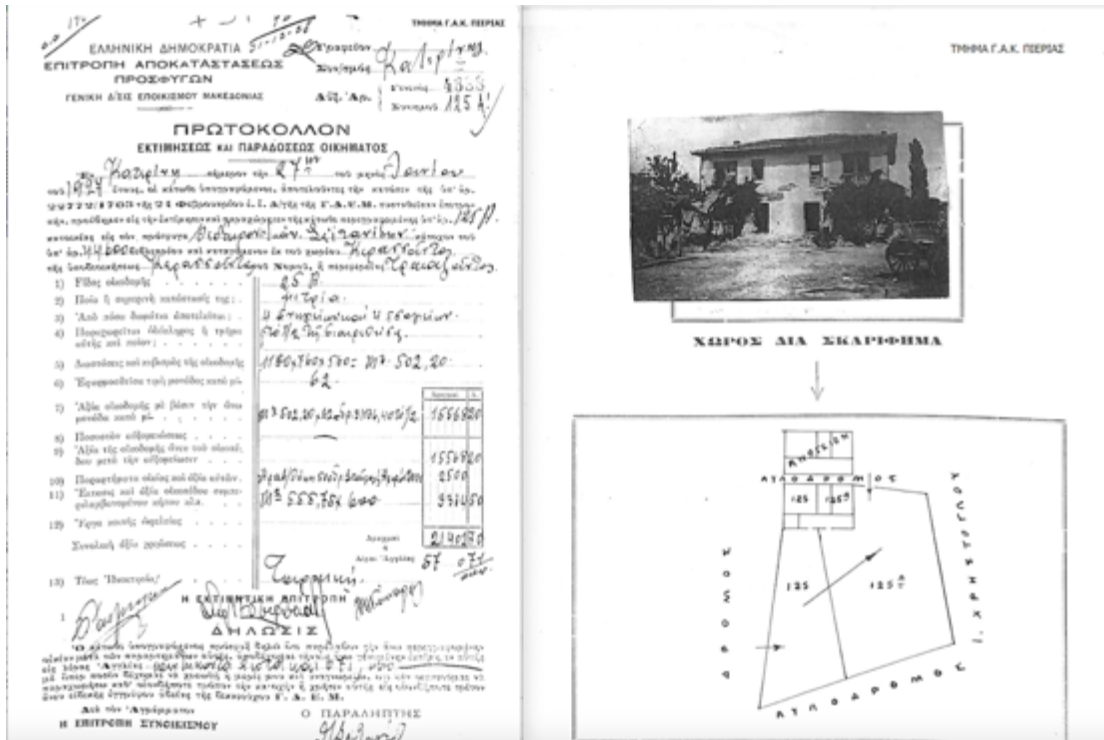
Εικόνα 30. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Περίας, Α.Β.Ε. 206)

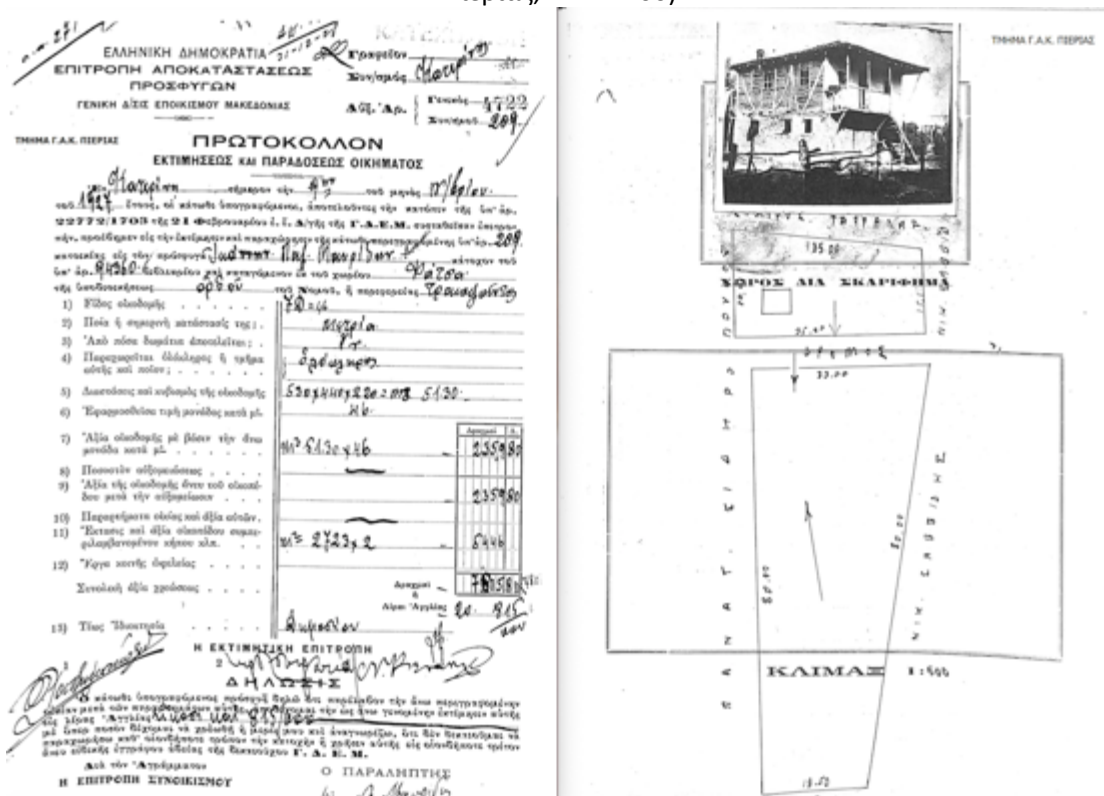
Εικόνα 31. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 32. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 33. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

Εικόνα 34. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Πιερίας, Α.Β.Ε. 206)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΣΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Επιτροπή Χαλκίδας
Αρ. Αρ. 4404
Συντάκτης [Signature]

ΤΜΗΜΑ Γ.Α.Κ. ΠΕΡΙΣΣΙΑΣ

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ
ΕΚΤΙΜΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΟΙΚΗΜΑΤΟΣ

Οι Χαλκίδας έμμετρον την 199 του χωριού Λαγίαν
του 1927 έτους, με κτίσματα λειτουργήσαντα, λειτουργήσαντα την κατόπιν της 19 2027/1703 της 21 Φεβρουαρίου 1. Γ. Δήμος της Γ.Α.Ε.Μ. συνετάθησαν έκτακτα
πλήρως, προσέβαλαν εις την έκτακτα και παρακαλούν την κτίματα παρατηρησάμενοι 19
καταστάσεως εις την πρόσφύγην 1927/1703 της 21 Φεβρουαρίου 1. Γ. Δήμος της Γ.Α.Ε.Μ. συνετάθησαν έκτακτα
του 19 1927/1703 της 21 Φεβρουαρίου 1. Γ. Δήμος της Γ.Α.Ε.Μ. συνετάθησαν έκτακτα
της λειτουργήσαντος 1927/1703 της 21 Φεβρουαρίου 1. Γ. Δήμος της Γ.Α.Ε.Μ. συνετάθησαν έκτακτα

- 1) Είδος οικοδομής
- 2) Πόλις ή σηματική κατάσταση της
- 3) Άλλο είδος δομής κατασκευής
- 4) Παρατηρήσεις διάφορας ή τμήμα στέγης και πατω
- 5) Διαστάσεις και τομή της οικοδομής
- 6) Έπιφανεία των μονάδων κατά μ
- 7) Άλλα στοιχεία με βάση την ένα μονάδα κατά μ
- 8) Ποσοστά 100%
- 9) Άλλα της οικοδομής δια του οικοδομής κατά την στήριξη
- 10) Παρατηρήσεις στέγης και άλλα στέγης
- 11) Έκταση και άλλα στοιχεία σωματε-
λεφάντων κτίστων κλπ.
- 12) Έργα κοινής όφελους
- 13) Συνακόλλητα άλλα στοιχεία
- 13) Τύπος Έπιφανείας

Αριθμοί	Α	Β
1067	1067	1067
1068	1068	1068
1069	1069	1069
1070	1070	1070
1071	1071	1071
1072	1072	1072
1073	1073	1073
1074	1074	1074
1075	1075	1075
1076	1076	1076
1077	1077	1077
1078	1078	1078
1079	1079	1079
1080	1080	1080
1081	1081	1081
1082	1082	1082
1083	1083	1083
1084	1084	1084
1085	1085	1085
1086	1086	1086
1087	1087	1087
1088	1088	1088
1089	1089	1089
1090	1090	1090
1091	1091	1091
1092	1092	1092
1093	1093	1093
1094	1094	1094
1095	1095	1095
1096	1096	1096
1097	1097	1097
1098	1098	1098
1099	1099	1099
1100	1100	1100

Αριθμοί & Αριθμοί 39 462

Η ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΔΗΛΩΣΙΣ

Ο ΠΑΡΑΛΗΠΤΗΣ
[Signature]

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΧΡΗΣΕΩΣ
[Signature]

Εικόνα 35. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Περίας, Α.Β.Ε. 206)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ
ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ Δ/ΣΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Επιτροπή Χαλκίδας
Αρ. Αρ. 4333
Συντάκτης [Signature]

ΤΜΗΜΑ Γ.Α.Κ. ΠΕΡΙΣΣΙΑΣ

ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΝ
ΕΚΤΙΜΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΟΙΚΗΜΑΤΟΣ

Οι Χαλκίδας έμμετρον την 199 του χωριού Λαγίαν
του 1927 έτους, με κτίσματα λειτουργήσαντα, λειτουργήσαντα την κατόπιν της 19 2027/1703 της 21 Φεβρουαρίου 1. Γ. Δήμος της Γ.Α.Ε.Μ. συνετάθησαν έκτακτα
πλήρως, προσέβαλαν εις την έκτακτα και παρακαλούν την κτίματα παρατηρησάμενοι 19
καταστάσεως εις την πρόσφύγην 1927/1703 της 21 Φεβρουαρίου 1. Γ. Δήμος της Γ.Α.Ε.Μ. συνετάθησαν έκτακτα
του 19 1927/1703 της 21 Φεβρουαρίου 1. Γ. Δήμος της Γ.Α.Ε.Μ. συνετάθησαν έκτακτα
της λειτουργήσαντος 1927/1703 της 21 Φεβρουαρίου 1. Γ. Δήμος της Γ.Α.Ε.Μ. συνετάθησαν έκτακτα

- 1) Είδος οικοδομής
- 2) Πόλις ή σηματική κατάσταση της
- 3) Άλλο είδος δομής κατασκευής
- 4) Παρατηρήσεις διάφορας ή τμήμα στέγης και πατω
- 5) Διαστάσεις και τομή της οικοδομής
- 6) Έπιφανεία των μονάδων κατά μ
- 7) Άλλα στοιχεία με βάση την ένα μονάδα κατά μ
- 8) Ποσοστά 100%
- 9) Άλλα της οικοδομής δια του οικοδομής κατά την στήριξη
- 10) Παρατηρήσεις στέγης και άλλα στέγης
- 11) Έκταση και άλλα στοιχεία σωματε-
λεφάντων κτίστων κλπ.
- 12) Έργα κοινής όφελους
- 13) Συνακόλλητα άλλα στοιχεία
- 13) Τύπος Έπιφανείας

Αριθμοί	Α	Β
1067	1067	1067
1068	1068	1068
1069	1069	1069
1070	1070	1070
1071	1071	1071
1072	1072	1072
1073	1073	1073
1074	1074	1074
1075	1075	1075
1076	1076	1076
1077	1077	1077
1078	1078	1078
1079	1079	1079
1080	1080	1080
1081	1081	1081
1082	1082	1082
1083	1083	1083
1084	1084	1084
1085	1085	1085
1086	1086	1086
1087	1087	1087
1088	1088	1088
1089	1089	1089
1090	1090	1090
1091	1091	1091
1092	1092	1092
1093	1093	1093
1094	1094	1094
1095	1095	1095
1096	1096	1096
1097	1097	1097
1098	1098	1098
1099	1099	1099
1100	1100	1100

Αριθμοί & Αριθμοί 28 162

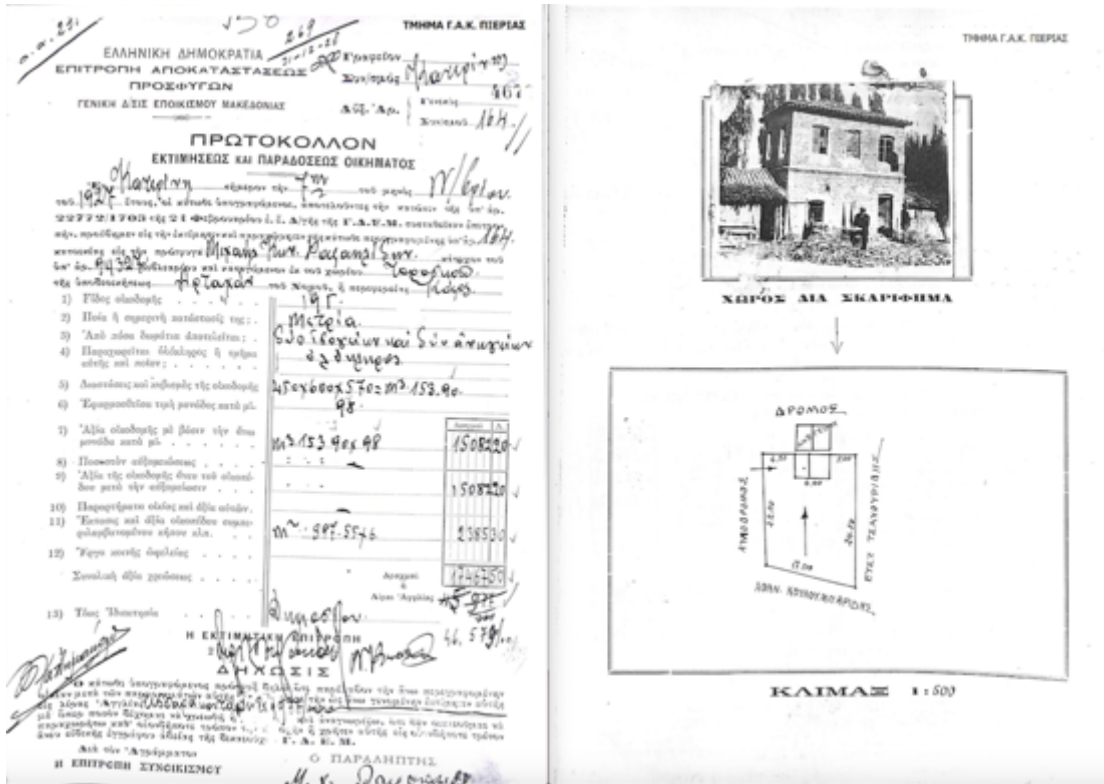
Η ΕΚΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΔΗΛΩΣΙΣ

Ο ΠΑΡΑΛΗΠΤΗΣ
[Signature]

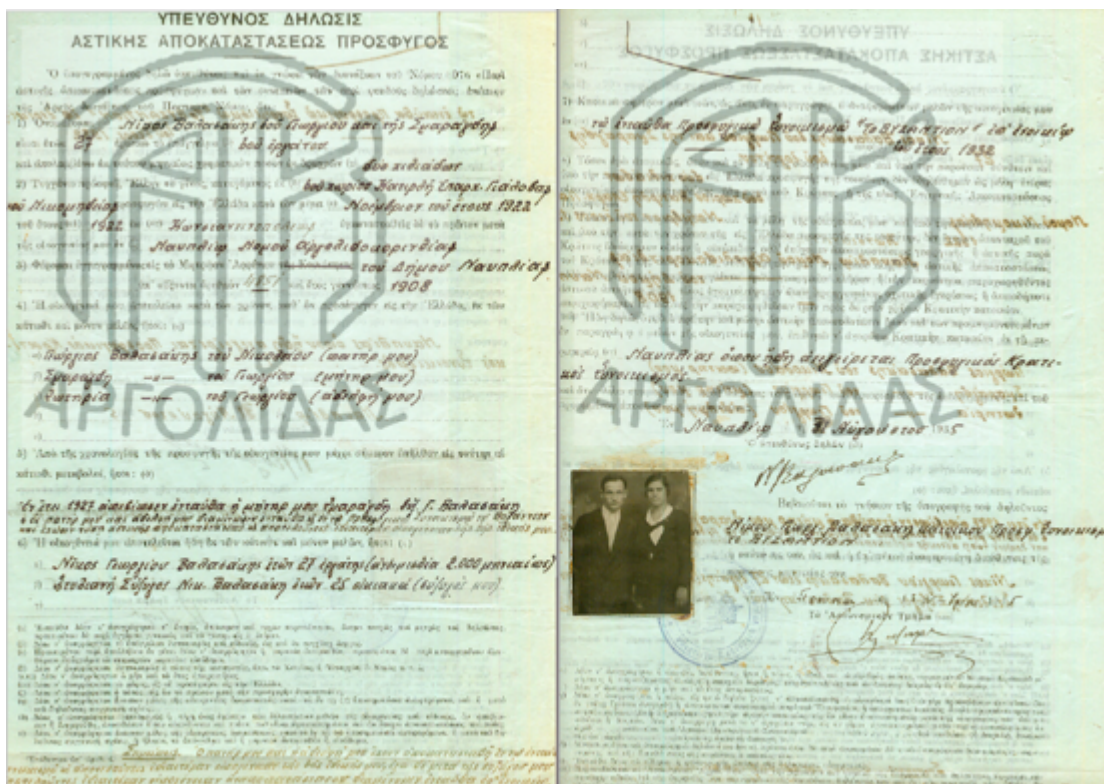
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΣΥΝΧΡΗΣΕΩΣ
[Signature]

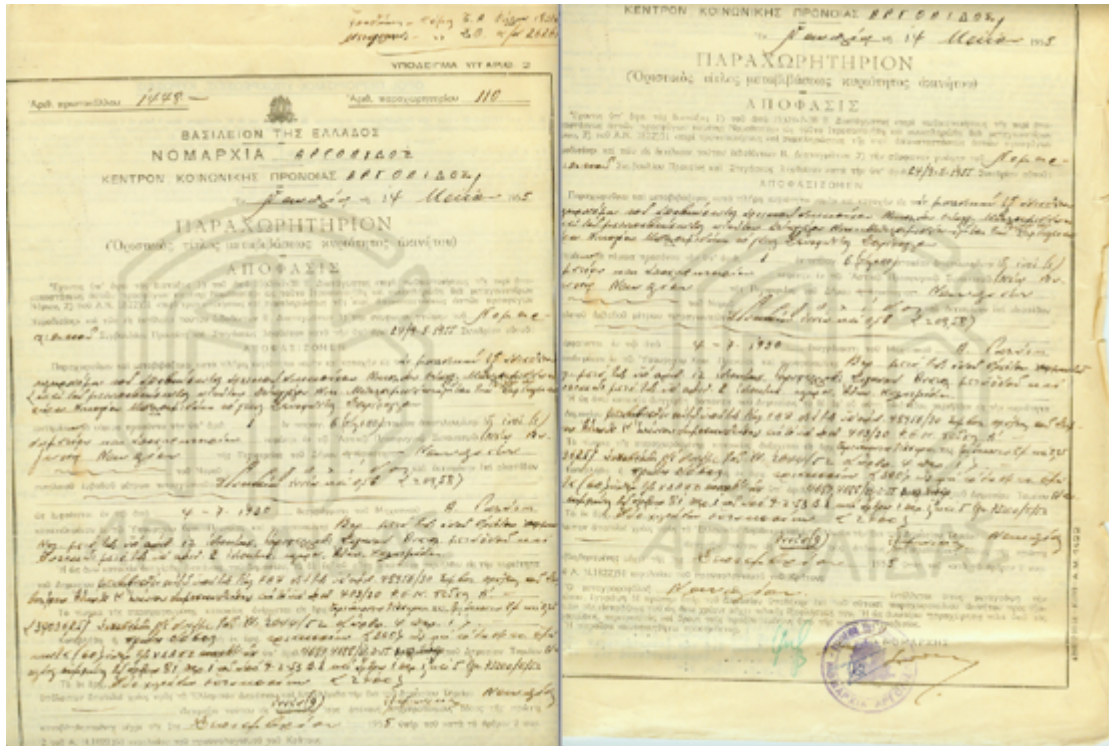
Εικόνα 36. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Περίας, Α.Β.Ε. 206)

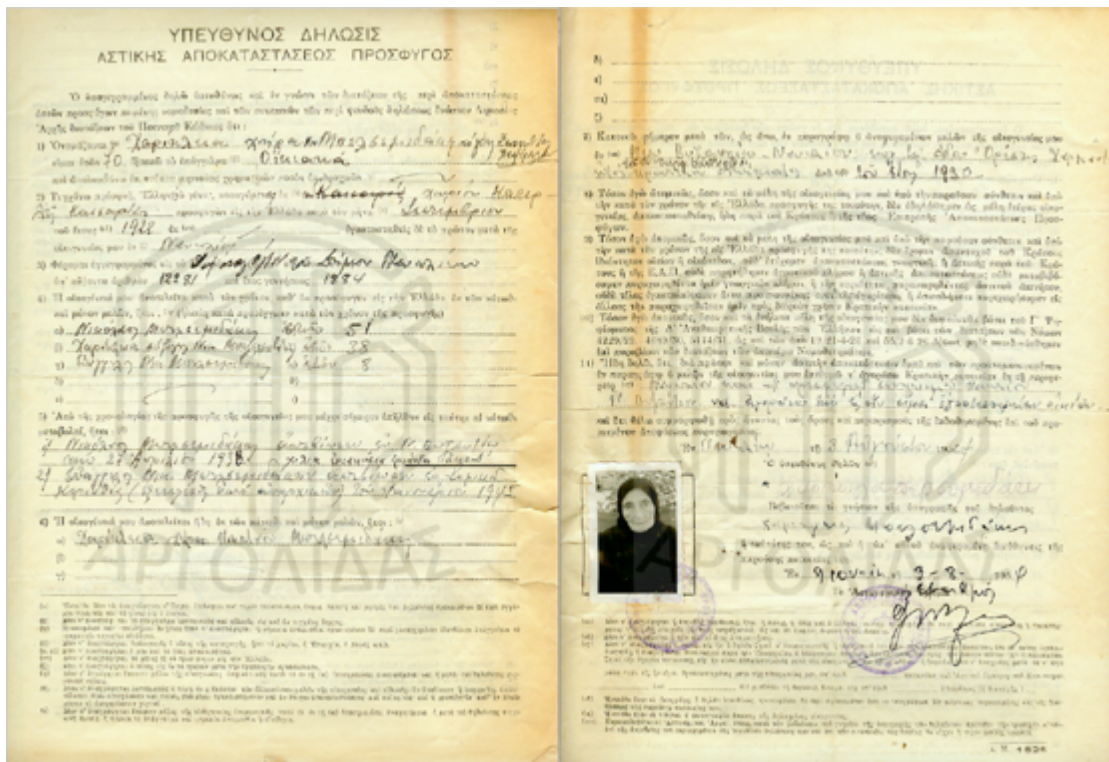
Εικόνα 37. Πρωτόκολλο Εκτίμησης & Παράδοσης Οικήματος (Πηγή: Γενικά Αρχεία Κράτους Περίας, Α.Β.Ε. 206)

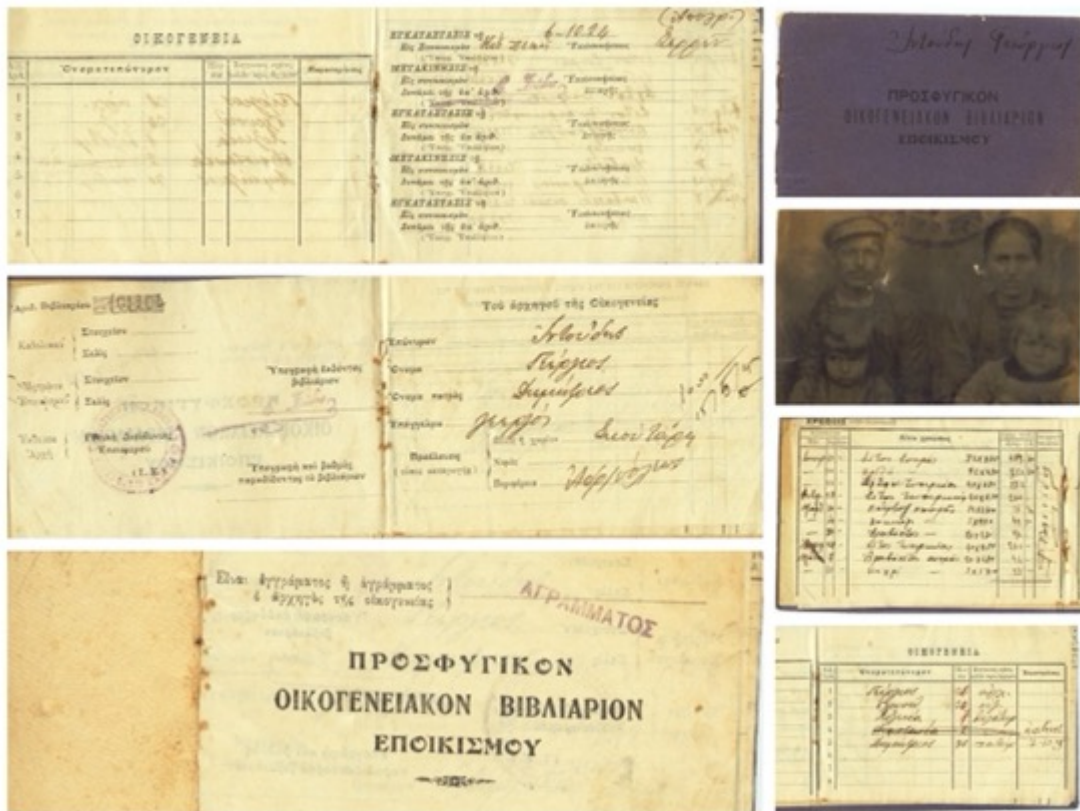
Εικόνα 38. Υπεύθυνη Δήλωση Αστικής Αποκατάστασης Πρόσφυγα (Γενικά Αρχεία Κράτους Αργολίδας, GR GRGSA-ARG, ΔΙΟΙΚ.052.002)

Εικόνα 39. Παραχωρητήριο Ακινήτου (Γενικά Αρχεία Κράτους Αργολίδας, GR GRGSA-ARG, ΔΙΟΙΚ.052.002)

Εικόνα 40. Υπεύθυνη Δήλωση Αστικής Αποκατάστασης Πρόσφυγα (Γενικά Αρχεία Κράτους Αργολίδας, GR GRGSA-ARG, ΔΙΟΙΚ.052.002)

Εικόνα 41. Προσφυγικό Οικογενειακό Βιβλιάριο Πρόσφυγα (Γενικά Αρχεία Κράτους Σερρών, (Α.Β.Ε.): 508)

ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΜΟΝΑΡΧΕΙΩΝ
 Α. Μ. Π. 1923

Σέρβων
 Σέρβων...
 Σέρβων...

Μόλις οι γυθίοι ελθόντες κλεισμένοι των σωματιδίων...
 Αποστολή...
 1.000...
 1923...
 Αποστολή...
 1.000...
 1923...

ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΚΜΟΝΑΡΧΕΙΩΝ
 Α. Μ. Π. 1923

III
 ΣΥΜΦΩΝΗ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΕΚ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΣ

Οι κάτωθι...
 Α...
 Β...

10
 4

ΕΠΙΤΡΟΦΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
 Γραφείο Έκδοσης Αποδείξεων
 ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ

Αριθμός 622

Κατατίθεται...
 1) 500...
 2) 500...
 1927

ΜΙΚΤΗ ΕΠΙΤΡΟΦΗ
 ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΑΓΑΓΗΝ
 ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΥΡΚΙΚΩΝ ΠΛΗΡΥΣΕΩΝ

ΕΙΔΟΠΟΙΗΣΙΣ

ΔΗΛΩΣΙΣ ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΕΩΣ

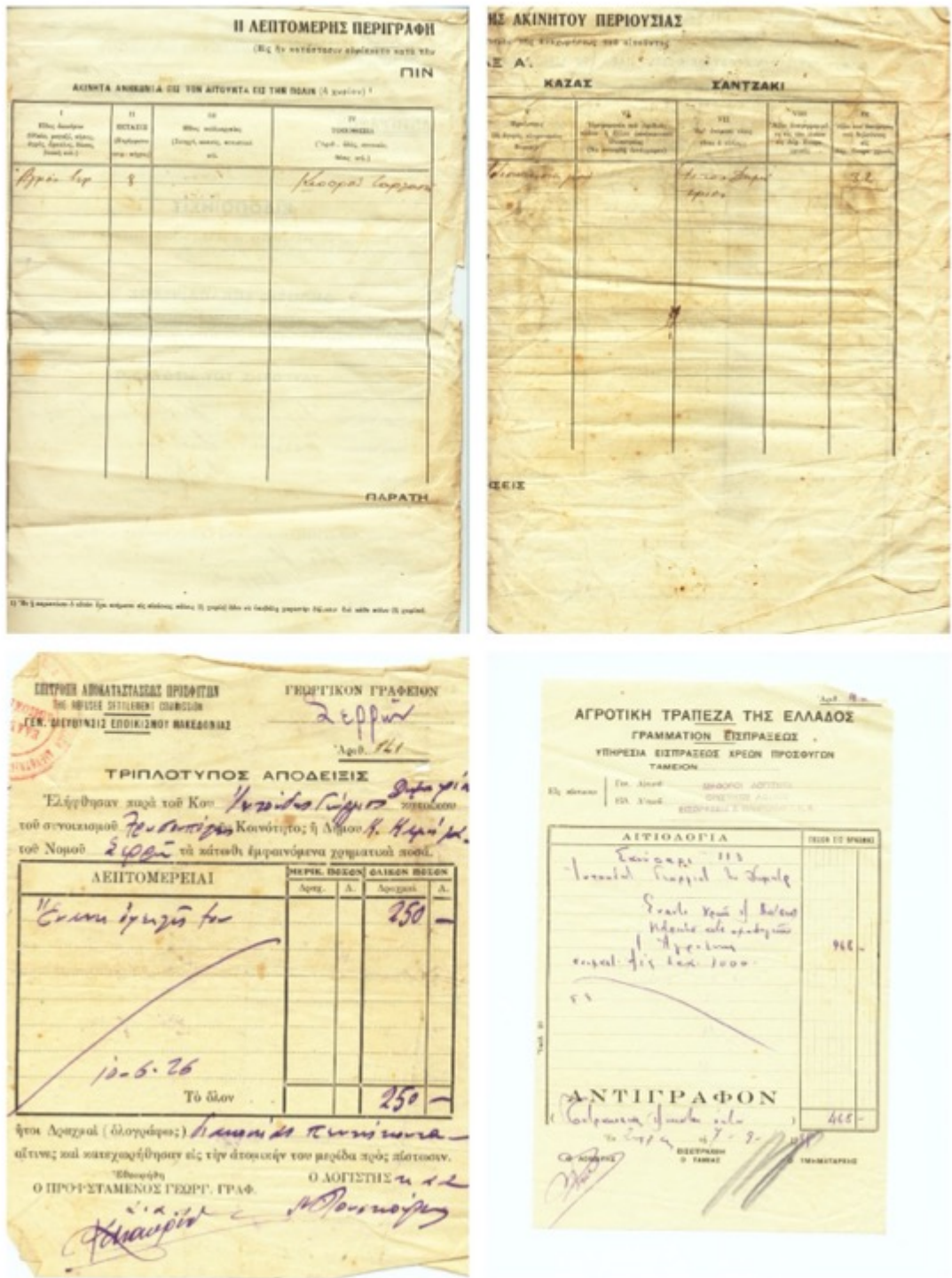
1. ΤΑΥΤΟΤΗΣ ΤΟΥ ΑΙΤΟΥΝΤΟΣ

1927

Εικόνα 42. Αλληλογραφία, Απόδειξη και Ειδοποιητήριο Πρόσφυγα (Γενικά Αρχεία Κράτους Σερρών, (Α.Β.Ε.): 508)

Εικόνα 43. Παραχωρητήριο και Ειδοποιητήριο του Ιντούδη Γεώργιου (Γενικά Αρχεία Κράτους Σερρών, (Α.Β.Ε.): 508)

Εικόνα 44. Δελτία Καταγραφής Οικήματος και απόδειξη Ε.Α.Π. και Γραμμάτιο Είσπραξης της Αγροτικής Τράπεζας (Γενικά Αρχεία Κράτους Σερρών, (Α.Β.Ε.): 508)